

Україна:

події,
факти,
коментарі

2011 № 25

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія

В. Горвий, заступник головного редактора

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbu.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

XV Саміт Україна – ЄС	4
-----------------------------	---

Аналітика

В. Медведєва

Євро-2012 – велике досягнення, великий здобуток для іміджу України	6
--	---

Ю. Якименко

Социальные протесты в Украине в отражении СМИ	8
---	---

С. Горова

Московские протесты и их резонанс	16
---	----

С. Кулицький

Друга хвиля глобальної фінансово-економічної кризи та її ймовірний вплив на українську економіку	22
--	----

Партійна позиція

О. Пригорницька

«Фронт змін» у коментарях і прогнозах	42
---	----

Т. Гранчак, О. Пестрецова

Перспективы УДАРа Виталия Кличко	47
--	----

В об'єктиві - регіон

А. Потіха

Кримські татари в контексті суспільно-політичної ситуації в Криму	55
---	----

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	62
--	----

Діяльність науково-дослідних установ	67
--	----

Аерокосмічна і авіаційна галузі	68
---------------------------------------	----

Астрономічна наука	69
--------------------------	----

Інформаційні технології	69
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	71
Освіта та кадрове забезпечення в Україні	72
Охорона здоров'я	74
Наука і влада	74

До уваги держслужбовця

Н. Моїсеєнко

Соціальний захист

Список літератури, наявної у фондах НБУВ (1998–2011)	77
--	----

XV Саміт Україна – ЄС

П'ятнадцятий Саміт Україна – ЄС відбувся в Києві 19 грудня 2011 р. Україну представляв Президент В. Янукович. Європейський Союз представляли Президент Європейської ради Г. ван Ромпей і Президент Європейської комісії Ж. М. Дурас Баррозу.

У Спільній заяві саміту йдеться про те, що «лідери із задоволенням відзначили, що головні переговірники досягли спільного розуміння щодо повного тексту Угоди про асоціацію, яка визначить майбутню договірно-правову основу відносин Україна – ЄС. Наразі відкритий шлях для технічної підготовки остаточної консолідованої версії Угоди, у тому числі в частині глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, з метою її якнайскорішого парафування».

У документі також підкреслюється, що «лідери визнали виняткову важливість Угоди про асоціацію, яка є новим етапом у розвитку договірних відносин між Україною і ЄС та ставить за мету досягнення політичної асоціації та економічної інтеграції. Це включатиме всеосяжний процес наближення України до цінностей, стандартів і норм Європейського Союзу у всіх сферах співробітництва. У зв'язку з цим лідери підкреслили важливість активізації зусиль у виконанні Порядку денного асоціації Україна – ЄС».

«Лідери обмінялися думками щодо майбутнього відносин України та ЄС, побудованих на цілях та принципах Угоди про асоціацію. Ця Угода про асоціацію залишає відкритим шлях до подальшого прогресивного розвитку відносин між Україною та ЄС. Лідери визнали, що Україна як європейська країна з європейською ідентичністю поділяє спільну історію та спільні цінності з країнами Європейського Союзу і визнали, що поступове зближення України і ЄС у політичній, економічній та правовій сферах сприятиме подальшому прогресу у відносинах ЄС – Україна. ЄС визнав європейські устремління України і вітає її європейський вибір.

Лідери нагадали, що Угода про асоціацію передбачає спільне зобов'язання щодо тісних та тривалих відносин, заснованих на спільних цінностях, зокрема повній повазі до демократичних принципів, верховенства права, належного управління, прав людини та основних свобод, включаючи права національних меншин, недискримінацію меншин та повагу до розмаїття і людської гідності», – йдеться в Спільній заяві.

У документі зазначається, що «лідери підтвердили відданість верховенству права, що включає незалежність судової гілки влади, визнаючи це як важливий елемент, що лежить в основі Угоди про асоціацію: у той же час вони відзначили окремі виклики у цій сфері, які вимагають невідкладної уваги, зокрема шляхом судової реформи. Вони також підкреслили важливість вільних

ЗМІ і свободи зібрань, а також домовилися про необхідність подальшого вдосконалення чинного законодавства України в зазначених сферах, з метою приведення його у відповідність до міжнародних стандартів. Вони досягли спільного порозуміння, що дотримання Україною принципів поваги до спільних цінностей та верховенства права буде дуже важливим для темпів політичної асоціації та економічної інтеграції України в ЄС, у тому числі в контексті укладення Угоди про асоціацію та її подальшої імплементації».

Також лідери обговорили перебіг конституційної, виборчої та судової реформ в Україні та визнали переваги продовження цих реформ у прозорий та всеохоплюючий спосіб, із залученням опозиції та вагомою участю представників громадянського суспільства.

Крім того, лідери підтвердили своє зобов'язання створити інституційні, регуляторні та технічні умови для імплементації Угоди про асоціацію та створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Вони визнали, що така поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі, пов'язана з більш широким процесом адаптації законодавства, може сприяти подальшій економічній інтеграції у внутрішній ринок Європейського Союзу, як це передбачено в Угоді про асоціацію. Вони також погодилися щодо виняткової важливості подальших зусиль з покращення бізнес-клімату в Україні.

У Спільній заяві підкреслюється позитивне відзначення лідерами прогресу «у виконанні Плану дій щодо лібералізації візового режиму» і підтвердження ними своїх спільних зобов'язань «просуватися до безвізового режиму, який буде запроваджений у відповідний час після створення визначених у Плані дій умов для добре керованого та безпечного пересування людей». Як проміжний крок до запровадження безвізового режиму, вони привітали завершення переговорів щодо внесення змін до Угоди про спрощення візового режиму, що має на меті подальше спрощення процедур видачі віз громадянам України.

Лідери також обмінялися думками щодо міжнародних і регіональних питань, які становлять спільний інтерес, зокрема щодо відносин з Білоруссю та Росією. Що стосується Республіки Молдова, лідери відзначили спільність поглядів щодо процесу придністровського врегулювання у світлі нещодавнього відновлення офіційних переговорів у форматі «5+2».

Президент В. Янукович під час саміту наголосив, що Угода про асоціацію стане ключовим інструментом реалізації євроінтеграційного курсу України. Глава держави також заявив про те, що Україна готова до прискореної технічної підготовки до підписання Угоди про асоціацію.

Важливою складовою співробітництва України з ЄС Президент назвав тему зміцнення енергетичної безпеки Європи. «Ми продовжуємо модернізацію газотранспортної системи (ГТС) України за підтримки ЄС та європейських фінансових інституцій», – зауважив він. Зі свого боку Президент Європейської комісії Ж. М. Баррозу підтвердив готовність ЄС брати участь у мо-

дернізації ГТС України. При цьому євровичовник зазначив, що, на його думку, 2012 рік – кращий для прогресу у європейській інтеграції. У свою чергу Президент В. Янукович висловив сподівання, що відверта дискусія під час саміту надасть потужного імпульсу відносинам України та Євросоюзу (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>), *Дзеркало тижня* (<http://news.zn.ua>). – 2011. – 19.12).

Аналітика

В. Медведєва, канд. іст. наук, наук. співроб.

Євро-2012 – велике досягнення, великий здобуток для іміджу України

Підбиваючи підсумки підготовки України до чемпіонату Європи 2012 р. з футболу, чимало експертів вважають Євро-2012 подією номер один у новітній історії країни, новим етапом її розвитку. Найбільший успіх і найкращі результати було досягнуто в останні півтора роки підготовки.

У свою чергу Президент України В. Янукович переконаний, що Україна прийме матчі Євро-2012 на гідному рівні. «Ми зробили сюрприз. Протягом короткого періоду часу побудували стадіони, проклали дороги. Будівництво терміналів добігає кінця. Україна надто любить футбол, щоб у нас було право відмовитися від чемпіонату Європи», – зауважив В. Янукович.

Глава держави визнав, що ще навесні 2010 р. ситуація з підготовкою України до Євро-2012 «була катастрофічною». «За винятком “Донбас-Арени” в Донецьку у нас практично нічого не було готове – ані стадіони, ані готелі, ані тим більше дороги або аеропорти... Ішлося не про втрату двох приймаючих міст із чотирьох, а саме про втрату всього турніру. Радники попереджали мене, що ми можемо просто не вписатися в часові рамки, встановлені УЄФА, оскільки для деяких об’єктів не були готові навіть проекти», – наголосив Президент.

Проте, зазначив В. Янукович, він зумів переконати президента УЄФА М. Платіні, що Україна впорається з підготовкою до турніру вчасно. «М. Платіні чотири години намагався переконати мене в тому, що не існує ніяких, навіть мізерних шансів встигнути побудувати все менш ніж за два роки. Я намагався переконати його у протилежному: при дуже напруженій роботі й загальній зацікавленості ми зможемо відстояти Євро-2012 для України.

Наскільки ж приємно було чути слова М. Платіні, коли він приїхав за рік – навесні 2011 р. Перше, що він заявив при зустрічі: «Це фантастика. Я не можу повірити своїм очам», – зазначив глава держави.

Поряд із цим слід відзначити подію, яка вважається третьою за рейтингом УЄФА після фінального і стартового матчів чемпіонату – це церемонія жеребкування фінальної частини Євро-2012. У цій церемонії взяв участь Президент України В. Янукович. Захід відбувся під офіційним гаслом Євро-2012 «Твори-мо історію разом».

Церемонія транслювалася в прямому ефірі більш ніж 70 теле- та радіокомпаній. Її побачили у понад 150 країнах світу.

«Я хотів привітати всіх вболівальників світу, які чекали цього дійства», – сказав Президент, підкресливши, що футбол з року в рік стає дедалі яскравішим та завойовує дедалі більше прихильників. «Разом зі мною сюди прийшли всі Президенти України – Президент Л. Кравчук, Президент Л. Кучма, Президент В. Ющенко – і це також ті вболівальники, які багато років будували футбол в Україні», – зазначив В. Янукович.

Президент висловив особливу вдячність польським партнерам та друзям, з якими Україна разом готувалася до Євро-2012. Глава держави також подякував усім, хто підтримував Україну і Польщу в процесі підготовки до проведення спортивного свята. Також Президент висловив упевненість у тому, що Євро-2012 стане святом для мільйонів любителів футболу, які відкриють для себе Україну та Польщу. «Ми будемо дуже раді бачити гостей, з великим задоволенням їх прийматимемо, і маємо надію, що вболівальники з усього світу отримають задоволення», – сказав В. Янукович.

Треба зазначити, що жеребкування, яке пройшло за участі відомих європейських футболістів, провів генеральний секретар УЄФА Д. Інфантіно. Суперниками національної збірної України по групі D стали команди Швеції, Франції та Англії. Загалом у фінальній частині чемпіонату візьмуть участь 16 команд.

Також під час церемонії були презентовані офіційний м'яч Євро-2012 та рекламні ролики міст України та Польщі, що прийматимуть матчі Євро-2012.

У свою чергу генеральний секретар УЄФА Д. Інфантіно заявив, що завдяки Євро-2012 Україна і Польща провели роботи з будівництва, ремонту й реконструкції інфраструктури, які зазвичай займають 20 років.

За його словами, підготовка до чемпіонату йде дуже добре. «Аеропорти, залізниця, автодороги, готелі – модернізують, ремонтують, а деякі будують з нуля. Сім стадіонів з восьми вже готові. Турнір буде дуже успішним. Про це свідчить ажіотаж навколо квитків на матчі: на 500 тис. квитків, які вже були в продажу, надійшло понад 12 млн заявок», – зазначив футбольний функціонер.

Президент УЄФА М. Платіні також похвалив Польщу та Україну за виконану роботу з підготовки до фінальної стадії Євро-2012. «Я впевнений, що чемпіонат буде видовищним і непередбачуваним турніром. Польща й Україна доклали титанічних зусиль, щоб завершити всі підготовчі заходи вчасно. Вони заслужили наші поздоровлення», – підкреслив президент УЄФА. З його

слів, за час підготовки до фінальної частини Євро-2012 Україна та Польща пройшли шлях у 40 років.

«Україна і Польща за два-три роки виконали відмінну роботу. Раніше ж там нічого не було – ні стадіонів, ні інфраструктури, ні умов для проживання. Вони відновили дороги, лікарні. Вони зробили прорив на 30 або навіть 40 років», – вважає президент УЄФА.

Керівник європейського футболу з гордістю заявив, що організатори Євро-2012 виконали свою роботу на 100 %. «Ми пробудемо там місяць, а всі ці речі будуть довго служити українському та польському народам. Це було справжнє змагання, і організатори виконали свою роботу на 100 %. Думаю, ми можемо подякувати їм і привітати», – заявив М. Платіні.

Не викликає сумніву те, що проведення Євро-2012 – це велике досягнення для України, і воно дає змогу розв’язувати безліч накопичених поточних проблем. По-перше, це великий внесок в імідж країни. При цьому слід зазначити, що важливу роль відіграли міські голови приймаючих міст у підготовці до чемпіонату Європи з футболу. Вони виконали величезну роботу, яка дає змогу точно сказати, що Євро-2012 буде в Україні.

Крім того, слід відзначити величезний вплив підготовки до футбольного форуму на вирішення поточних комунальних проблем, що накопичилися в містах.

Отже, підготовка до чемпіонату дає змогу розв’язувати проблеми. Для нас Євро-2012 – це тільки початок, це поштовх до розвитку міст. Головне, щоб після закінчення чемпіонату ми не зупинилися й рухалися далі (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких видань: Євро-2012 (<http://2012ua.net>); УРА-Інформ (<http://ura-inform.com>); MIGnews (www.mignews.com.ua); Західна інформаційна корпорація (www.zik.com.ua); // Столиця (<http://stolitsa.glavred.info>); Мінфин (<http://minfin.com.ua>); Чемпіон (www.champion.com.ua).*

Ю. Якименко, мол. наук. співроб.

Социальные протесты в Украине в отражении СМИ

Массовые акции протеста, начавшиеся в Украине в сентябре, когда стало известно о решении правительства ликвидировать льготы некоторым категориям граждан, быстро распространились практически по всей стране и стали одной из главных тем, обсуждаемых отечественным политикомом и масс-медиа. Тем более, что социальные требования протестующих, отчасти вследствие присоединения к ним оппозиционных сил, логично переросли в требова-

ния политические, а тенденция обострения социального противостояния, вследствие политики сокращения бюджетных расходов, продемонстрировала себя не только в Украине. Впрочем, стремительная политизация протестов стала результатом не только активного включения в происходящее оппозиции, но и действий власти, не продемонстрировавшей особого стремления к достижению консенсуса с протестующими и обвинившей в сложившейся ситуации своих предшественников. Подчеркивая, что акции протеста могут быть технологическим проектом по дестабилизации обстановки в стране, власть заявляет, что ситуация с отсутствием финансирования всех предусмотренных различными законами льгот – следствие популистской политики правительства Ю. Тимошенко в 2008–2009 гг., внесшей хаос в систему управления, что и привело к сегодняшним массовым протестам и угрозе дестабилизации государственных финансов. «Мы сегодня искупаем грехи Ю. Тимошенко, В. Ющенко, а также всех тех, кто ценой популизма хотел удержаться у власти. Мы имеем результат того, что мы получили за пять лет, когда брали кучи социальных обещаний, которые бюджет страны не в состоянии выполнить», – заявляет заместитель главы фракции Партии регионов в Верховной Раде В. Колесниченко. «Все, что мы можем сделать для людей, – мы делаем... Но все, что чревато подрывом финансовой стабильности государства, – на это мы пойти не можем», – объясняет Премьер-министр Украины Н. Азаров. По его словам, правительство создало рабочую группу, «которая рассматривает вопрос урегулирования тех конфликтов, которые сейчас имеют место». По словам Н. Азарова, все необходимые для социальных выплат средства будут предусмотрены в бюджете на следующий год. «В рамках госбюджета будут предусмотрены ресурсы, которые будут выделены на урегулирование этого вопроса», – заявляет Премьер.

Однако протестующим такие объяснения не удовлетворяют.

Многотысячная акция протеста чернобыльцев, афганцев и детей войны, которая началась 29 ноября у здания Кабинета Министров Украины, была объявлена бессрочной. К протестующим присоединились представители партии «Батьківщина». Незадолго до этого центром противостояния власти и протестующих стал Донецк, где при демонтаже палаточного лагеря скончался один из участников акции. Это событие имело значительный общественный резонанс и стало дополнительным поводом к активизации протеста.

«Не заставляйте нас, инвалидов-“чернобыльцев”, умирать под стенами Верховной Рады и Кабинета Министров. Не доводите нас до крайности, чтобы наши социально-экономические требования переросли в политические», – отмечалось в обращении участников митинга.

«Конечно же, оппозиции нужны какие-то поводы, трагические инциденты, которые могли бы усилить негативное восприятие власти», – комментирует ситуацию политолог В. Фесенко. «Надо не просто заявлять о “злочинном режиме”, надо иметь какие-то факты его деятельности. Нужны жертвы. Хотя,

очевидно, что в Донецке мы имеем дело с трагическим стечением обстоятельств. Просто оппозиция пытается это стечение обстоятельств использовать в свою пользу. Насколько это эффективно? Рейтинги оппозиции последний год не растут, и нет оснований полагать, что подобный трагический инцидент будет способствовать их увеличению. У нас достаточно консервативный избиратель, и, на мой взгляд, никакого прямо влияния на рейтинги оппозиционных сил эта ситуация не окажет», – заявил эксперт.

1 декабря люди вышли на улицы в большинстве крупных городов страны. Акции протеста помимо Киева проходили во Львове, Донецке, Луганске, Харькове и других городах. По оценкам организаторов протестов, примерное количество участвующих в митингах составило около 100 тыс. человек.

Несмотря на действующее постановление о запрете проведения акций в центре Киева, 1 декабря под Верховной Радой Украины кроме бессрочной акции протеста чернобыльцев прошла акция предпринимателей из движения «Вперед», требующих «переучета власти». Напомним, глава Харьковской всеукраинской общественной организации инвалидов «Союз Чернобыль Украины» П. Прокопенко отметил, что недавнее решение суда о запрете на проведения митингов «нарушает все наши права».

По его словам, это также является свидетельством того, что власть неспособна управлять страной. «Наши акции будут продолжаться, несмотря на то что власть убивает нас», – подчеркнул он. Кстати, после судебного решения, запретившего проведение акций протеста в центре Киева, бессрочную голодовку объявили луганские чернобыльцы, заявившие, что к этому решению их также подтолкнуло безразличие власти и невыполнение требований участников предыдущих митингов.

Акцию протеста у здания Кабмина также попытались провести активисты «Радикальной партии» О. Ляшко. Не получив разрешения на проведение акции, они пытались присоединиться к голодающим, однако были прохладно встречены участниками акции, которые на начальных этапах протеста заявляли, что во время подобных акций политика должна быть в стороне. «Основной таких акций является община. Политика здесь необязательна. Более того, политика должна вообще быть в стороне», – цитируют СМИ мнение главы Украинской ветеранской организации И. Коцюруба.

Председатель Донецкой областной организации инвалидов Чернобыльской катастрофы «Чернобыль-Єдність» Н. Гончаров также опроверг заявления местных властей Донецка о политической подоплеке продолжающихся акций. Напомним, губернатор Донецкой области А. Шишацкий заявил, что протестные мероприятия донецких льготников финансирует «Батьківщина». Он также сообщил, что на протестах чернобыльцев пытаются пиариться партия УДАР В. Кличко и партия А. Гриценко «Громадянська позиція». Участники акции опровергли такие заявления, однако, полностью дистанцироваться от политики не смогли.

Учитывая реакцию власти и общества на происходящие события, протестующие были вынуждены выступить с политическим заявлением, в котором подвергли власть жесткой критике. Участники бессрочной акции протеста в Донецке заявили, что, «проводя бездарную и откровенно антигосударственную политику, олигархические кланы во главе с В. Януковичем загоняют Украину в пропасть. Цель этой политики – превратить граждан Украины в нищих и рабов. Их так называемые реформы ставят нас перед угрозой нового Голодомора. Дальнейшее пребывания этих “профессионалов” у власти представляет реальную опасность для жизни и здоровья украинских граждан». Они также потребовали «отмены всех нормативных актов, которые ограничивают или отменяют социальные, экономические и гражданские права и свободы граждан Украины, неукоснительного выполнения правительством всех социальных обязательств и немедленного прекращения узурпации власти и проведения выборов Президента и парламента, как того и требует Конституция 1996 г.».

Массовые акции протеста продолжились 6 декабря во Львове. В рамках мероприятия, черновбыльские организации «Матери Чернобыля», «Дети Чернобыля» совместно с Гражданским движением «Вперед!» начали бессрочную акцию протеста против социальной политики правительства. «Акция продлится, пока власть не начнет выполнять законы Украины и решения судов государства», – отмечает сопредседатель ВОО «Гражданское движение «Вперед!» Р. Секеда. По его словам, «сегодня для защиты своих прав объединяются и выходят на совместные акции протеста чернобыльцы, предприниматели и афганцы Украины. Если власть не выполнит своих обязательств, то в будущем с нами будут пенсионеры, студенты и другие граждане. Тогда это уже будет революция, а не акция протеста». Таким образом, по его мнению, львовский митинг объединил Львов, Киев и Донецк в единую протестную акцию против «цинизма и издевательства власти».

Тем временем представители власти заявляют, что протесты в стране не носят массового характера и организованы оппозицией. Как отмечает Н. Азаров, «правительство пошло на беспрецедентные решения и в 2–3 раза с 1 января повышаются пенсии реальным ликвидаторам последствий аварии на Чернобыльской АЭС». «Сейчас по всей стране проводится анализ и масса примеров, когда “липовые” чернобыльцы, “липовые” справки, “липовые” решения судов. Вот с этим всем будем разбираться и все те, кто причастны к этим махинациям, все получат по заслугам», – заявляет Премьер.

«Давайте откроем глаза и посмотрим, что в мире происходит, что в Европе происходит. Ну, должны мы иметь ответственность перед своей страной, перед нашими людьми, или нет, или будем продолжать дальше раскачивать лодку, как это делали на протяжении последних 5–6 лет?» – спрашивает глава правительства, подчеркивая, что сегодня никому не удастся дестабилизировать ситуацию в стране. «Ни у кого не получится взорвать ситуацию! Как бы им не хотелось», – заявляет чиновник.

Член парламентской фракции Партии регионов В. Зубанов также утверждает, что акции, организованные оппозиционными лидерами, не нашли массовой поддержки граждан из-за того, что люди не доверяют оппозиционерам, несмотря на недовольство, которое действительно существует в обществе. «Отсутствуют лидеры, которым люди доверяют. Люди чувствуют фальшь. Они чувствуют фальшь Королевской, которая имеет существенные прибыли от угольного бизнеса, и к которой много вопросов. Они чувствуют фальшь О. Ляшко, который стремится легко заработать рейтинг на человеческом горе. Они не доверяют А. Кужель, которая не может ответить, как люди, это, прежде всего, касается представителей малого бизнеса, будут получать пенсии», – говорит депутат.

Донецкий губернатор А. Шишацкий предполагает, что «часть организаторов акции, для того чтобы отрабатывать дальше заказ, станут продолжать эту акцию во что бы то ни стало». Он считает, что постановление Кабмина об урегулировании выплат ликвидаторам аварии на ЧАЭС может быть компромиссом между правительством и большинством чернобыльцев, которые не вовлечены в политический проект. В то же время политик не исключает, что подобные акции могут быть обкаткой сценария дестабилизации обстановки в преддверии парламентских выборов. «Я думаю, что это отработка определенных технологий, а ситуация подбирается по случаю. Сегодня это чернобыльцы, а завтра может быть что угодно. Технологии будут отрабатываться», – отметил губернатор. При этом он подчеркивает, что власть готова противостоять таким действиям.

Некоторые представители власти и ранее заявляли, что проблемы в социальном обеспечении способны спровоцировать массовые народные волнения и забастовки. Так заместитель главы фракции Партии регионов В. Коновалюк отмечает, что причиной нынешней эскалации протестов является разрыв между высокими и низкими доходами граждан, который сейчас достигает 1 к 30, при том, что социальный блок правительства фактически провалил выполнение программы экономических реформ Президента в части наведения порядка в социальной защищенности украинцев.

Комментируя перспективы политизации социальных протестов, некоторые эксперты отмечают, что одними из первых акции донецких чернобыльцев во Львове поддержали представители ВО «Свобода». Позже к ним присоединились другие политические силы, представляющие оппозиционный лагерь. Таким образом сегодня, благодаря отсутствию влиятельных левых сил, правые имеют возможность перехватывать протестные социальные инициативы, что в ближайшей перспективе принесет им определенные политические дивиденды, тем более, что власти в целом выгоднее, чтобы протестная активность не выходила за рамки условно националистического дискурса, не предусматривающего принципиальных социально-экономических изменений в обществе. Крайне слабая представленность в информационном пространстве страны

проектов, альтернативных сегодняшнему курсу (неолиберальному по сути, ведь сокращение бюджетных расходов – одно из требований международных финансовых организаций), устраивает и власть и оппозицию, но ограничивает перспективы социальных выступлений рамками политического противостояния провластных и оппозиционных элит, защищающих собственные корпоративные интересы.

При этом довольно широко распространенное мнение, что акции протеста должны ограничиться экономическими требованиями, также служит тому, чтобы общественная дискуссия не выходила за рамки частных вопросов госрегулирования. Наиболее радикальные политические требования сегодня по сути сводятся к требованию простой смены элит и, так называемые, национально-демократические силы вполне устраивает такая ситуация, учитывая, что их ближайшая цель – участие в парламентских выборах и дальнейшее функционирование в рамках созданной с их собственным активным участием системы.

На этом основании (учитывая также изменения избирательного законодательства) политологи сегодня заявляют, что на выборах оппозиция будет соперничать не с властью, а друг с другом. Такое мнение выражает, в частности, директор Института глобальных стратегий В. Карасев. По его мнению, новая редакция закона о выборах народных депутатов не будет способствовать объединению оппозиционных сил. В. Карасев отметил, что норма о запрете создания блоков работает на партию власти, а не на оппозицию. «Поскольку блоков не будет, оппозиция пойдет разными колоннами. А это означает, что они друг у друга будут отбирать голоса и будут конкурировать между собой, а не с нынешней властью», – сказал эксперт.

Об общественной потребности в альтернативной политической силе заявляет также директор моделирования ситуации В. Бала, по мнению которого Украине сегодня нужна «не третья сила, а новая». По словам политолога, «третья сила» – это миф, распускаемый накануне выборов политиками, именующими себя «миротворцами» или «золотой серединой». Стране же, по убеждению эксперта, нужна не «третья, четвертая, пятая, а новая сила». «Новая не в плане лиц, а в смысле идей и содержания, та, которая предложит нечто новое – то, чего еще не было за 20 лет, та, которая предложит новый понятный порядок развития страны», – подчеркивает эксперт. Именно у такой силы, по мнению политолога, есть шансы получить поддержку на выборах в Верховную Раду 2012 г.

Претендовать на статус новой силы в украинском политикуме сегодня хотелось бы многим, но объективно это место пока не может занять никто. Поэтому эта проблема пока традиционно решается в политтехнологической плоскости – избирателя стремятся убедить, что определенное политическое объединение способно занять вакантное место «новой силы». Одним из таких проектов эксперты называют партию «Фронт змін» А. Яценюка, которому давно приписывают роль «управляемой оппозиции», контролируемого оппо-

нента власти. «Фронт змін» прогнозируемо попытался влившись в общий ход протеста, инициировав всеукраинскую акцию «Украина против Януковича» и призвав присоединиться к ней все оппозиционные силы. Такую активность некоторые обозреватели связали с растущим конфликтом внутри самой Партии регионов, часть которой якобы демонстрирует свой политический вес, используя потенциал «Фронту змін».

В акции протеста, организованной 3 декабря А. Яценюком на Михайловской площади в Киеве, приняли участи около 7 тыс. человек, при этом обозреватели обратили внимание на крайне низкое количество представителей правоохранительных органов, обеспечивающих защиту порядка на мероприятии. Некоторые СМИ сообщили о причастности Администрации Президента к организации оппозиционного митинга и том, что участникам акции платят за участие в ней деньги. В ответ на эти заявления пресс-служба Президента со ссылкой на заместителя главы АП С. Скубашевского, заявила, что Администрация Президента не давала никаких указаний областным государственным администрациям или органам местного самоуправления по содействию или не содействию в проведении политических акций как в Киеве, так и в регионах. «Появление подобной информации – провокация оппонентов власти. Мы не помогаем и не препятствуем любой политической силе проводить митинги», – заявил глава президентской Администрации. В свою очередь во «Фронті змін» назвали «грязной технологией» информацию о том, что Администрация Президента якобы содействует проведению акции «Украина против Януковича».

По мнению директора Центра инновационного консалтинга КДА Д. Корнейчука, акции, организованные А. Яценюком, как и митинги предпринимателей, возглавляемые Н. Королевской, «направлены на имиджевую дискредитацию всплесков реального недовольства населения властью». Инициатива проведения этих мероприятий исходила от Администрации Президента и Кабмина, чтобы продемонстрировать связь оппозиции с протестующими черныбыльцами и загнать украинцев в рамки «управляемых протестов», считает эксперт. «Как в 2010 г. несанкционированный Налоговый майдан, так и нынешней осенью мощные акции протестов афганцев и черныбыльцев сильно испугали не только власть, но и оппозицию. Социологи власти предупреждают – в случае выполнения всех требований протестующих, воодушевившись слабостью власти, на улицы могут выйти и другие недовольные социальной политикой слои населения. Поэтому на Банковой запустили план Б – дискредитировать саму суть спонтанных протестов и создать механизм управляемого “выпуска пара” недовольного населения», – говорит Д. Корнейчук, подчеркивая, что почти синхронно проведенные акции Н. Королевской и А. Яценюка временно отвлекли внимание общества от действительно отстаивающих свои экономические права черныбыльцев, а также продемонстрировали несостоятельность и несерьезность оппозиции в качестве альтернативы

власти. Кроме того, эти акции были призваны продемонстрировать лояльность власти к оппозиционным выступлениям накануне саммита Украина – ЕС. Политолог прогнозирует, что в ближайшее время лояльная к власти оппозиция продолжит проводить мероприятия для управляемого «выпуска пара».

С этим мнением согласен и заместитель директора Агентства моделирования ситуаций А. Голобуцкий, который заявляет, что при помощи «чернобыльских» протестов власть снижает уровень социальной напряженности в обществе, а «чернобыльцы», в то же время, решают свои проблемы. Эксперт отмечает, что трудности «чернобыльцев» с невыплатами положенных им пенсий достаточно серьезны, но они являются только одной из социальных групп украинского общества, нуждающихся в немедленном решении своих проблем. При этом политолог подчеркивает, что в использовании протестов «чернобыльцев» в своих целях заинтересована и сама власть – так как на фоне их протестов «создается впечатление, что все остальное население, в частности, пенсионеры живут просто прекрасно». «Те, кто хотят в Администрации Президента “повалить” нынешний Кабмин, используют “чернобыльцев” для этой цели. “Чернобыльцы” решают свои вопросы. Власть на фоне этого конфликта решает свои вопросы. Но не только у “чернобыльцев” проблемы – проблемы у всех граждан Украины», – говорит А. Голобуцкий.

Председатель Всеукраинского союза ученых-экономистов А. Кендюхов прогнозирует, что до осени 2012 г. протестные настроения граждан Украины будут продолжать носить эпизодический и немассовый характер. По его мнению, всплеск социальной активности возможен в случае дальнейшего резкого ухудшения экономической и социальной ситуации в Украине. «Вероятность наступления второй волны кризиса в конце 2012 г. оценивается высоко, и если государство не сможет избежать этого, может случиться резкое ухудшение уровня жизни граждан. Это чревато воспламенением преобладающих сегодня нигилистических настроений», – резюмирует эксперт.

Большинство обозревателей указывают на радикализацию форм протеста в Украине. «Формы протеста становятся все более жесткими, радикальными, все более безжалостными к себе и противнику», – говорит директор Агентства социальных коммуникаций С. Белашко. По его словам, если вчера речь шла о вербальных протестах, то сейчас идет речь о самосожжении. «Вот буквально за несколько месяцев радикализм протестующих, значительно вырос», – добавил он. При этом эксперт подчеркивает, что «афганцы» и «чернобыльцы» – это элита социально незащищенных слоев населения. «Они протестуют не из-за того, что у них нет каких-то социальных гарантий, а потому, что как раз они у них есть и их хотят отобрать».

Впрочем, некоторые специалисты указывают, что в здоровом обществе протесты должны происходить постоянно. «Мне нравятся эти протесты. Я бы хотел, чтобы они были постоянными. Потому что протесты – это форма гражданского контроля власти. Власть, живущая без протестов, ленится и не видит

своих ошибок. Протесты являются сигналом для властей, что здесь что-то не так», – заявляет президент центра экономического развития А. Пасхавер.

Ближайшие перспективы социальных протестов в Украине будут определяться степенью ответственности политики властей и масштабом включения в ход акций различных оппозиционных сил, заинтересованных в дальнейшей дестабилизации ситуации. «Оппозиция будет использовать технологию, которая называется “присоединение”», – отмечает политолог В. Фесенко. «Иногда это смотрится смешно и дискредитирует сами акции, поэтому большинство протестующих пытается отстраниться от таких “союзников”. Однако в дальнейшем оппозиционеры будут пытаться это делать, иначе они бы не были политиками», – заявляет он.

Дальнейший ход развития ситуации во многом также будет зависеть от результатов парламентской избирательной кампании, общественную неудовлетворенность которыми эксперты прогнозируют уже сегодня. Но главным фактором роста протестной активности украинских граждан станет общее обострение социально-экономической ситуации в стране вследствие усугубления кризисных явлений в мировой экономике с дальнейшим развитием командно-административных тенденций в госуправлении.

С. Горова, мол. наук. співроб.

Московские протесты и их резонанс

В субботу, 10 декабря, на Болотной площади в Москве прошёл митинг оппозиции, оспаривающей итоги выборов в Госдуму и собравший, по данным полиции, порядка 25 тыс. человек.

Как сообщают СМИ, президент Российской Федерации Д. Медведев дал поручение проверить все сообщения о нарушениях законодательства на прошедших выборах. Об этом глава государства сообщил на своей страничке в Facebook. «Мною было дано поручение проверить все сообщения с избирательных участков, касающиеся соблюдения законодательства о выборах», – написал президент. Вместе с тем он заявил, что с лозунгами, прозвучавшими на Болотной площади, не согласен.

Таким образом, президент дал оценку митингу против фальсификаций на выборах в Госдуму. «По Конституции граждане России имеют свободу слова и свободу собраний. Люди имеют право высказывать свою позицию, что они вчера и сделали. Хорошо, что все прошло в рамках закона. Я не согласен ни с лозунгами, ни с заявлениями, прозвучавшими на митингах», – отметил глава российского государства (www.ridus.ru, 11.12.2011 г.).

Следует напомнить, что участники митинга требовали немедленной отставки главы Центральной избирательной комиссии В. Чурова, а также проведения

повторных выборов на тех участках, где были замечены массовые фальсификации или где партия «Единая Россия» набрала свыше 60 % голосов. Кроме того, звучали и предложения отправить в отставку премьер-министра В. Путина. Некоторые участники предлагали сделать то же самое и с президентом.

По информации СМИ, премьер-министр РФ В. Путин также прокомментировал многотысячные митинги граждан, обвиняющих власти в фальсификации выборов в Госдуму: «Что касается мероприятий уличной демократии, то я к этому отношусь следующим образом: если люди действуют в рамках закона, то им должно быть предоставлено право выразить свое мнение, – заявил В. Путин на заседании федерального координационного совета «Общероссийского народного фронта». – И мы никого не должны ограничивать в этих правах и ...если кто-то нарушает закон, то органы власти и правопорядка должны потребовать исполнения закона всеми законными средствами».

При этом он подчеркнул, что все взрослые люди и прекрасно понимают, что «часть организаторов действует по известному сценарию и перед ними стоят свои узкокорыстные политические цели... Но мы с вами также знаем, что в нашей стране люди не хотят развития ситуации, как в Киргизии или недавнем прошлом на Украине. Никто хаоса не хочет», – заявил премьер.

Глава Конституционного суда РФ В. Зорькин выразил свое отношение к оппозиционным митингам, назвав их потенциальной причиной национальной катастрофы. Свое видение событий он изложил в статье в «Российской газете», в которой сравнил возникшую ситуацию с конфликтом 1993 г. (www.ridus.ru, 11.12.2011 г.).

По мнению председателя КС России, нынешние митинги апеллируют не к закону, а к чему-то совершенно иному, а некоторые представители как оппозиции, так и властей пытаются «вывести митинговую стихию из правового поля». В. Зорькин считает, что государству необходима сила, которая могла бы эффективно противостоять перерастанию уличных выступлений и митингов в «эксцессы, чреватые угрозой самому существованию нашей государственности», и призывает к умеренности всех участников политического процесса.

Как информируют СМИ, по мнению опрошенных экспертов, на Болотной площади собрались в основном те, кто не увидел свою партию в списках прошедших в Госдуму. Так, в частности, считает заведующий кафедрой общей политологии ГУ-ВШЭ Л. Поляков: «Это очень разные люди – там были и радикал-либералы, и националисты. Поэтому можно предположить, что этот митинг каким-то образом демонстрирует, что существующая партийная система недостаточно покрывает все запросы на политическое представительство» (www.newsinfo.ru, 11.12.2011 г.).

По его мнению, одним из главных выводов из этой митинговой активности, который необходимо сделать, заключается в том, что действующие партии должны учесть запросы людей, которые не находят в них отражения своих позиций. Те люди, которые вышли на митинг, готовы, наверное, организовывать

собственные партии. Причем партии серьезные, а не диванные с мертвыми душами.

По мнению директора Института политических исследований, члена Общественной палаты РФ С. Маркова, наблюдается рождение новых партий. Порядка 10–15 % потенциальных избирателей есть у «Европейской партии России» и от 10 до 35 % – потенциальный электорат у условной «Русской партии России». Но смогут ли эти проекты трансформироваться или потонут, как они потонули раньше, пока сказать трудно. Это самое главное.

Еще один момент, отмеченный экспертом, заключается в участии молодежи, тех, кто не проявлялся в митинговой активности 90-х годов. По его мнению, представители старших поколений, конечно, хорошо выучили логику – чем больше митингов и демонстраций, тем хуже жизнь, а молодежь эту максиму еще не выучила, она научится этому на собственном опыте. Им интересно участвовать, стабильность им наскучила, они хотят чего-то более живого (www.newsinfo.ru, 11.12.2011 г.).

Несколько по-другому видят ситуацию в России западные и отечественные эксперты. Так, обозреватель *Die Zeit* пишет: «Часть населения в воскресенье наказала власть имущих за то, что хорошие слова у них плохо реализуются на практике. Для демократической страны – это избирательная рутина, для России при В. Путине – новшество».

Партия власти «потеряла 15 % голосов» – этому не смогли помешать фальсификации на выборах, о масштабах которых корреспондент издания Й. Фосвинкель предлагает судить по 90-процентным результатам «Единой России» в республиках Северного Кавказа, известных строгим руководством, а также в психиатрических больницах и военных частях. За «Единой Россией» остается большинство в парламенте. И все же эти выборы представляют собой «поворотный момент», полагает автор. «В условиях авторитарных систем» простого большинства власти для «легитимации» уже недостаточно – требуется победа с большим перевесом. Но «там, где раньше “Единая Россия” господствовала безраздельно, впредь ей придется делать нечто, чему она так и не научилась: соревноваться с конкурентами политическими средствами... Власть устояла, но показала себя уязвимой». В России нарождается средний класс, и он «ищет себе новую партию», говорится в статье. Чем дальше, тем больше в этом слое «предпринимателей, городских жителей, преуспевающей молодежи». Многие из этих людей «нашли свое место в обществе» в «годы стабилизации при президенте В. Путине».

В этот период они, руководствуясь представлением о «лихих 1990-х», «не хотели ввергать Россию в новые передрыги», а «зарабатывали деньги и не задавали много вопросов». Произшедший затем мировой финансовый кризис навел их на мысль о необходимости реформ, и теперь они «хотят перемен: чтобы стало меньше коррупции, больше свободы предпринимательства, чтобы улучшилось качество образования и здравоохранения». «Их политическая

ориентация пока размыта. Прежде всего, они против правительства, но их еще не объединяет никакая партия, – говорится в статье. – Либералы из их числа не имеют представительства в парламенте. Свои силы они черпают в Интернете – на единственной открытой для всех дискуссионной платформе. Государство они, в отличие от типичных последователей Путина, хотят видеть не няней, а беспристрастным третейским судьей. Д. Медведев, президент с либеральной этикеткой, призван был связать их порывы. Но принятое В. Путиным, видимо, еще несколько лет назад решение в марте вновь выдвигаться в президенты их как обухом по голове ударило. Д. Медведева они с тех пор считают политическим трупом, а В. Путину не верят».

В результате создается угроза политического кризиса, «провозвестником» которого стала многотысячная демонстрация, продолжает Й. Фосвинкель. Если на будущих региональных выборах одержат победу кандидаты не от «Единой России», эта партия лишится монополии на власть, а если к тому же упадет цена на нефть, «не будет денег, чтобы откупиться от протестов, как это делалось в тучные годы». При этом для В. Путина не закрыт путь «заделаться убежденным модернизатором», назначив главой правительства либерала, который проведет реформы. «Это был бы мужественный шаг», – отмечает автор статьи, но не считает это реалистичным сценарием, потому что «Путин демонтировал бы собственную систему». В конце концов, шанс на почетную отставку он уже упустил, и теперь, с оглядкой на «арабскую весну», вынужден бояться потерять имущество, а то и подвергнуться личным гонениям после окончания полномочий, передает InoPressa.

По мнению Й. Фосвинкеля, волнения в России будут нарастать, причем страны Запада не смогут оказать существенного влияния на дальнейшее развитие страны (опыт 1990-х показывает, что «советами и парой кредитов тут не обойдешься»).

Но отдельные рычаги имеются – это обязательства России как члена Совета Европы и участника Конвенции о правах человека, ее зависимость от западных инвестиций и ноу-хау, а также «последний козырь»: личная завязка российской правящей элиты на Западную Европу и США, где «живут их дети, находятся их роскошные виллы, лежат на счетах их деньги. Корыстолюбие может в конечном счете удержать российский правящий класс от насилия и беззаконий», – попытожил Die Zeit (<http://nr2ru.com>, 10.12.2012 г.).

По мнению же руководителя Центра украинских исследований Института Европы В. Мироненко, последние события в Москве практически один в один повторяют события в Украине в 2004 г. Разница только в одном – с запаздыванием в пять–шесть лет. «Люди на унижение собственного достоинства – в результате фальсификации выборов – реагируют достаточно одинаково: и в Украине, и в России», – отметил В. Мироненко.

По мнению эксперта, нынешние массовые акции в России, связанные с несогласием с результатами выборов в Госдуму, могут означать конец молчали-

вого одобрения населением любых действий властей. «Социальный контракт властей с населением, скорее всего, уже заканчивается», – считает он.

В. Мироненко отметил, что результаты выборов продемонстрировали двойственную ситуацию. «Есть две новости – плохая и хорошая. Плохая – что выборы фальсифицированы, а хорошая – что российское общество развивается. Перемены в обществе проходят, может и не так быстро, как хотелось, но они идут и приблизительно в одинаковом направлении, что и в Украине», – считает эксперт.

Директор Социологической службы «Украинский барометр» В. Небоженко в своем комментарии сказал: «Нам придется очень тяжело. Недавно премьер-министр России В. Путин, комментируя митинги в России, заявил, мол, Россия не хочет, чтобы ситуация в этой стране была такой, как в Украине. Этим он оскорбил Президента Януковича и дал понять, что не воспринимает его, да и Украину, как полноценное государство» (<http://mignews.com.ua>, 12.12.2011 г.).

Эксперт объяснил, что после неудачи на парламентских выборах, которые состоялись 4 декабря в России, В. Путин ориентировался на внешний сектор политики, а не на внутреннюю ситуацию в России. От этого, по словам эксперта, могут пострадать не только Украина, но и другие государства, которые являются партнерами России.

В то же время, по словам политолога, в России будет демонстрироваться выражение недоверия общества к президенту и президента к премьер-министру. «Кремль сделает все возможное, чтобы Россию не сравнивали с Украиной. Существует несколько вариантов развития событий после выборов до марта 2012 г. Один из них – это повлиять на ситуацию в Украине, сделать все, чтобы ее ухудшить, а потом выступить неким стабилизатором».

Политолог В. Карасев считает, что неудача партии премьер-министра Российской Федерации В. Путина на парламентских выборах позволит Украине встать с колен и откроет ей новое окно возможностей (<http://mignews.com.ua>, 12.12.2011 г.).

По мнению политолога, вряд ли В. Путин выйдет во второй тур президентский выборов без фальсификаций. Также В. Карасев не исключил, что в случае прохождения во второй тур он может соревноваться с Г. Зюгановым. «Даже если предположить, что Путин выиграет эти выборы, то тогда Украине не нужно будет сдавать ГТС, и мы сможем встать с колен. С 4 декабря у нас уже не те отношения с Россией. Это не отношения с элитами, а отношения с российским обществом в постпутинской эпохе», – сказал В. Карасев.

Кроме того, он подчеркнул, что если В. Путин будет пытаться «нагнуть» Украину, то вряд ли у него это получится, поскольку украинское общество «от Запада до последнего человека на Луганщине» будет сопротивляться, выражая тем самым свою идентичность. «Поэтому наступают хорошие времена для нас, открывается новое окно возможностей для Украины. На сегодняшний

день, я думаю, надо взять паузу в газовых переговорах с Россией», – отметил политолог.

При этом он подчеркнул, что зерно демократии, которое может быть заложено сейчас в России, может возродиться с европейским курсом России.

В свою очередь, как сообщали СМИ, ранее народный депутат от Партии регионов А. Стоян в своем комментарии относительно прошедших выборов в России заявил, что выборы состоялись на высоком уровне, массовых нарушений и подтасовок не было. «Я находился в России по линии миссии ОБСЕ, как наблюдатель.

Посетил 15 избирательных участков и могу сказать твердо – там было все тихо, спокойно, нарушений не было. Всегда найдутся политические силы, которые будут недовольны любыми результатами выборов, однако вы же видите, что в парламент прошли четыре политические силы. О фальсификациях можно было бы говорить в том случае, если бы прошла только одна из них, или был бы большой разрыв, но этого не было», – подчеркнул депутат.

А. Стоян рассказал также, что в первый же день их пребывания в России ОБСЕ собрала большую конференцию с участием лидеров семи крупнейших российских партий, и глава КПРФ Г. Зюганов выглядел на ней очень убедительно: «Его выступление не было руганью и лозунгами, это был серьезный анализ, экономический расчет. Он сразу заявил, что КПРФ рассчитывает взять на выборах не менее 20 % голосов – так и получилось», – рассказал «регионал». «Я видел, что стояли машины с солдатами, однако все было спокойно. Я был поражен явкой избирателей – на участках стояли очереди. Причем с утра это были пожилые люди, а молодежь начала неохотно подтягиваться уже после трех часов дня», – добавил нардеп (<http://polemika.com.ua>, 05.12.2011 г.).

Также следует обратить внимание на то, что, как сообщают СМИ, 12 декабря состоялся митинг сторонников премьер-министра В. Путина и президента Д. Медведева «Слава России!» на Манежной площади в Москве.

Митинг приурочен ко дню Конституции РФ, в нём приняли участие активисты молодёжных движений. Анализируя сообщения СМИ о результатах выборов в России, уже по первым следам можно сделать некоторые выводы: во-первых, протестные акции в России не были всенародным возмущением проведением выборов, как об этом пишут комментаторы, позиционирующие себя в качестве демократов. Это подтверждается тем фактом, что массовость московских выступлений была неожиданной. Во-вторых, СМИ практически единогласно утверждают, что это были протесты зажиточной части населения. В-третьих, оптимизм украинских обозревателей относительно улучшения политической позиции Украины в переговорном процессе представляется необоснованным, поскольку он не учитывает демонстрации, необходимой для российских властей, твердости и экономической эффективности как внутри страны, так и в международных отношениях.

Друга хвиля глобальної фінансово-економічної кризи та її ймовірний вплив на українську економіку

Проблеми європейської економічної інтеграції як потенційне джерело глобальної фінансово-економічної кризи

Вже понад рік і у фаховому середовищі, і у ЗМІ більш-менш активно обговорюються процеси, пов'язані з другою хвилею глобальної фінансово-економічної кризи. І якщо перша хвиля глобального фінансово-економічного катаклізму у 2008–2009 рр. була започаткована кризою на іпотечному ринку США, то другу хвилю глобальної кризи експерти пов'язують із борговими проблемами європейських країн. Зазначені боргові проблеми лише на перший погляд видаються виключно внутрішнім питанням Європейського Союзу та зони функціонування єдиної європейської валюти – євро. Адже економіка ЄС у цілому та єдина європейська валюта – євро, зокрема, відіграють значну роль у міжнародних економічних відносинах.

Слід зазначити, що власне боргова криза справляє надзвичайно сильний негативний вплив на розвиток європейської економіки. Адже якість виконання позичальниками своїх боргових зобов'язань зачіпає соціально-психологічні підвалини функціонування економічних процесів як таких. Саме цим, мабуть, її пояснюється та увага, яку приділяють проблемі суверенного боргу Греції політики, фінансисти та мас-медіа.

Вплив боргової кризи у Греції на міжнародні економічні відносини пов'язаний не з масштабами грецької економіки, обсяги якої приблизно у вісім раз менші за обсяги економіки Італії, і приблизно у 12 раз менші за економіку Німеччини. Боргова криза у Греції справляє потужний негативний інформаційно-психологічний вплив на очікування суб'єктів економіки в різних країнах світу і насамперед – у ЄС, оскільки наочно висвітлила больові точки функціонування єврозони як такої.

На державний борг Греції припадає лише 4,2 % сукупного державного боргу 17 країн ЄС, що використовують єдину валюту – євро, тобто так званої єврозони. За абсолютною величиною державний борг Греції у 4,8 раза менший за державний борг Франції і у 6,3 раза менший за державний борг Німеччини. Однак у Франції та Німеччині обсяг державного боргу становить лише 82–83 % від обсягів їх національного валютного внутрішнього продукту

(ВВП), тоді як у Грузії державний борг більше ніж у 1,4 раза перевищує обсяг її річного ВВП. (За даними деяких інших джерел, державний борг Греції у 1,6 раза перевищує національний ВВП) (*Український тиждень*. – 2011. – № 47. – С. 27).

При цьому дефіцит державного бюджету Греції останнім часом сягнув 15 %. За оцінками оглядачів ЗМІ, управління державними фінансами у Греції вкрай незадовільне, у країні високий рівень корупції (звичайно, за європейськими мірками). Водночас, через належність Греції до єврозони проблеми її державного боргу справляють негативний вплив на фінанси інших країн єврозони. З іншого боку, оскільки Європейським центральним банком для всіх країн єврозони проводиться єдина монетарна політика, то боргова проблема Греції справляє негативний вплив на фінансові відносини в усій євзоні. Цим і пояснюється прикута до країни увага міжнародної спільноти.

До того ж такі боргові проблеми, хоча мабуть, й не такі гострі, як у Греції, притаманні ряду інших країн ЄС. Ідеться, зокрема, про Бельгію, Ірландію, Португалію і, особливо, Італію. У останньої обсяг державного боргу на 20 % перевищує величину річного ВВП. Причому державний борг Італії майже вдвічі перевищує загальну суму державних боргів Бельгії, Греції, Ірландії та Португалії разом узятих. Правда, приблизно таке саме перевищення ВВП Італії над сукупною вартістю ВВП перелічених вище країн. Тому в ЗМІ неодноразово наводились висловлювання експертів, що в разі розкручування боргової кризи в Італії її наслідки для економіки країн єврозони та і ЄС у цілому можуть бути значно гірші, ніж наслідки нинішньої кризи у Греції.

Узагалі-то, можна зробити висновок, що нині європейський істеблшмент, по суті, використовує Грецію як свого роду полігон для відпрацювання механізмів подолання боргової кризи однієї з країн єврозони за умов сучасної глибокої економічної інтеграції в рамках ЄС. Адже труднощі на шляху подолання нинішньої боргової кризи окремих держав-членів зони євро полягають у тому, що за єдиної для всієї єврозони грошово-кредитної політики, яку здійснює Європейський центральний банк (ЄЦБ), у кожній з держав-членів єврозони проводиться власна національна фіскально-бюджетна політика. За умов доволі жорсткої грошово-кредитної (монетарної) політики ЄЦБ, це може сприяти порушенню макроекономічного балансу в країнах-членах єврозони з усіма негативними наслідками, що з цього випливають.

Першопричиною ж згадуваних вище економічних негараздів є політична роз'єднаність Європи. Саме залежність політикуму від симпатій та антипатій місцевого електорату тягне за собою підвищені передвиборні обіцянки і є джерелом збільшення бюджетних витрат національних урядів. Яскравий приклад такої поведінки місцевого політикуму якраз і продемонструвала Греція напередодні нинішньої боргової кризи (*Український тиждень*. – 2011. – № 47. – С. 26–27). І хоч саме у Греції, за даними ЗМІ, політика нарощування бюджетних витрат набула особливо великих розмірів, утім така поведінка тією чи

іншою мірою притаманна, по суті, урядам і ряду інших держав еврозони. Тому в основі нинішньої боргової кризи у ЄС лежить значною мірою незбалансованість повноважень національних і наднаціональних органів державного урядування, насамперед – у еврозоні. Цим й обумовлена вся глибина нинішньої боргової кризи у ЄС і труднощі пошуку виходу з неї.

Цілком закономірно, що у ЗМІ жваво обговорюються різноманітні шляхи й механізми подолання боргової кризи. Так, позитивно оцінюючи створення європейського фонду фінансової стабільності (ЄФФС) для допомоги країнам еврозони в подоланні проблем із погашенням державного боргу, деякі оглядачі підкреслюють, що навіть за умов запланованого збільшення активів цього фонду до 1 трлн євро, їх усе одно не вистачить, щоб погасити, наприклад, державний борг Італії, який, згідно з експертними оцінками, наближається до 2 трлн євро.

Але до функцій ЄФФС не входить повне погашення державних боргів країн-членів фонду. Для підтримки фінансової стабільності в країнах-боржниках і еврозоні в цілому потрібно забезпечити своєчасність та регулярність обслуговування відповідного державного боргу. А погашення будь-якого державного боргу, як відомо, відбувається шляхом поетапних виплат певних сум коштів. І фінансова підтримка країн-боржників з ресурсів ЄФФС у таких випадках діятиме разом з іншими заходами фінансово-економічного, політичного, соціального й адміністративного характеру. Тому висловлювання щодо неефективності ЄФФС недостатньо обґрунтовані. Принаймні, частина таких заяв може бути свідомо спрямована на дестабілізацію фінансових ринків з метою проведення вигідних їх ініціаторам спекулятивних операцій.

До того ж, як зазначає, наприклад, провідний науковий співробітник Інституту світової економіки та міжнародних відносин Російської академії наук А. Алілова, боргова ситуація в Італії не настільки катастрофічна, як у Греції. По-перше, на руках в іноземців перебуває лише 15–17 % від загальної суми державного боргу Італії. Решта – внутрішній борг. По-друге, більшу частину італійського боргу становить саме державний борг, а не заборгованість перед приватними банками.

І нарешті, банківська ситуація Італії виявилась доволі «витривалою»: у період глобальної кризи банкрутств там не було. Хоча зазначене, звичайно, аж ніяк не спрощує труднощі не лише економічної, а й соціально-політичної ситуації, у якій опинились не лише Греція та Італія, а й еврозона та ЄС у цілому.

Водночас, разом із об'єктивними чинниками, що є реальними джерелами кризи в економіці ЄС, спостерігається ще й масштабна гра міжнародних фінансових спекулянтів, що прагнуть заробити на значних коливаннях курсу єдиної європейської валюти – євро. Спекулянти зацікавлені у дестабілізації ситуації на світовому фінансовому ринку й, вочевидь, прагнуть цьому сприяти, в тому числі «розхитуючи» фінансові ринки, коли для цього виникають сприятливі «інформаційні приводи». Тобто відбувається «гра на настроях та очікуваннях» суб'єктів ринку.

Так, повідомлення про те, що ЄЦБ розпочав нову програму викупу облігацій держав-боржників, змінило негативні очікування учасників ринку на позитивні. В результаті курс євро до долара США, попередньо опустившись 4 жовтня 2011 р. до позначки 1,381 дол. США/євро, почав зростати. Утім, це зростання, досягнувши 28 жовтня 2011 р. позначки 1,4001 дол. США/євро, змінилось падінням курсу євро після того, як у ЗМІ з'явилось повідомлення про рішення уряду Греції провести референдум щодо доцільності одержання міжнародної фінансової допомоги в обмін на здійснення програми радикального скорочення витрат державного бюджету. Однак подальші повідомлення про відмову від референдуму та зміну складу уряду Греції привели до стабілізації курсу євро в межах 1,38–1,38 дол. США/євро.

Прикметно, що в міру того, як не лише ділові й політичні кола, а, мабуть, й доволі широкі верстви населення європейських країн поступово звикли до регулярних повідомлень ЗМІ щодо складної ситуації в Греції й реакція учасників ринку на нові повідомлення послабшала, новим «ньюзмейкером» європейського світового інформаційного простору стала Італія. Більше того, почали з'являтися висловлювання навіть про можливість дефолту Франції, рівень державного боргу якої становить близько 82 % від обсягу її ВВП. За цим показником Франція наближується до Німеччини, яку ще називають «локомотивом єврозони».

Так, у ЗМІ побільшало апокаліптичних оцінок ймовірного подальшого перебігу подій, у тому числі і з використанням такого прийому психологічного впливу, як так званий стереотип авторитету. Зокрема, багато ЗМІ подали виклад думок всесвітньо відомого економіста, економічного радника президента США Н. Рубіні стосовно ймовірного розвитку ситуації у зоні євро, зробленого на сторінках Financial Times. Підкреслимо, що Н. Рубіні говорить саме про ймовірний(!), а не детермінований перебіг подій. На його думку, для подолання кризи Італія, ймовірно, буде змушена вийти із зони євро, запровадивши власну валюту – ліру. А це, у свою чергу, призведе до розпаду єврозони.

Можна вважати, що така «інформаційна атака» на італійські державні фінансові ресурси врешті-решт дала певний зиск її ініціаторам. Так, на початку листопада поточного року Італія успішно розмістила на фінансовому ринку казначейські векселя із терміном обігу 12 місяців на 5 млрд євро. Щоправда, середня доходність зазначених цінних паперів під час їх продажу становила 6,087 %, сягнувши максимального рівня з вересня 1997 р. До того ж дохідність аналогічних векселів Італії на попередньому аукціоні, що відбувся 11 жовтня, становила 3,57 %. Утім, приблизно через місяць на вторинному ринку їх дохідність коливалась вже на рівні 8,5 %.

У середині листопада 2011 р. Італія розмістила на фінансовому ринку всі свої п'ятирічні облігації на суму 3 млрд євро з рівнем дохідності 6,29 % річних, що помітно перевищило дохідність італійських облігацій на поперед-

ньому аукціоні (5,32 %) і стало рекордним показником дохідності італійських державних облігацій, починаючи з червня 1997 р.

У цей же період дохідність десятирічних італійських облігацій, яка на початку жовтня була на рівні 5 %, перевищила рівень 7 %. А у ЗМІ одразу ж з'явилися повідомлення з посиланнями на оцінки МВФ про те, що у випадку, коли відсоткова ставка по державним зобов'язанням Італії сягне 8 %, то на обслуговування її державного боргу доведеться щорічно направляти 20 % витрат державного бюджету. А це загрожує гострою кризою державних фінансів.

Для порівняння варто зазначити, що на початку листопада 2011 р., тобто в той же період, коли зростала вартість запозичень на фінансовому ринку по італійських державних цінних паперах, дохідність по десятирічним державним цінним паперам Греції сягнула 33,2 % річних. Це – дійсно рівень дефолту, що не йде ні в яке порівняння з дохідністю італійських державних цінних паперів.

Таким чином, з одного боку, дохідність італійських державних цінних паперів зростає, а з іншого – попит на них на ринку доволі високий, оскільки учасниками аукціонів останнім часом, як правило, повністю викуповуються запропоновані до продажу державні цінні папери. Тобто має місце типова спекулятивна гра на негативних очікуваннях учасників фінансових ринків. Логічним наслідком такої «гри» є зростання доходів фінансових спекулянтів за одночасного подорожчання державних запозичень, з усіма негативними наслідками, які випливають з цього процесу для позичальника, тобто для держави.

Дешевшають також державні облігації Іспанії, дохідність яких у середині листопада 2011 р. сягнула 6,02 % річних. Уперше дохідність іспанських облігацій перевищила 6-відсотковий рівень у серпні 2011 р. Тобто на європейському фінансовому ринку дійсно має місце доволі стрімке зростання вартості запозичень, що є ознакою гострої фінансово-економічної кризи. Утім, закономірно постає питання, наскільки обґрунтованими є прогнози стосовно розпаду єврозони та зникнення євро як єдиної валюти для цілого ряду європейських держав? Тим більше що у ЗМІ останнім часом з'явилися заяви професійних європейських політиків і фінансистів щодо загрози «кінця євро».

Так, новий прем'єр-міністр Італії М. Монті 25 листопада 2011 р. заявив, що провідні європейські лідери визнали загрозу боргового колапсу Італії, який неминуче означатиме кінець євро. Причому це стверджує професійний економіст, який свого часу обіймав посаду голови Європейської комісії з питань конкуренції і повинен добре усвідомлювати негативний вплив подібних заяв вищих представників державної виконавчої влади на поведінку фінансового ринку.

Ще симптоматичнішою в цьому плані є заява экс-голови Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) Ж. Атталі, який в інтерв'ю брюссельській радіостанції зазначив, що лишається тільки один шанс із двох, що євро як єдина валюта збережеться до католицького Різдва, або ж що вона при-

наймі не буде у процесі руйнування. В інтерв'ю італійському виданню *La Repubblica* з ним погодився экс-голова Єврокомісії Ж. Делор (<http://topmedia.com/ua>. – 2011. – 29.11).

Утім, зазначені заяви радше слід сприймати не буквально, а як дипломатичні прийоми соціально-політичного тиску на певні аудиторії. До таких аудиторій можна віднести як населення, так і політикум країн єврозони і держав-країн ЄС в цілому.

Як повідомлялось у ЗМІ, заходи бюджетної економії, спрямовані на скорочення державних боргів не лише в країнах єврозони, а й в інших державах-членах ЄС, як то заморожування чи навіть зменшення зарплат державних службовців, скорочення видатків державного бюджету на соціальні потреби, часткова заміна фінансованої державою вищої освіти на платну тощо, призвели до масових протестів населення європейських країн. Особливої гостроти ці протести набули у Греції та Італії. Тому наведені вище заяви політиків і фінансистів щодо загрози «кінця євро» можна розглядати, з одного боку, як звернення до широкого загалу в ЄС з обґрунтуванням необхідності запровадження доволі жорстких заходів економії витрат державних бюджетів за принципом «якщо цього не зробити, то настане соціальна катастрофа», а з іншого – ці заяви можна розглядати і як звернення професіоналів до європейського політикуму із закликком дійти згоди та вжити ефективних заходів для подолання нинішньої гострої економічної кризи в єврозоні.

На думку багатьох експертів, нині, по суті, настав «момент істини» для ЄС. ЗМІ рясніють повідомленнями про зустрічі, консультації та виступи провідних європейських політиків з приводу пошуку шляхів подальшого розвитку ЄС і єврозони зокрема. Причому погляди керівництва різних держав-членів ЄС з цього приводу іноді доволі сильно різняться між собою.

Те, що для подолання нинішньої боргової кризи, яка і створює загрозу функціонуванню євро як наднаціональної валюти, необхідна строга бюджетна дисципліна в національних фінансах європейських країн, заперечень в європейському політикумі, принаймні публічних, не викликає. Утім, загальної згоди щодо методів вирішення цієї проблеми в європейських політиків теж немає.

Ключовим у цьому плані є питання повноважень наднаціональних органів управління у ЄС. Зокрема, у середині листопада 2011 р. канцлер Німеччини А. Меркель заявила, що необхідно наділити Євросоюз правом на більш жорстоке регулювання фіскальної політики окремих держав-членів ЄС, навіть якщо це призведе до часткової втрати національного суверенітету.

Дещо інших поглядів дотримується уряд Великої Британії. Зокрема, британська сторона вважає, що у випадку тіснішої інтеграції в ЄС, країни, що опинились поза межами зони обігу євро, можуть стикнутись з певними обмеженнями у доступі до спільного ринку та іншими проблемами економічного характеру. Британці не підтримують ідею запровадження податку на фінан-

сові угоди, спрямованого на обмеження спекулятивних операцій, оскільки це, на їхню думку, може негативно позначитись на позиціях Лондона як світового фінансового центру через зменшення його привабливості для інвесторів порівняно з іншими аналогічними центрами (Нью-Йорк, Токіо).

Утім, за повідомленням німецької преси, Німеччина та Франція проводять «секретні перемовини» щодо нового пакту стабільності та зростання з іще жорсткішими бюджетними правилами, що також передбачатимуть можливість зовнішнього втручання у бюджети країн єврозони, у разі якщо така потреба виникне. В істеблїшменті ряду європейських держав усе популярнішою стає ідея тіснішої економічної інтеграції ряду країн континентальної Європи, у тому числі поглиблення інтеграції у бюджетній та податковій сферах.

Голова ж Єврокомісії Ж. М. Баррозу у своєму виступі перед депутатами європарламенту підкреслив, що боротьба з кризою, ймовірно, потребуватиме ухвалення додаткових, дуже серйозних заходів. Але при цьому треба дотримуватись курсу на більш тісну економічну інтеграцію у Євросоюзі, а не його фрагментацію.

Утім, треба визнати, що як між державами-членами ЄС, так і державами єврозони, існують серйозні економічні, політичні, соціальні й навіть соціально-психологічні відмінності, що склались історично й проявом яких за умов тісної економічної інтеграції, власне, й стала нинішня боргова криза. Це означає, що, по-перше, реформування відносин у ЄС легким не буде, а по-друге, значні зрушення від реформування політичних та економічних відносин у ЄС проявлятимуться не зразу, а лише через певний проміжок часу. Недарма канцлер Німеччини А. Меркель на початку листопада 2011 р. заявила, що Європі знадобиться 10 років, щоб оздоровити фінансову систему й подолати нинішню боргову кризу.

Звичайно, ця заява німецького канцлера може містити певний елемент дипломатичного тиску на партнерів по ЄС й період подолання нинішньої боргової кризи в євроні буде дещо коротшим. Однак усе одно вирішити цю проблему повністю за рік-два неможливо. Тому закономірно постає питання про економічні перспективи єврозони та ЄС у цілому на найближче майбутнє. Зокрема, яка перспектива існування євро як єдиної європейської валюти, особливо у контексті тих апокаліптичних прогнозів про його крах, які регулярно лунають останнім часом у ЗМІ?

Якщо відкинути в сторону політико-дипломатичні та економіко-спекулятивні нашарування зазначених апокаліптичних прогнозів, то слід визнати, що крах євро та його ліквідація як єдиної європейської валюти не вигідні нікому. По суті, нині відбувається політична боротьба між різними державами ЄС щодо визначення умов розподілу витрат їх національних економік на подолання європейської боргової кризи, заручниками якої стають фінансова система єврозони та обмінний курс євро. Тому питання про ліквідацію євро як єдиної валюти не стоїть на порядку денному.

Вельми проблематичною є навіть перспектива видалення з єврозони найкритичнішого її боржника – Греції. У можливість такого перебігу подій не вірить й багато вітчизняних експертів. Зокрема, професійний економіст-міжнародник, народний депутат від Партії регіонів О. Плотніков не вірить у можливість скорочення географії зони євро. Він вважає, що стосовно Греції більше має місце елемент залякування, ніж реальні дії, і підкреслює, що не бачить ні механізму швидкого виходу з єврозони, ні реального бажання до цього країн єврозони.

Хоча стосовно бажання вийти з єврозони треба зазначити, що, за даними соціологічного опитування, наприклад, більшість голландців і виступає за вихід Нідерландів з єврозони та впровадження в обіг національної грошової одиниці – гульдена. Якщо у травні 2011 р. такої думки дотримувалось 51 % опитаних, то на початок листопада – вже 58 %. Утім, оскільки питання виходу держави з єврозони не вирішується на референдумі, то й подібні соціологічні опитування виконують, насамперед, функцію інформування органів державної влади, наукових установ, громадсько-політичних організацій.

Хоча, з іншого боку, ігнорувати подібні настрої населення європейських країн політики теж не можуть.

Водночас, як справедливо зазначають оглядачі деяких ЗМІ, нинішня бюджетно-боргова криза у єврозоні, й у Євросоюзі взагалі, – це криза довіри. А її першою жертвою, поза сумнівом, стане обмінний курс євро до долара США та інших вільноконвертованих валют. Тим більше, що для цього, крім суто соціально-психологічного фактора, існують й інші причини.

Зокрема, якщо на початку першої хвилі глобальної фінансово-економічної кризи у 2008 р. облікова ставка ЕЦБ становила 4,25 % і її можна було знижувати, забезпечуючи ринок все більшими сумами дешевого євро, то нині ситуація інша.

На сьогодні облікова ставка ЕЦБ становить 1,25 %. Наступного року, на думку головного економіста Citigroup У. Бюйтера, ЕЦБ знизить її до 0,5 % (*Інвестгазета. – 2011. – № 46. – С. 12*). Але, навіть якщо ЕЦБ знизить облікову ставку до 0,25 %, усе одно простір для фінансового маневрування у нього буде значно менший, ніж рік-два тому. До того ж, як свідчать результати досліджень, наведених у відомому британському діловому виданні *The Economist*, ще минулого року євро було переоцінено це відносно до долара США на 16 %. Таким чином, є всі підстави очікувати на майбутнє зниження курсу євро.

Яким конкретно воно буде і в якому темпі відбуватиметься, поки прогнозувати важко. За весь час існування єдиної європейської валюти, її обмінний курс до долара США коливався у межах від 0,8252 дол. США/євро (жовтень 2000 р.) до 1,5999 дол. США/євро (липень 2008 р.). Звичайно, і мінімальний, і максимальний рівні обмінного курсу євро створювали певні проблеми для економічного розвитку країн єврозони. Однак, ні в тому, ні в іншому випадку

соціально-економічних катастроф у цьому європейському регіоні не сталося. Тому коливання курсу євро у межах 1,30–1,40 євро/дол., що спостерігалось останнім часом, само по собі не є ознакою катастрофи. І деяке послаблення обмінного курсу євро до долара США та інших світових валют не лише дуже ймовірно, а навіть може бути корисним для економіки держав євросони. Адже певна девальвація євро підвищить конкурентоспроможність товарів з євросони за рахунок зниження їх відносної ціни. Хоча, звичайно, значна і, особливо, стрімка девальвація єдиної європейської валюти також може справити значний негативний вплив на розвиток економіки держав євросони та ЄС у цілому.

Водночас великі надії щодо виходу з боргової кризи держав євросони і Євросоюзу в цілому деякі експерти поклали свого часу на саміт керівників країн ЄС, що відбувся 8–9 грудня 2011 р. у Брюсселі. За повідомленнями ЗМІ, 9 грудня на цьому саміті було ухвалено рішення про податкову та бюджетну реформу зони євро. Таким чином, 17 держав євросони доповнили створений у 1992 р. Маастріхтською угодою монетарний союз ще й бюджетно-податковим союзом. Зокрема, було підтверджено необхідність для всіх країн ЄС внести вимогу про підтримання збалансованості своїх державних бюджетів до їх конституцій. Пропонується застосовувати штрафні санкції проти будь-якої з країн ЄС, дефіцит державного бюджету якої перевищить 3 % вартості її валового внутрішнього продукту (ВВП). Дія цих штрафних санкцій, які застосовуватимуться в автоматичному режимі, може бути призупинена, якщо за це проголосує три чверті держав євроспільноти. Щоправда, через негативну позицію Великої Британії зазначені вище положення реформи не вдалося закріпити у базовому документі ЄС – Лісабонському договорі.

Однак експерти зазначають, що для реалізації цих положень між країнами-учасниками євросони можуть бути підписані окремі проколи, що виконуватимуться й без перегляду положень Лісабонського договору. З іншого боку, фахівці визнають, що ухвалені на зустрічі керівників країн-членів ЄС бюджетні новачки буде вельми складно узгодити з юридичної та технічної точок зору. Їх реалізація потребуватиме певного часу.

Утім, як доволі обґрунтовано зазначає С. Флемінг, експерт Королівського інституту міжнародних відносин (Велика Британія), «Європа більше не може дозволити собі підтримувати той рівень соціального забезпечення і соціальних пільг, який вона мала можливість підтримувати протягом 40 останніх років відносного економічного благополуччя» (*Дзеркало тижня*. – 2011. – № 45. – С. 8).

Аналіз повідомлень ЗМІ свідчить, що скорочення витрат державних бюджетів видається наймовірнішим заходом, на який підуть уряди держав-членів євросони, а можливо, й ряду інших держав Євросоюзу. А скорочення соціальних витрат державних бюджетів країн євросони, через зменшення реальних доходів населення, тягтиме за собою скорочення споживчих витрат населення й відповідного попиту на товари й послуги. Наслідком цього в країнах євро-

зони та у ЄС в цілому може стати уповільнення темпів зростання виробництва і ВВП або ж навіть скорочення зазначених економічних показників.

Тому в експертному середовищі переважають песимістичні оцінки найближчих перспектив економічного розвитку єврозони та ЄС в цілому. При цьому експерти, в основному, одностайні щодо негативного впливу боргової кризи у єврозоні як на європейську економіку, так і на економіку інших регіонів світу, особливо розвинутих країн. І Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), і великі транснаціональні банки (Citi-group, Goldman Sachs, Deutsche Bank, UBS) очікують переважно на песимістичні сценарії перебігу подій. Відмінності, в основному, полягають у різних кількісних параметрах очікуваних економічних змін.

Так, за песимістичним варіантом прогнозу ОЕСР та Банку міжнародних розрахунків, у єврозоні у 2012 р. очікується скорочення реального ВВП на 2 %. Дещо менше скорочення – ВВП США, зовсім невелике, але все-таки скорочення ВВП Японії. А за оптимістичним сценарієм у 2012 р. очікується зростання ВВП США і Японії на рівні 2 %, і зовсім незначне зростання ВВП у єврозоні (*Інвестгазета*. – 2011. – № 46. – С. 10).

Утім, згідно з оприлюдненими у листопаді 2011 р. даними традиційного осіннього прогнозу ЄС у 2012 р., у масштабах усього Євросоюзу у 2012 р. очікується зростання ВВП на рівні 0,6 %, а у єврозоні ВВП зросте на 0,5 %. Дещо оптимістичніші прогнози на 2013 р. – 1,5 % і 1,3 % зростання ВВП. При цьому зберігається загроза рецесії. У 2012 р., за словами комісара ЄС з питань економіки та монетарних справ О. Рена, рівень зайнятості населення у Євросоюзі практично не зростатиме, а рівень безробіття збережеться у межах цьогорічного показника – 9,5 %. І цей прогноз, вочевидь, можна вважати оптимістичним сценарієм перебігу подій. Щоправда, процес подолання кризи й відновлення економічного розвитку проходитиме у державах єврозони по-різному. Так, на думку директора Peter son Institute of International Economics Ф. Бергстена, для економічного оздоровлення Греції, наприклад, знадобиться десять років, Португалії – сім, Іспанії – п'ять, Італії – три. Адже для відновлення економічного зростання в європейських країнах, що потерпають від боргової кризи, треба зменшити використання боргового фінансування держави й одночасно провести значні структурні реформи на ринку праці, у пенсійній системі тощо (*Інвестгазета*. – 2011. – № 45. – С. 14).

Криза, від якої потерпають єврозона та і ЄС в цілому, як зазначалось вище, сприятиме скороченню споживання у країнах ЄС. Тому економіка європейських країн матиме доволі потужні стимули для нарощування експорту й скорочення імпорту товарів і послуг. При цьому може змінитись структура імпорту товарів і послуг до ЄС. Найпотужніші стимули до скорочення матимуть імпорнтні потоки готових товарів. Тоді як імпорт сировини й, особливо, енергоносіїв буде найменш вразливий.

Наслідком же такого перебігу подій для світової економіки в цілому, за оцінками експертів Банку міжнародних розрахунків та ОЕСР, може бути уповільнення її зростання приблизно удвічі. Свій песимістичний прогноз щодо відновлення американської економіки оприлюднила й Федеральна резервна система (ФРС) США. Як заявив голова ФРС Б. Бернанке, до кінця 2011 р. ВВП США зросте на 1,7 %, а не на 2,9 %, як прогнозувалось у червні. Крім того, у ФРС очікують, що рівень безробіття у США наприкінці 2011 р. становитиме 9 %, тоді як у червні цей показник прогнозувався на рівні 8,6 %.

Проблеми розвитку економіки США пов'язані як з борговою кризою у еврозоні, так і з власне американськими проблемами. Економіка США має найтісніші зв'язки з ЄС як у сфері товарообміну, так і у фінансовій сфері. Не дарма на початку листопада 2011 р. у ЗМІ з'явилися повідомлення, що американська фірма з управління активами MF Global розпочала процедуру банкрутства через борг у розмірі 6 млрд дол. Значна частка цінних паперів, що перебувають в управлінні цієї компанії, припадає на облігації таких проблемних європейських держав як Італія, Іспанія та Португалія. Повідомлялось, що це банкрутство є восьмим за масштабом серед усіх, які будь-коли ставалися у США.

Узагалі, на європейські боргові зобов'язання у банках США припадає близько 21 % банківського капіталу I рівня, в тому числі на боргові зобов'язання європейського державного сектору – трохи більше 3 %. У цілому європейські боргові негаразди безпосередньо не дуже сильно впливають на стан американської економіки. Однак у поєднанні з дією інших економічних і політичних чинників вони, урешті-решт, можуть посприяти розвитку негативних процесів у економіці США, особливо, у її фінансовому секторі.

Адже дамкловим мечем над усім американським суспільством, а не лише над американською економікою тяжіє велетенський державний борг США в обсязі 14,3 трлн дол. У серпні 2011 р. на порядку денному вже стояла загроза технічного дефолту США як держави через проблеми із підвищеною граничною верхньою межею американського державного боргу. Щоправда, боргові проблеми еврозони та загроза падіння курсу євро, його дестабілізація поки дають додаткові стимули до підтримання фактичного статусу долара США як світової резервної валюти. Але розкручування державно-боргової спіралі, підкреслює згадуваний вище Ф. Бергстен, може вже у ненадто далекому майбутньому мати вкрай негативні наслідки для економіки США. Адже, за його словами, серед інвесторів американська валюта все більше втрачає довіру. А це, за певних обставин, може призвести до масштабного переходу інвесторів із долара США в інші валюти. Наслідки для США від такого сценарію можуть бути катастрофічними. Хоча передбачити перебіг подій в цьому випадку для світової економіки поки достеменно не можливо. Єдине, що можна з впевненістю стверджувати, це не відбудуватиметься в межах другої хвилі глобальної економічної кризи.

Боргова криза у євросоні вплинула навіть на стан такої динамічно зростаючої економіки, як китайська. Так, вже у жовтні 2011 р. у ЗМІ з'явилися повідомлення, що зростання китайського експорту до Європи скоротилось більше ніж удвічі, починаючи з серпня, він досяг семимісячного мінімуму в річному обчисленні (*Економічна правда*. – <http://epravda.com.ua>. – 2011. – 18.10).

Узагалі, китайська економіка має достатній запас міцності, аби європейська боргова криза не мала для неї катастрофічних наслідків. Хоча, звичайно, європейські негаразди можуть негативно вплинути на темпи зростання економіки Китаю. Недарма, мабуть, керівництво цієї держави, попри її величезні золотовалютні резерви, відмовилось від участі Китаю у Європейському фонді фінансової стабільності.

Водночас, під впливом заходів ЄС із радикального подолання не лише наслідків, а й причин нинішньої боргової кризи у євросоні, у європейських компаній можуть з'явитись певні стимули до виносу деяких своїх підприємств з території Китаю або ж обмеження створення нових своїх підприємств у цій країні.

До того ж китайському суспільству притаманні свої внутрішні соціально-економічні проблеми. Так, на китайському ринку нерухомості з початку осені 2011 р. спостерігається стрімке падіння цін. Якщо воно переросте в обвал китайської будівельної галузі, то наслідки можуть бути надзвичайно важкими не лише для економіки Китаю, а й для економік інших країн. Адже ринок нерухомості Китаю – найбільший будівельний об'єкт у світі, на який, згідно з деякими експертними оцінками, припадає близько 30 % світового обсягу споживання сталі. Наслідки навіть від його часткового обвалу відчує решта світу, включаючи Україну.

Підсумовуючи все наведене вище, є всі підстави говорити, що боргова криза у євросоні стала катализатором другої хвилі глобальної економічної кризи. Її гострота та масштаби, згідно з експертними оцінками, менші, ніж у першій хвилі цієї кризи. Однак термін її дії, мабуть, виявиться довшим.

Імовірний розвиток української економіки під впливом другої хвилі глобальної фінансово-економічної кризи

Європоцентричний характер другої хвилі глобальної фінансово-економічної кризи визначає канали та масштаби її впливу на українську економіку. У найзагальнішому плані можна окреслити такі канали – ретранслятори впливу нинішньої європейської кризи на українську економіку:

- система торгово-економічних зв'язків України з державами ЄС і, насамперед, євросоні;
- скорочення попиту на послуги праці українських трудових мігрантів у країнах ЄС, особливо у країнах євросоні;
- зміна обсягу інвестицій, що надходять з країн ЄС в Україну;

– вплив коливань обмінного курсу єдиної європейської валюти – євро на динаміку фінансової системи України;

– опосередкований вплив на зовнішньоекономічні відносини України з її неєвропейськими партнерами через значний дестабілізуючий вплив кризової ситуації у європейській економіці на перебіг подій у всій системі міжнародних економічних відносин. У цьому випадку економіка євросони виконує, так би мовити, глобальну дестабілізуючу функцію в масштабах всієї планети.

При цьому необхідно наголосити, що вплив зазначених каналів-ретрансляторів європейської кризи на українську економіку буде різнитись як за своєю потужністю, так і у часовому плані.

Європейський Союз є одним з найбільших зовнішньоторговельних партнерів України, поступаючись в цьому плані хіба що Росії. У 2010 р. на ЄС припадало 26,4 % вартості українського експорту товарів і послуг та 33,4 % вартості імпорту. Тому боргова криза в євросоні, що є економічним ядром ЄС, не може не позначитись на українській економіці.

Водночас треба підкреслити, що українсько-європейська торгівля вже пройшла випробування першою хвилею світової фінансово-економічної кризи. У цьому контексті вельми красномовною є її статистика за останні роки.

Насамперед, треба підкреслити, що Україна стабільно має від'ємне сальдо у торгівлі товарами і послугами з ЄС. Причому флотується воно практично виключно за рахунок торгівлі товарами.

Щоправда, під впливом першої хвилі світової фінансово-економічної кризи скорочувалась як від'ємна величина сальдо українсько-європейської торгівлі, так і величина її абсолютного відсоткового відношення до обсягів українського експорту до ЄС.

Так, у 2008 р. від'ємне сальдо у торгівлі України товарами і послугами з ЄС становило 10,5 млрд дол. США, а величина відсоткового відношення до обсягів українського експорту до ЄС становила 47,3 %. У 2010 р. зазначені показники становили відносно вже 5,4 млрд дол. і 32,6 %, а за I–II квартали 2011 р. – 4,2 млрд дол. і 26,3 %.

Під впливом першої хвилі світової кризи скоротився як український експорт до країн ЄС, так й імпорт товарів і послуг в Україну з цих країн. Так, у 2009 р. обсяг українського експорту товарів і послуг до ЄС становив лише 56,6 % від рівня цього показника за 2008 р., а імпорт товарів і послуг з ЄС до України – відповідно лише 56,4 %. Однакові темпи скорочення експортних та імпортних поставок в українсько-європейській торгівлі демонструють факт їх певної внутрішньої збалансованості, тобто певну усталеність попиту як на українські товари та послуги у ЄС, так і на товари і послуги з країн ЄС в Україні.

З іншого боку, якщо темпи скорочення імпорту товарів і послуг з ЄС в Україну були близькі до темпів скорочення всього українського імпорту, то загальні темпи скорочення українського експорту товарів і послуг були нижчими, ніж темпи скорочення українського експорту до ЄС. У 2009 р. сукупний

український експорт товарів і послуг становив 62,6 % від рівня цього показника у 2008 р. Аналогічний показник експорту з України до ЄС у цей період, як зазначалось вище, становив лише 56,6 %. Наведені розрахунки ілюструють про відносну «вразливість» українського експорту до Євросоюзу порівняно з іншими експортними операціями українських підприємств.

Після спаду першої хвилі світової фінансово-економічної кризи українсько-європейська торгівля поступово почала відновлюватись. У 2010 р. обсяг українського експорту товарів і послуг до ЄС становив 16,7 млрд дол. (75,2 % від рівня аналогічного показника за 2008 р.), тоді як імпорт товарів і послуг з ЄС в Україну становив у цей період 22,1 млрд дол. США (67,6 % від рівня 2008 р.). За I–II квартал 2011 р. обсяг українського експорту товарів і послуг до країн ЄС становив 15,9 млрд дол., а імпорт з країн ЄС – 20,0 млрд дол. США. Немає сумніву, що попри боргову кризу в євросоні обсяги взаємної торгівлі товарами і послугами між Україною та ЄС перевищать рівень 2010 р., хоча, звичайно, про досягнення рівня «докризових» показників поки не йдеться.

Водночас різні темпи поновлення експортних та імпортних операцій в українсько-європейській торгівлі призвели до доволі помітних змін її сальдо. Хоча воно, як зазначалось вище, й надалі залишається від'ємним, одна його абсолютна величина продовжує зменшуватись. За I–II квартал 2011 р. від'ємне сальдо України в торгівлі товарами і послугами з ЄС становило 4,2 млрд дол., а його відношення до обсягів українського експорту – 26,3 %. Вже зараз із впевненістю можна говорити, що від'ємне сальдо в торгівлі України товарами і послугами з ЄС буде меншим, ніж у 2010 р., а його покриття експортом – кращим.

Наведені вище зрушення в українсько-європейській торгівлі пов'язані насамперед з її товарною структурою. І саме від структури взаємної українсько-європейської торгівлі залежить її потенційна динаміка під впливом розвитку боргової кризи у євросоні.

В українському експорті до країн ЄС переважають товари з низькою часткою доданої вартості, особливо сировина й напівфабрикати. Причому залежність економіки держав-членів ЄС, враховуючи держави євросоні, від українського експорту не настільки сильна, як, скажімо, їх залежність від поставок енергоносіїв з Росії. Це пов'язано з можливістю заміщення поставок товарів і послуг з України до європейських держав відповідними поставками з інших країн світу.

Хоча, з іншого боку, якісно-цінові характеристики нинішнього українського експорту роблять його доволі привабливим на європейському ринку. Принаймні якщо йдеться про товари з невеликою часткою доданої вартості. Опосередковано привабливість економічних зв'язків з Україною для ЄС демонструють й наміри європейців сформувані з нашою державою зону вільної торгівлі. Таким чином, боргова криза у євросоні, зниження купівельної спроможності європейців та падіння курсу євро навряд чи сильно змінить тенденцію до нарощу-

вання українського експорту до країн-членів Євросоюзу. Хіба що українським підприємствам доведеться докладати більше зусиль для реалізації своїх товарів через загострення конкуренції на європейському ринку.

Що ж стосується імпорту європейських товарів в Україну, то його масштаби у частині споживчих товарів більше залежать від реальних доходів та економічних очікувань українців, ніж від інших чинників. «Пік» попиту на обладнання та інші інвестиційні товари з Європи на українському ринку, згідно з експертними оцінками, що базуються на даних державної статистики, вже минув (*Дзеркало тижня. – 2011. – № 44. – С. 7*). Тому, мабуть, не варто очікувати значного збільшення обсягів імпорту товарів в Україну з ЄС саме через ймовірне зниження в майбутньому курсу єдиної європейської валюти.

Як зазначалось вище, вплив європейської боргової кризи на Україну може відчуватись через скорочення попиту на послуги українських трудових мігрантів у країнах ЄС, особливо, у таких проблемних державах єврозони, як Італія, Португалія, Іспанія та Греція. Хоча через перебільшення оцінок масштабів трудової міграції з України за кордон (6–7 млн чол.), які іноді наводяться у ЗМІ, й масштаби зазначених втрат української економіки від європейської кризи в цьому контексті теж перебільшуються. Така ситуація із визначенням чисельності українських трудових мігрантів за кордоном пов'язана з відсутністю безпосереднього офіційного статистичного обліку цього процесу. Однак дослідження вітчизняних науковців, які спираються на відповідні соціологічні опитування, демонструють, що чисельність українських трудових мігрантів за кордоном, найімовірніше, перебуває в межах 2–2,5 млн чол. Близько двох третин від загальної чисельності українських трудових мігрантів за кордоном припадає на країни ЄС, особливо, крім Польщі, на згадані вище проблемні країни єврозони.

Останнім часом з цих країн надходять повідомлення, що місцеве населення дедалі більше зголошується на робочі місця, які традиційно заповнювались трудовими мігрантами, як, наприклад, робота прибиральника у великих містах Італії тощо. Якщо цей процес розвиватиметься надалі, що цілком ймовірно через заходи жорсткої бюджетної економії у європейських державах-боржниках, то частина українських заробітчан, які працюють будівельниками, прибиральниками, покоївками, на інших малокваліфікованих роботах, цілком може втратити свої робочі місця й буде змушена повернутись в Україну.

Точно оцінити масштаби такої реміграції неможливо через згадану вище відсутність статистичного обліку трудових мігрантів з України за кордоном. Але експертно її можна оцінити в межах 200–400 тис. чоловік.

При цьому треба враховувати, що в Україну повертатимуться люди, які на вітчизняному ринку праці, як і за кордоном, можуть претендувати перш за все на робочі місця, що вимагають від працівників невисокої кваліфікації. Це пов'язано не лише з отриманою ними раніше в Україні професійною підготовкою, а й з характером роботи, яку вони виконували у період своєї трудової

еміграції, та з наявністю пропозиції робочих місць в Україні. Утім, за свою роботу вдома, якщо така буде взагалі, трудові реемігранти отримуватимуть значно меншу платню, ніж за кордоном і до якої вже звикли й пристосувались. І це, звичайно, є джерелом певної соціального напруження в українському суспільстві.

По-друге, потік мігрантів, що повертатимуться в Україну з країн ЄС, буде спрямований насамперед у Західну Україну і меншою мірою – в інші регіони нашої держави. Такий територіальний розподіл трудової рееміграції загострюватиме регіональні й, особливо, локальні проблеми безробіття в Україні. Утім, сам по собі він не призведе до якихось радикальних змін на вітчизняному ринку праці.

Враховуючи певну інерцію, об'єктивно притаманну соціально-економічним процесам, «під» зазначеної хвилі трудової рееміграції з країн ЄС в Україні внаслідок боргової кризи у євросоні варто очікувати у другій половині 2012 р.

Водночас, поряд зі змінами чисельності українських заробітчан у країнах ЄС, нинішня європейська боргова криза, мабуть, вже найближчим часом впливатиме на суми коштів, що надходитимуть в Україну від трудових мігрантів. За оцінками фахівців НБУ, в Україну від наших заробітчан за кордоном надходить коштів на суму еквівалентну 6 млрд дол. США на рік. Найімовірніше, ця оцінка суми, надходжень саме від трудових мігрантів дещо перебільшена, оскільки не всі перекази фізичним особам з-за кордону можна вважати трансакціями саме трудових мігрантів.

Адже частина грошових переказів з-за кордону в Україну, очевидно, є оплатою праці фізичних осіб в Україні, що здійснюється ними у тіншовому секторі вітчизняної економіки на засадах аутсорсингу. Утім, основну частину переказів коштів з-за кордону в Україну становлять все-таки саме заробітки трудових мігрантів. Поряд із банківськими грошовими переказами, від трудових мігрантів в Україну надходять й не обліковувані фінансовими установами суми коштів, наприклад, ті, які доставляються в Україну шляхом особистої доставки.

Таким чином, загальне скорочення надходжень коштів в Україну від трудових мігрантів під впливом боргової кризи у євросоні можна оцінити в інтервалі 0,5–1,0 млрд дол. Причому регіональний розподіл зазначених фінансових втрат в Україні буде, мабуть, дещо рівномірнішим, ніж згадуваний вище розподіл трудових реемігрантів. Це пов'язано з тим, що через систему господарських зв'язків грошові потоки в Україну від трудових мігрантів у подальшому поширюють по всій українській економіці.

Приблизний характер оцінки грошових втрат, наведений вище, відповідає об'єктивно недосконалій інформаційній базі про українську трудову міграцію за кордоном. Утім, сама перспектива таких втрат для української економіки сумніву не викликає.

Стосовно оцінки перспектив надходжень в Україну прямих іноземних інвестицій (ПІІ) з країн ЄС, то деякі аналітики вважають, що нинішня кризова ситуація у Євросоюзі не сприяє надходженню звідти в Україну інвестицій. На їх думку, це пов'язано з певним дефіцитом позикового капіталу на фінансовому ринку ЄС. З цим аргументом, мабуть, можна погодитись, якщо згадати про доволі високу прибутковість нині на цьому ж ринку спекулятивних операцій, про що згадувалось вище.

До факторів, що обмежують надходження в Україну ПІІ, у тому числі і з Європи, експерти відносять також незадовільну роботу українських посадовців на місцях, що відповідають за залучення іноземних інвесторів до своїх регіонів, а отже – і в Україну в цілому.

Крім того, аналіз іноземного інвестування в Україну останніми роками наводить на думку, що деякі великі іноземні компанії, інвестувавши свого часу капітал у найпривабливіші для себе об'єкти, взяли свого роду «тайм-аут» для впорядкування власного бізнесу в Україні. А їх поведінка може бути предметом аналізу для інших європейських компаній. Певною підставою для таких припущень можуть слугувати чутки й оприлюднені дані експертів про запланований продаж деякими європейськими банками своїх дочірніх структур в Україні. Тим більш, що дві дочірніх структури шведських банків в Україні – Сведбанку та СЕББанку – скоротили свій роздрібний бізнес у нашій державі. Утім керівники дочірніх банків іноземних фінансових груп в Україні заявляють, що їх материнські компанії не збираються продавати свій бізнес в Україні. Зокрема, про це заявили голова правління УкрСиббанку, що належить французькій BNP Paribas Group, Ф. Жоаньє та голова правління, головний виконавчий директор Укрсоцбанку, що входить до італійської UniCredit Group, Б. Тімонькін.

Водночас аналіз даних української державної статистики про динаміку надходжень в Україну останніми роками прямих іноземних інвестицій дійсно ілюструє певне уповільнення темпів їх надходження з країн-членів ЄС (за винятком Кіпру, звідки фактично надходять, в основному, українські та російські за своїм походженням інвестиції).

Так, протягом 2008 р. в Україну з країн Євросоюзу (за винятком Кіпру) надійшло ПІІ на 3,5 млрд дол. США, у 2009 р. – на 2,1 млрд дол., у 2010 р. – на 2,7 млрд дол., тоді як за першу половину 2011 р. – на 763 млн. дол. Оскільки купівель великих підприємств в Україні іноземцями у другій половині 2011 р. не передбачалось, то цілком ймовірно, що обсяг прямого інвестування в Україну з країн ЄС буде у 2011 р. найменшим за останні чотири роки.

У 2008 р. значні обсяги надходжень іноземних інвестицій в Україну були пов'язані насамперед з придбанням іноземними компаніями українських банків. Тим більш, що для подолання глобальної фінансово-економічної кризи Федеральна резервна система США та Європейський центральний банк

вдалися тоді до масованої емісії грошей, що надходили у світову економіку через західні комерційні банки.

Нині ситуація інша. Такої масованої, як раніше, емісії грошей немає. Гроші принаймні, в Європі стали більш дефіцитним економічним ресурсом, ніж кілька років тому. До того ж існують значно вигідніші, ніж ПІІ в Україну, варіанти спекулятивних операцій на європейському фінансовому ринку. Це, звичайно, впливає на зменшення надходжень в Україну прямих інвестицій з країн ЄС. У результаті в першій половині 2011 р. частка інвестицій з країн ЄС (за винятком Кіпру) в Україну скоротилась до 31 % від загального обсягу ПІІ в Україну. Тоді як у 2008–2010 рр. цей показник перебував на рівні 48–58 %.

З іншого боку, державний характер боргів у єврозоні не є остаточною перепорою для приватних європейських інвестицій за кордон. Так, доволі стабільно надходять в Україну ПІІ з Німеччини. У І півріччі 2011 р. вони сягнули 283 млн дол., на 82 млн дол. перевищивши весь обсяг німецьких прямих інвестицій в Україну у 2009 р. Показово, що у І півріччі 2011 р. 99,2 млн дол. ПІІ надійшло в Україну з кризової Греції.

Безпосереднім же наслідком скорочення надходжень в Україну прямих інвестицій з Євросоюзу (за винятком Кіпру) буде зменшення надходжень вільноконвертованої валюти до резервів Національного банку України (НБУ). А це, у свою чергу, може негативно позначитись на обмінному курсі гривні.

Впливатиме на українську економіку й очікуване внаслідок боргової кризи зниження курсу євро. Перш за все це призведе до певного здешевлення імпорتنих поставок з країн єврозони, дещо підвищить конкурентоспроможність європейських товарів на українському ринку. Утім, враховуючи переважання песимістичних очікувань українців щодо їх майбутніх доходів, навряд чи це призведе до значного збільшення поставок в Україну імпорتنих товарів з ЄС. Правда, здешевлення євро може переорієнтувати частину потоків українських туристів з інших регіонів світу на країни єврозони. Хоча це навряд чи сильно зашкодить внутрішньому туризму в Україні, оскільки розвиток цієї галузі залежить від доходів українців, які, до того ж, відносно невеликі.

Закупівля ж обладнання, інвестиційних товарів визначається більше внутрішніми планами підприємств, їх оцінкою кон'юнктури ринку. Тому навряд чи зниження курсу євро сильно впливатиме на зміну обсягів імпорту цих товарів з країн єврозони в Україну.

Здешевлення євро, зниження його обмінного курсу буде стримуючим чинником для активності європейських банків в Україні, особливо тих, чий «материнський» компаній базуються в державах єврозони. Однак власне цей чинник сам по собі, мабуть, не змінить радикально активність банківського сектору української економіки як такого. Водночас легше стане повертати для позичальників кредити у євро.

Зниження курсу євро призведе до зменшення ролі цієї валюти як засобу заощаджень для населення, і часткових переведень цих заощаджень у долар США, а можливо, й у гривню. Хоча в цілому перспективи збільшення частки гривневих заощаджень населення за рахунок заощаджень у євро залежатимуть від оцінок населенням діяльності Кабінету Міністрів України та НБУ. А оцінки ці далеко не завжди позитивні.

Зниження курсу євро призведе до переоцінки офіційних резервів Національного банку України в частині їх єврових запасів у бік зменшення. Для компенсації подібних втрат може знадобитись вихід НБУ на валютний ринок як покупця.

Найскладніше оцінити опосередкований вплив європейської боргової кризи на українську економіку через відносини України з іншими учасниками міжнародних ринків товарів і послуг. Хоча, як зазначалось вище, більшість експертів доходять до думки, що боргова криза у Європі разом з невирішеними проблемами економіки США призведуть до певного «стискання» світової економіки у 2012 р. і, цілком ймовірно, у наступні рік-два. Тобто в розвинутих країнах можливий навіть деякий економічний спад чи лише незначне зростання економіки, тоді як у країнах, що розвиваються, – уповільнення темпів економічного зростання.

Превалюючою думкою в експертному середовищі є та, що друга хвиля світової економічної кризи, якої не оминати, більш млява і водночас більш тяжка, ніж перша хвиля. Це стосується й України, розвиток економіки якої сильно залежить від кон'юнктури світового ринку.

Фахівці звертають увагу на те, що зовнішні виклики другої хвилі світової економічної кризи, що на їхню думку, розгортається, стикаються зі старою, неефективною структурою української економіки. Так, у ЗМІ з'явилися повідомлення, що Україна вже зазнає певних втрат на зовнішніх ринках, перш за все – у металургійній та хімічній промисловості. Зокрема, у середині жовтня 2011 р. українські металургійні компанії, як, до речі, і китайські, знизили ціни на деякі види своєї продукції.

Утім, як зазначив відомий бізнесмен В. Новинський, підприємці вже трохи підготувались до другої хвилі кризи. І вже це дає підстави сподіватись, що вітчизняна економіка зможе подолати цю хвилю із значно меншими втратами, ніж першу.

Дійсно, з одного боку, в українському суспільстві доволі поширені очікування девальвації гривні, підставою для яких є значне від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу України. Деяких фахівців непокоїть наростання зовнішньої заборгованості. Так, наприкінці червня 2011 р. валовий зовнішній український борг сягнув 123,4 млрд дол. США, а його відношення до обсягу українського валового внутрішнього продукту (ВВП) у цей період становило 84 %. Правда, державний та гарантований державою борг становить лише близько половини цієї суми. Це означає, що проблеми,

на кшталт греко-італійських, Україні поки не загрожують. Утім, значна зовнішня заборгованість України залишається чинником потенційної девальвації гривні.

Звертають увагу фахівці і на скорочення офіційних резервних активів НБУ. Після досягнення ними історичного максимуму у майже 37,6 млрд дол. у II кварталі, вони скоротились на 7,0 %. На кінець III кварталу 2011 р. офіційні резервні активи НБУ становили 34 950 млн дол. США. На думку деяких експертів, це – цілком достатньо для підтримання стабільного курсу гривні за умов усталеної економічної ситуації. Утім, їх може не вистачити для захисту гривні від девальвації в разі загострення світової кризи й більш інтенсивного поширення її впливу на українську економіку. Правда, фахівці наголошують, що нині в Україні далеко не таке масштабне валютне кредитування, яке було у 2008 р. А саме наявність великих сум внутрішніх кредитів в Україні, номінованих в іноземних валютах, особливо у доларах, за явного дефіциту надходжень долара США в Україну стало тим вирішальним поштовхом, який у 2008 р. занурив вітчизняну економіку у стан глибокої кризи. Нині цей чинник економічної дестабілізації в Україні не діє.

Таким чином, перед загрозою другої хвилі глобальної фінансово-економічної кризи українська економіка перебуває у стані нестійкої рівноваги. Якщо потужність впливу другої хвилі кризи, як очікують експерти, виявиться меншою, ніж першої, то в Україні є всі шанси пережити її з мінімальними втратами. Хоча, звичайно, 2012–2013 рр. будуть зовсім непростими для розвитку вітчизняної економіки (*При підготовці роботи були використані такі джерела інформації: Версії.com (http://www.versii.com.ua). – 2011. – 2, 10.11; Деньги. – 2011. – № 22; Державна служба статистики (http://www.ukrstat.gov.ua); Дзеркало тижня. – 2011. – №№ 30, 39, 41, 43–45; Економічна правда (http://www.epravda.com.ua). – 2011. – 18, 25.10; 14.11; Електронні Вісті (http://elvisti.com). – 2011. – 29.10; Інвестгазета. – 2010. – № 45; 2011. – № 45, 46; Інститут еволюційної економіки (http://iee.org.ua). – 2011. – 3.08; Інтернет-издание UA – Reporter.com (http://ua-reporter.com). – 2011. – 11.11; Корреспондент.net (http://korrespondent.net). – 2011. 31.10; 18.11; Левый берег (http://economics.lb.ua). – 2011. – 21.10; 7, 11.11; МинПром (http://minprom.ua). – 2011. – 10.11; Минфин.com.ua (http://minfin.com.ua). – 2011. – 12, 16.11; Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (http://www.bank.gov.ua); Николаевские Вести (http://nikvesti.com). – 2011. – 14.09; 19.10; Паралелі (http://paraleli.if.ua). – 2011. – 7.11; Первый канал (http://www.1tv.ru). – 2011. – 9.12; Первый национальный (http://1tv.com.ua). – 2011. – 1.11; Український тиждень. – 2011. – № 47; Фокус. – 2011. – № 37; Top Media (http://topmedia.com.ua). – 2011. – 3.08; 6, 18.09; 28.10; 29.11; From-ua (http://www.from-ua.com). – 2011. – 11.11).*

«Фронт змін» у коментарях і прогнозах

Президент України В. Янукович підписав Закон про вибори народних депутатів України, прийнятий Верховною Радою 17 листопада. Нагадаємо, Верховна Рада прийняла закон, згідно з яким вибори народних депутатів будуть проводитися за змішаною системою (50 % – за партійними списками і 50 % – по мажоритарних округах), з прохідним бар'єром у 5 % і без участі політичних блоків.

При цьому у виборчих бюлетенях більше не буде графи «Проти всіх». Крім того, даний закон дозволяє балотуватися як за партійним списком, так і по мажоритарному округу одночасно. «Партія регіонів», «Батьківщина», «Фронт змін», Компартія, а також Блок Литвина висловили задоволення прийнятим законом. У той же час ВО «Свобода», УДАР В. Кличка, «Громадянська позиція» А. Гриценка розкритикували цей закон.

Коментуючи новий Закон України «Про вибори народних депутатів», лідер партії «Фронт змін», нардеп від НУ – НС А. Яценюк в інтерв'ю 5 каналу заявив, що він був прийнятий Верховною Радою з пропозиціями опозиції завдяки тиску Заходу. «Януковичу дуже чітко пояснили: якщо ви приймете закон без консультацій з опозицією, ці вибори будуть недемократичні за будь-яких обставин. А недемократичні вибори – це не просто діагноз, це смерть для режиму», – зазначив А. Яценюк. «Вони – люди, які не мають жодних принципів, крім страху. Тут вони вже почали боятися», – сказав нардеп.

За його словами, Партії регіонів вперше за два роки не вдалося провести той закон, який вони хотіли, і зробити це для опозиції було «неймовірно складно». А. Яценюк назвав прийняття закону про вибори в такій редакції перемогою опозиції. «Це не був компроміс, це була вимога і задоволення вимог», – сказав він.

На його думку, у разі, якби Партія регіонів прийняла свій закон про вибори, у наступному складі парламенту було б не більше 50 депутатів від опозиції. За словами А. Яценюка, завдяки цьому закону «з пащі Партії регіонів вирвали можливість фальсифікацій» на виборах.

При цьому депутат розкритикував різкі висловлювання ряду інших опозиційних лідерів щодо прийнятого закону. «Прикро, коли люди, що претендують на високу політичну роль, починають ставити особисте вище державного та національного. Їм хочеться потрапити в парламент, але це ж не може бути

бажанням того, щоб відібрати в інших опозиційних сил право провести серйозними двома-чотирма колонами більшість у Верховну Раду України», – зазначив А. Яценюк.

«Є невдоволення окремих народних депутатів України. Вони хотіли, щоб прохідний бар'єр був рівний їхньому рейтингу. Тоді давайте чесно скажемо: вони просто хотіли самі пройти в парламент і провести з собою п'ять депутатів, тому що 1 % – це п'ять депутатів», – додав він.

За його словами, в опозиції є можливість зробити «переможний марш» на цих парламентських виборах шляхом складання єдиного списку кандидатів в одномандатних мажоритарних округах.

Проте, на думку директора компанії Berta Communications Т. Березовця, партії «Батьківщина» і «Фронт змін» намалювали «код апокаліпсису» іншим опозиційним політичним силам.

За словами експерта, «Батьківщина» і «Фронт змін» закрили шлях до парламенту іншим політичним силам, які навряд чи подолають 5-відсотковий прохідний бар'єр.

«Батьківщина» і «Фронт змін» легко долають 5-відсотковий бар'єр. Таким чином, вони закривають шлях до парламенту ВО «Свобода», партії «Громадянська позиція», Європейській партії і УДАРу... Фактично, код апокаліпсису вони намалювали, однак не для опонентів, а для колег по опозиційному табору», – сказав Т. Березовець. За прогнозами політолога, «Свобода» і УДАР не наберуть і 3 % голосів виборців.

Голова Комітету виборців України О. Черненко вважає, що 5-відсотковий бар'єр на майбутніх виборах можуть подолати тільки три партії – Партія регіонів, «Батьківщина» і «Фронт змін». «А другий ешелон (КПУ, УДАР та ВО «Свобода». – Ред.) – повинні будуть поборотися», – сказав О. Черненко.

Згідно з опитуванням, проведеним фондом «Демократичні ініціативи» та фірмою Ukrainian Sociology Service 22 листопада – 6 грудня 2011 р., до парламенту пройдуть лише п'ять політичних партій, причому найбільше місць у парламенті дістанеться опозиції.

Якби вибори до Верховної Ради відбувалися найближчим часом, їх результат виглядав би приблизно таким чином: партія «Батьківщина» (18,8 %) (відсотки дані до тих, хто збирається взяти участь у виборах), Партія регіонів (17,8 %), партія «Фронт змін» (11,4 %), Комуністична партія України (8,4 %), Партія «УДАР» (5,8 %). Не визначилися з вибором 15,7 %.

Порівняно з березнем 2011 р. зросли виборчі рейтинги партії «Фронт змін» (на 6,1 %), партії «Батьківщина» (на 2,7 %), Комуністичної партії України (на 4,4 %), дещо знизився рейтинг Партії регіонів (на 5 %) (методом інтерв'ю опитано 2012 респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення України віком від 18 років за такими показниками, як стать, вік, рівень освіти, регіон та тип проживання. Статистична похибка вибірки не перевищує 2,2 %).

З метою досягнення найбільш позитивного результату на майбутніх парламентських виборах 28 листопада на засіданні Комітету опору диктатурі було прийнято рішення про створення робочої групи з формування єдиного списку кандидатів на мажоритарні округи від опозиції. Про це повідомив лідер «Фронту змін» А. Яценюк на прес-конференції, присвяченій результатам засідання КСД.

«Ми навчені історією і тому нікому не вдасться розколоти опозиційні сили. Сьогодні в КОД прийнято рішення про створення робочої групи з формування єдиного списку кандидатів на мажоритарні округи від опозиції. Це означає, що вибори 2012 р. будуть проходити в такому форматі: кандидат від влади і кандидат від опозиції. Будь-який інший, хто не входить у систему координат цієї робочої групи і опозиційних сил, – це означає, що він, в першу чергу, працює з партією влади і з Адміністрацією Президента Януковича», – підкреслив політик.

Він також зазначив: «У рамках компетенції робочої групи – формування спільної ідеологічної платформи. Справа не тільки в тому, що ми зобов'язані виграти парламентську кампанію-2012 і отримати 226 голосів не підконтрольних Президенту, наше важливе завдання не те, що ми запропонуємо, а що ми зробимо для українських виборців після парламентських виборів. У рамках нашої спільної роботи ми вже думаємо про те, яким буде перший крок об'єднаної опозиції в новому парламенті. Тому розколу не буде. Буде складний, але переможний шлях на парламентській кампанії-2012».

На прес-конференції були присутні також заступник голови партії «Батьківщина» О. Турчинов і голова київського ВО «Свобода» А. Ілленко.

За словами останнього, незважаючи «на складну ситуацію, яка виникла в останній час, незважаючи на непорозуміння, сьогодні КОД розуміє, що єдина форма протидії режиму Януковича – це спільна координована боротьба. У цій ситуації зрозуміло, що необхідно всі сили кинути на те, щоб зберегти єдиний фронт боротьби і не дати можливості розчинити опозицію. Сьогоднішня ситуація наростання диктатури не залишає опозиційним силам іншого варіанта, крім координації спільних дій і послідовної боротьби».

Разом з тим, на думку лідера партії «Фронт змін» А. Яценюка, опозиційні сили, які не входять до Комітету опору диктатурі, мають приєднатися для створення єдиного списку кандидатів на мажоритарні округи від опозиції.

Відповідаючи на питання, як можна виставляти єдиного кандидата від опозиції, якщо є опозиційні сили, які не входять до Комітету опору диктатурі, політик заявив: «Це запитання до всіх інших опозиційних сил. Вони з ким?» «Тут немає зараз третього кольору. Тут є чорне і біле», – уточнив він. «Тут не вдасться гратися: ми би хотіли, але у нас є такі-то умови. У нас є тільки одна умова – виграти. Змінити Президента Януковича, змінити Партію регіонів», – підсумував А. Яценюк. «Хто не з об'єднаною опозицією, той – з Януковичем. Третього тут не дано. Двері для того, щоб формувати єдиний список опозиції,

відкриті для всіх. Але в ці двері треба зайти. Треба прийняти вольове рішення», – заявив депутат від НУ – НС.

Коментуючи заяву А. Яценюка щодо формування єдиного списку кандидатів на мажоритарні округи від опозиції на виборах 2012 р., перший заступник голови Української партії О. Олійник вважає її повним абсурдом.

«Цілком зрозуміло, що для "Фронту змін" єдиний список вже склала Партія регіонів. Тому провладний "Фронт змін" не хоче, щоб у парламент потрапили справжні опозиційні сили, які колись входили до Комітету опору диктатурі», – наголосив О. Олійник.

Українська партія приєднується до заяв А. Гриценка, В. Кличка, В. Наливайченка і О. Тягнибока щодо засудження Закону «Про вибори народних депутатів» та тих, хто за нього голосував, і підтримує політичні сили, що мають намір вийти, або вийшли з КОДУ на знак протесту, хоча справедливіше було б виключити з нього «Фронт змін» та «Батьківщину».

«Заяви на кшталт, хто не з нами, той проти нас – деструктивні та нікчемні. Немає сенсу протиставляти себе народу, як це робить А. Яценюк: з одного боку, голосуючи в унісон з владою, а з другого – заявляючи про свою опозиційність. Хто уповноважив лідера Фронту Зрадників визначати чистокровність опозиціонерів і як він це робив? Якщо вам влада поставила завдання розвалити опозиційний рух, у вас нічого не вийде. Вже піднявся народ на Донбасі і в Луганську, а завтра він змете цю владу разом із тушками, фронтовиками-зрадниками та все вам пригадає», – підкреслив О. Олійник.

Оцінюючи перспективи лідера «Фронту змін» А. Яценюка після проведення парламентських виборів-2012, експерти доходять таких висновків.

На думку голови Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко, А. Яценюку можуть запропонувати крісло Прем'єра після парламентських виборів-2012 в обмін на коаліцію у Верховній Раді.

«Яценюка вважають більш договороздатним, ніж інших опозиціонерів. Це факт. Про це свідчить його політична історія. Що стосується впливу, то впливають не тільки на А. Яценюка, а й на "Батьківщину", включаючи Турчинова, навіть враховуючи його затягу опозиційність. Я думаю, там досить каналів впливу. Інша справа, що вони малопомітні», – підкреслив В. Фесенко. На його думку, на виборах-2012 влада буде впливати на всіх політичних гравців. «Різний буде тільки ступінь цього впливу», – прогнозує експерт.

«Навесні минулого року А. Яценюк вчинив грамотно і розумно, відмовившись, на відміну від Тігіпка, від посади в уряді. Вибір виявився правильний. Як буде далі? Думаю, до виборів на якусь гру з владою він не піде. Якщо Арсеній Петрович хоче боротися за крісло президента, то йому потрібно уникати прямих контактів або явних угод з владою», – зазначив В. Фесенко.

Він додав, що найдраматичніший момент для лідера «Фронту змін» може настати після парламентських виборів-2012. «Виникне питання, що запропонують Арсенію Петровичу. У нових реаліях парламент вже ні на що не впли-

ває. Тому в разі перемоги опозиції все, що А. Яценюку зможе запропонувати “Батьківщина”, це крісло спікера. Але Партія регіонів зможе запропонувати набагато більше – крісло голови уряду в обмін на коаліцію у Верховній Раді», – сказав політолог.

Щодо перспектив А. Яценюка стати Прем’єр-міністром України в разі, якщо Партія регіонів і «Фронт змін» домовляться і сформуєть більшість у парламенті, заявляє і глава соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко. За його словами, особливого об’єднання навколо А. Яценюка не буде, тому перспективи опозиційних політичних сил перед виборами виглядають сумніше, ніж у Партії регіонів.

Експерт зазначає, що Верховна Рада 2012 р. буде повністю оновлена, оскільки 40 % нині діючих політиків через високий рівень недовіри суспільства можуть не потрапити до парламенту.

В. Небоженко спрогнозував, що 30 % представників партії «Батьківщина» і така ж кількість представників від «Фронту змін» після парламентських виборів можуть перетворитися в «тушки». «Я впевнений, що існує таємний протокол – Партія регіонів і “Фронт змін” зможуть обдурити “Батьківщину”. Не здивуюся, якщо на вибори “Фронт змін” піде з Партією регіонів. Таким чином, у них вийде своя більшість у парламенті, у результаті якої А. Яценюк стане Прем’єр-міністром. Однак не думаю, що Партія регіонів буде особливо цегемонитися з Яценюком», – сказав В. Небоженко.

Цю можливість підтвердив і лідер партії «Громадянська позиція» А. Гриценко в ефірі Шустер Live. «Я проводив переговори з А. Яценюком. Пробидали говорити про об’єднання. Ставлю ключове запитання: Якщо після виборів у парламент, треба ж дивитися вперед, буде пропозиція від Януковича очолити уряд, Яценюк погодиться? Говорить: треба погодитися. Я категорично не згодний», – розповів політик. А. Гриценко уточнив, що «він це сказав у присутності п’яти осіб». «Це було в моєму кабінеті», – додав він у відповідь на коментар члена партії «Фронт змін» Л. Оробець, що «це неправда».

Загальну позицію «Фронту змін» щодо наступних виборів окреслив директор Агентства моделювання ситуацій В. Бала. Зокрема, за його словами, проблемою А. Яценюка є той факт, що «він не те, щоб неідеологічний, але він типовий м’ясоїдний політик, який заради рейтингу готовий з’їсти будь-яку ідею». «Приміром, на Сході він каже, що знає шлях виходу з кризи, а на Заході демонструє свою концептуальність, одягаючи вишиванку», – пояснив В. Бала.

За його словами, «Фронт змін» пройде у Верховну Раду, якщо його лідер А. Яценюк розумно продумає виборчу кампанію і зробить висновки, виходячи з помилок президентських перегонів у 2010 р. (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких видань: Експрес online (<http://expres.ua>); MIGnews.com.ua (<http://mignews.com.ua/>); Українська правда (<http://www.pravda.com.ua>); Медиа группа «Объектив» (<http://www.objectiv.tv>); Вікна (<http://vikna.if.ua>); Обозреватель (<http://obozrevatel.com>); UBR (<http://ubr.ua>)*).

Т. Гранчак, канд. іст. наук, завіددділу СІАЗ НБУВ
О. Пестрецова, провід. бібліограф НБУВ

Перспективы УДАРа Виталия Кличко

Принятие нового Закона о выборах, приближение парламентской кампании-2012, с одной стороны, общественная неудовлетворенность действиями как власти, так и парламентской оппозиции – с другой, актуализировали дискуссии вокруг вопроса о третьей или новой политической силе, усиливая интерес к политическим проектам, не представленным в Верховной Раде. В частности, к партии В. Кличко УДАР («Украинский демократический альянс за реформы»), которую обозреватели называют одной из наиболее перспективных. В пользу такого мнения свидетельствуют данные социологов КМИС, в соответствии с которыми, если бы выборы в Верховную Раду происходили в ноябре-2011, УДАР впервые в своей истории прошел бы в парламент: на сегодня он стал пятой по популярности политсилой – за него готовы голосовать 8,4 % украинских избирателей, при том, что еще пять месяцев назад показатель партии был значительно ниже – 3 %.

По информации вебсайта УДАРа (<http://klichko-obl.kiev.ua>), в рядах партии сегодня насчитывается 10 тис. партийцев в 24 регионах Украины. Избирательный успех партии пока можно оценивать по результатам участия в местных выборах 2010 года. Около четырехсот депутатов представляют УДАР в местных органах власти разного уровня.

Говоря о политических амбициях партии, В. Кличко заявил о стремлении вывести ее на уровень партии власти. «...Мы хотим стать партией власти. ... Мы себя видим во всех органах власти. ... Сейчас наша ближайшая цель – пройти в Верховную Раду, стать партией, как минимум, номер три», – заявил он, подчеркнув вместе с тем, что хотел бы, чтобы УДАР развивался по европейскому образцу, «чтобы нас поддерживали не только те, кто верит в лидера партии, но и те, кому близка наша программа и идеология – европейский вектор Украины, открытые списки на выборах, реальное местное самоуправление».

При этом лидер УДАРа не только использует «европейскую» риторику, но и стремится заручиться поддержкой ведущих европейских партий. В этом контексте показательно участие В. Кличко с делегацией однопартийцев в XXIV съезде Христианско-демократического союза в Лейпциге в ноябре этого года.

Как сообщили в пресс-службе УДАРа, немецкие политики приветствовали В. Кличко как нового политического лидера, а его партию – как политического партнера ХДС.

Во время делового ланча В. Кличко пообщался с депутатами Европарламента Е. Броком и А. Ковачем (Болгария), президентом Европейской народной партии В. Мартенсом, руководителем Фонда Конрада Аденауера Х. Пьо-

терингом. Произошел и короткий разговор лидера УДАРа с канцлером Германии А. Меркель, а также встреча с председателем фракции ХДС/ХСС в бундестаге Ф. Каудером.

Во время всех встреч речь шла о европейских перспективах Украины, в частности, о важности подписания соглашения об ассоциации с ЕС. В. Кличко выразил убеждение, что от подписания соглашения об ассоциации и зоне свободной торговли одинаково выигрывают и Киев, и Брюссель. Лидер УДАРа призывал европейских партнеров и сторонников Украины поддержать ее на пути к евроинтеграции. При этом он отметил, что подписание соглашения сегодня зависит в первую очередь от Киева, от готовности украинской власти продемонстрировать преданность демократическим стандартам и европейским ценностям.

24–25 ноября лидер партии УДАР представил свою политическую силу как партию европейского типа уже в Брюсселе, где, в частности, провел встречи с европейским комиссаром по вопросам расширения и европейской политики соседства Ш. Фюле, управляющим директором по вопросам Европы и Центральной Азии европейской службы внешней деятельности Г. Лайчаком, президентом Европейской народной партии В. Мартенсом. «Мы слышали, что процессы, которые происходят в Украине, вызывают большую тревогу. Но вместе с тем, мы также слышали и то, что тема Украины остается одной из ключевых – Украина важна», – сказал В. Кличко по завершении своего первого визита в Брюссель в интервью журналистам. «Представители ЕС готовятся к саммиту, и они надеются, что на саммите будут приняты конкретные решения. Мяч на стороне Украины. Они готовы помогать, но проведение реформ – это ответственность Украины и наше домашнее задание», – отметил он.

Отвечая на вопрос об ожиданиях Брюсселя, связанных с украинской оппозицией, лидер партии сообщил, что европейская сторона говорила о необходимости консолидированной позиции оппозиции. «Мы (партия УДАР) хотим собираться вокруг конкретных действий, а не лозунгов», – подчеркнул он. Со своей стороны еврокомиссар Ш. Фюле в своем комментарии после встречи с В. Кличко приветствовал усилия политика, направленные на объединение граждан Украины вокруг европейских ценностей. Комиссар также подчеркнул, что гражданское общество и оппозиция должны играть важную роль в Украине для успешного следования европейским курсом.

Через европейских политических визитов В. Кличко продолжилась в первой декаде декабря, когда лидер УДАРа вместе с рядом других отечественных оппозиционных политиков принял участие в XX конгрессе Европейской народной партии, проходившем в Марселе.

До последнего времени приглашения для участия в таких форумах получала Ю. Тимошенко, демонстрировавшая настойчивое стремление к фактической монополизации статуса украинской оппозиции проевропейской направ-

ленности. Но сегодня, в силу известных причин, ее место за столом было свободным (депутаты Европейской народной партии закрепили за ней стул, прикрепив на его спинку небольшой плакат с изображением Ю. Тимошенко и надписью: «Украине – волю!»). С учетом этого обстоятельства приглашение представителями ЕНП В. Кличко, Н. Королевской, А. Яценюка, В. Наливайченка выглядит достаточно симптоматично – европейские политики присматриваются к украинским оппозиционным деятелям. Тот, кто вызовет большую заинтересованность европолитиков и получит европейскую поддержку, сможет претендовать на роль оппозиционера № 1. По словам директора Института глобальных стратегий В. Карасева, в Марселе были смотрины нового проевропейского поколения, которое сегодня может быть в оппозиции, но уже в ближайшее время будет определять политику и государственный курс Украины. «Они присматривались к ним не как к оппозиции, а как к тем политикам, с которыми придется иметь дело сегодняшнему поколению европейских политиков. Как к тем, с кем придется иметь дело новой Европе, которая рождается сегодня», – заявил он.

При этом, как констатировали обозреватели, присутствие в Марселе главы Политсовета «Нашей Украины» В. Наливайченко вряд ли принесло «оранжевой» партии весомые дивиденды. Н. Королевская, политические амбиции которой становятся все более заметными, тем не менее не смогла выйти из тени Ю. Тимошенко и вынуждена была отметить, что избирательную кампанию «Батьківщини» нужно строить на основании «дорожной карты», подготовленной лидером партии. Что касается лидера «Фронт змін» А. Яценюка, то при наличии «европейскости» и «конструктивной оппозиционности» его способность провести стратегически грамотно выстроенную избирательную кампанию (с учетом опыта предыдущих выборов) вызывает сомнения. Помимо этого он уже был во власти и даже возглавлял Верховную Раду, однако ярким и запоминающимся для избирателей этот опыт государственной деятельности политика назвать сложно.

В этом контексте лидер УДАРа В. Кличко выглядит вполне конкурентоспособным на фоне коллег по оппозиционному лагерю. Он достаточно известен и принимаем электоратом как на Востоке, так и на Западе страны, его политическая кредитная история безупречна – он не замешан в разного рода «коалициях» и «договоренностях», коррупционных скандалах, не связан (по крайней мере очевидно) с олигархическим капиталом. Зарекомендовав себя и свою политическую силу непримиримыми противниками «молодой команды Черновецкого» в Киевсовете, сегодня В. Кличко и его УДАР только выходят в большую украинскую политику. При этом, будучи известным спортсменом, приложившим собственные немалые усилия для достижения успеха, В. Кличко позиционирует себя и как самостоятельного успешного политика, имеющего достаточно и средств, и влияния, в том числе и в европейских кругах, для успешной политической карьеры.

Говоря о предстоящих выборах в парламент, В. Кличко заявил, что его политическая сила выступает за открытые партийные списки и проводит «кастинг» людей, которые войдут в список партии.

Он подверг критике новый избирательный закон, благодаря которому, по его словам, в выборах депутатов по мажоритарным округам станут конкурировать финансы, а не идеологии. Политик подчеркнул, что принятый с нарушением регламента закон о выборах создает неравные условия для кандидатов по мажоритарным округам. Тем, кто будет идти от партии власти, будет способствовать административный и финансовый ресурс.

При этом на вопрос об источниках финансирования своей партии В. Кличко заявил, что кроме взносов каждого члена партии есть многие представители малого и среднего бизнеса, которые не являются членами УДАРа, но поддерживают партию финансово.

«Они не публично делают пожертвования. У нас нет, как это принято в украинской политике, зависимости от одной финансово-промышленной группы, УДАР поддерживает средний бизнес», – заявил В. Кличко. В то же время он отметил, что его финансовое участие в жизни партии весомое. На уточняющий вопрос, является ли он главным спонсором партии, В. Кличко ответил: «Нет, я один из них».

Что касается формирования мажоритарных списков УДАРа, то, по словам политика, «говорить об этом еще рановато», вместе с тем В. Кличко заверяет, что среди кандидатов от возглавляемой им партии «не будет тех, за кого нам потом будет стыдно. Ибо мы не составляем списков “избранных”, не торгуем местами в партии, не принимаем в наши ряды лишь бы кого».

Что касается возможности участия В. Кличко в будущих президентских выборах то по мнению политтехнолога Т. Березовца, лидер партии УДАР обязательно будет баллотироваться на пост Президента страны. «...С точки зрения электоральной стратегии ему следует начинать с участия в парламентских выборах и одновременно выдвигаться на должность мэра столицы. Я думаю, что только став мэром, а шансы у него для этого есть, он может начинать президентскую кампанию», – считает эксперт.

Тут стоит снова обратиться к очередному рейтингу, обнародованному КМИС по результатам социологического исследования президентских предпочтений соотечественников, проведенного 4–15 ноября. Украинцы, которые приняли бы участие в выборах Президента, отдали бы 3,7 % своих голосов В. Кличко, который находится на пятом месте, после действующего Президента В. Януковича, Ю. Тимошенко, А. Яценюка и П. Симоненко. По данным опроса, также отмечается рост рейтинга лидера УДАРа почти на 30 %.

У В. Кличко, по мнению Т. Березовца, есть только один существенный минус по сравнению с действующим Президентом и экс-президентами, кроме Л. Кравчука. В. Кличко не был Премьер-министром Украины. «В. Кличко не хватает серьезной управленческой должности. Премьер-министром он вряд ли

станет, поэтому ему нужна другая должность. Из тех, которые он может занять, лучше всего подходит должность мэра столицы», – подчеркнул Т. Березовец.

В связи с этим обращают на себя внимание заявления В. Кличко о его намерении баллотироваться в столичные мэры (напомним, что согласно решению Конституционного Суда от 4 июня 2009 г. по обращению Киевсовета, очередные выборы мэра Киева должны пройти через четыре года после внеочередного избрания столичного градоначальника, то есть в последнюю неделю мая 2012 г.). В соответствии с высказываниями политика, «Киев – это ключевой регион, все реформы начинаются отсюда», поэтому В. Кличко заявляет не только о намерении принимать участие в выборах мэра, но и о стремлении возглавляемой им партией вернуть мэру его прежние полномочия. «Киев – это город, где самоуправление намеренно похоронили, мы будем его реанимировать», – подчеркивает он. Оценивая перспективы политика в борьбе за кресло мэра Киева, директор Центра политических исследований «Пента» В. Фесенко отметил, что лидер УДАРа – основной фаворит на мэрских выборах. Однако и у нынешнего главы государственной администрации столицы А. Попова большие шансы, поскольку, по словам политолога, консолидировать социальный электорат легче, чем тот электорат, который сейчас поддерживает В. Кличко. В. Фесенко считает, что за В. Кличко будут голосовать «неполитизированные, деидеологизированные избиратели», разочарованные как во власти, так и в оппозиции, которые не хотят голосовать за традиционных политиков. В этом контексте, по мнению эксперта, лидеру УДАРа не следует проводить переговоров ни с оппозицией, ни с Партией регионов. «Ему нужно идти на выборы самостоятельно», – подчеркивает В. Фесенко.

В этом контексте нужно отметить, что В. Кличко не раз заявлял о том, что УДАР не намерен объединяться с другими политическими силами. В частности еще и потому, что с принятием нового закона о выборах среди оппозиционных сил возникли разногласия. Лидер партии «Фронт змін» А. Яценюк заявил о том, что партии, не присоединившиеся к формированию списков объединенной оппозиции, по сути выступили на стороне власти. Это заявление вызвало возмущение у представителей УДАРа и «Громадянської позиції». По заявлению В. Кличко, парламентские оппозиционеры наломали дров, подержав власть в голосовании за закон о выборах.

По его словам, сегодня нужно проанализировать состояние дел в оппозиционном лагере. «Меня искренне удивили заявления о том, что уже началось формирование неких списков от оппозиции, и кто не побегал записываться в эти списки, автоматически объявляется врагом народа», – отметил лидер УДАРа.

Ориентируясь на самостоятельное участие в будущих выборах, УДАР В. Кличко уже сегодня разрабатывает перспективные для избирательной кампании направления, среди которых можно обозначить активную информационную кампанию в западных СМИ, привлечение на свою сторону молодежи,

в первую очередь студентов, как наиболее активной, перспективной и мобильной социальной группы, поддержку протестных акций.

Что касается информационной поддержки в европейских СМИ, то, в частности, в годовщину помаранчевой революции статью В. Кличко «Я буду бороться за то, чтобы моя страна была более похожа на Европу» (My new fight is for a country more like Europe) с высказываниями политика относительно переговоров между Украиной и Европейским Союзом о соглашении об ассоциации и расширенной зоне свободной торговли опубликовало британское издание The Times (<http://www.thetimes.co.uk>). – 2011. – 22.11). В Daily Telegraph (<http://www.telegraph.co.uk>) 6 ноября вышел обширный репортаж о боксере, который хочет стать «тяжеловесом» и в политике (Why boxer Vitali Klitschko wants to become Ukraine's new political heavyweight). Чешское издание Reflex (www.reflex.cz) 25 ноября разместило материал М. Содомковой ((Magdalena Sodomkova) с достаточно красноречивым заголовком «Заменит ли боксер Кличко Юлию Тимошенко в лагере оппозиции?» (Julija Tymoľenkovc je za mšinhemi. Nahradi ji v iele opozice boxer Vitalij Kliiko?).

Deutsche Welle в первом декабрьском номере (<http://www.dw-world.de>). – 2011. – 1.12) поместила комментарии немецких политологов относительно политической ситуации в Украине и, в частности, перспектив УДАРа и его лидера. Отмечая в современной Украине на фоне нехватки новых партий и новых политических лидеров повышенный общественный спрос на политические силы и лица, чьи приоритеты в политике были бы наполненные реальным содержанием, эксперты высказывают мнение о том, что такому общественному запросу отвечает «спортсмен и политический деятель В. Кличко и его партия УДАР». В частности, такое мнение изданию высказали руководитель киевского представительства немецкого Фонда имени Конрада Аденауера Н. Ланге и лектор Немецкой академической службы обмена DAAD, преподаватель политологии Киево-Могилянской академии А. Умланд.

По мнению последнего, Украине нужны изменения в политической элите и нужен такой новый политический лидер, как В. Кличко. «Проблема украинской политической элиты состоит в том, что лидеры – как из оранжевого лагеря, так и приближенные к Партии регионов, происходят еще из эры Кучмы. Они все, можно сказать, дети Кучмы», – анализирует А. Умланд. В. Кличко же является представителем нового поколения, и имеет важные преимущества, которые делают его перспективным политиком этого нового поколения.

«Прежде В. Кличко знают, ему не нужна “раскрутка”, у него есть положительный имидж в обществе. Он не является типичным украинским олигархом, но у него есть деньги, которые происходят из легальных источников. И третье преимущество состоит в том, что братья Кличко – русскоязычные, но прозападные. То есть, в определенном смысле в их личностях могут быть соединены две части Украины», – поясняет немецкий политолог.

Фактически братья Кличко стали одной из очень немногих историй успеха, связанных с постсоветской Украиной. Сенсационно успешные спортсмены, чемпионы мира по боксу по всем возможным версиям, они способствуют укреплению позитивного имиджа Украины в мире. Одновременно, отмечает А. Умланд, в определенном смысле их карьера является своеобразным символом того, что еще должна достичь Украина как государство. То есть, стать действительно успешной собственными силами.

Немецкие политологи не считают, что спортивная популярность может как-то помешать политической карьере, сфокусировав внимание исключительно на имени В. Кличко. А. Умланд указывает на то, что многие партии на постсоветском пространстве создаются вокруг известных личностей. А Н. Ланге обращает внимание на то, что из начального Блока Кличко развилась политическая партия УДАР (Украинский демократический альянс за реформы), а не просто Партия Кличко (хотя, справедливости ради отметим, что полное название партии – «УДАР (Український демократичний альянс за реформи) Віталія Кличка». – Ред.).

Используя спортивную популярность для привлечения сторонников, В. Кличко, тем не менее, далек от неоправданной эксплуатации исключительно образа успешного спортсмена. К своему потенциальному избирателю – в первую очередь молодежи – он обращается с проектами, реализация которых направлена на расширение возможностей для их участников.

В частности, поздравляя молодежь Украины с Международным днем студента, В. Кличко объявил о том, что для усиления студенческой активности и поддержки социально важных инициатив студенчества благотворительная организация «Фонд братьев Кличко» объявляет старт конкурса «Лучший студенческий актив», по результатам которого будут определены наиболее успешные организации студенческого самоуправления. Победители конкурса получают от организаторов грант на поддержку студенческой организации, а руководитель организации сможет стать членом делегации при участии В. Кличко в международной конференции по вопросам самоуправления. Подробности конкурса «Лучший студенческий актив» размещены на официальном сайте Фонда и на странице фонда в Facebook.

Помимо этого на сайте партии размещена информация о реализации УДАром Программы молодежной стажировки в городских и районных советах Киевской области, цель которой – «привлечь в местные органы власти новое поколение специалистов и предоставить молодежи возможность приобретения практического опыта в работе органов местного самоуправления». После успешного прохождения стажировки выпускники Программы получают рекомендательные письма и сертификаты об участии в Программе молодежной стажировки, а также будут занесены в кадровый и партийный резерв.

Помимо долгосрочных программ, УДАР занимается также и проведением разовых акций, стимулирующих интерес к партии. Так, 22 ноября в рамках

всеукраїнської акції «Свобода – это Европа» «УДАР» провів флеш-моби на чотирьох пунктах границі України со странами ЄС – Польшею, Румунією, Венгрією і Словаччиєю.

В частині, більше двох сотень людей зібралось на контрольно-пропускному пункті в Чопі, де партійці закарпатського «УДАРА» символічно з'єднали лентою стилізовані пограничні стовпи України і Євросоюзу. «Ми хотім, чтобы люди в Україні і за її межами знали, що єсть політичні сили, для яких євроінтеграція єсть ключовим пріоритетом», – отримав предсідатель Закарпатського УДАРА В. Пацкан. Політик також підкреснув, що угода з ЄС повинна бути підписана як можна швидше, і для цього потрібно апелювати як до Брюсселю, так і до української влади, яка повинна виконувати свої зобов'язання перед Європою.

На КПП «Порубне» на границі України і Румунії відбулась зустріч представителів УДАРА з румунською делегацією, в яку увійшли керівники «примарій» – місцевих рад Румунії, а також представителі громадських організацій і журналісти. Партійці УДАРА і їх гості обговорили перспективи пограничного співробітництва.

Флеш-моб «УДАРА» до Дня свободи відбувся також на КПП «Краковець» в Львівській області.

Також в межах цієї акції, організованої партією до Дня свободи, в усіх обласних центрах і в столиці України відбулись заходи, в ході яких активісти «УДАРА» раздавали людям стрічки з символікою України і Євросоюзу і говорили про те, наскільки важливо сьогодні підтримувати в Україні головні європейські цінності – права і свободи людини. «Свобода для нас – це Європа з її цінностями і демократичними стандартами. Тому зв'язуючи стрічки з символікою України і ЄС, ми демонструємо, що український народ прагне бути частиною європейського співтовариства», – зазначають в партії В. Кличко.

Ураховуючи зростаючі настрої протесту в українському суспільстві, партія УДАРА не залишає без уваги підтримку акцій протесту і мітингової активності громадян. В частині, 29 листопада донецька організація УДАРА приєдналась до акції чорнобильців, і навіть встановила свою палатку в таборі під Пенсійним фондом (пізніше, 2 грудня, Донецький окружний адміністративний суд заборонив акції партій УДАР В. Кличко і «Громадянської позиції» А. Гриценко на території палаточного містечка чорнобильців).

Накануне В. Кличко виступив з офіційним заявленням партії, в якому вимагав привертати до відповідальності керівників силових відомств України і поставити питання про звільнення уряду. «Ми бачимо, як швидко в суспільстві зростає градус агресії. Важливо, щоб акції протесту сьогодні відбувались в регіоні (Донецьку), населення якого найбільше всього підтримує правлячу партію», – зазначається в документі.

По мнению партии, ситуация в Донецке, где во время ликвидации акции чернобыльцев подразделениями милиции умер 70-летний шахтер-инвалид, демонстрирует, «насколько велика пропасть между властью и обществом».

Партия УДАР требует немедленно отправить в отставку руководство Донецкой облгосадминистрации, руководителей управлений МВД и МЧС в Донецке и Донецкой области, которые допустили кровопролитие у здания областной администрации. «Мы также требуем наказать руководителей МВД, которые превратили министерство в репрессивную структуру, подавляющую мирные демонстрации граждан», – говорится в заявлении.

Подытоживая, отметим, что продемонстрированный к ноябрю рост рейтинга партии В. Кличко свидетельствует о том, что направления действий УДАРа пока что совпадают с ожиданиями избирателей.

В том случае, если В. Кличко к грядущим парламентским выборам удастся сохранить и укрепить созданный им достаточно позитивный образ, то можно прогнозировать, что возглавляемый им УДАР имеет большие шансы укрепиться на политической карте Украины, потеснив уже привычные парламентские партии.

В об'єктиві – регіон

А. Потіха, наук. співроб.

Кримські татари в контексті суспільно-політичної ситуації в Криму

Після того як кримський уряд очолив колишній міністр внутрішніх справ А. Могильов, особлива увага оглядачів приділяється питанню налагодження його взаємовідносин з кримськотатарським населенням регіону. Як відомо, глава меджлису кримськотатарського народу М. Джемільєв спрогнозував погіршення міжетнічної ситуації в Криму у зв'язку з призначенням А. Могильова прем'єр-міністром Криму. «Могильов, коли очолював міліцію тут, зробив декілька вчинків, які посирили міжнаціональну напруженість. Це, в першу чергу, стрілянина у беззбройних людей на Ай-Петрі у 2007 р. А головне – його відкрита заява в пресі з повним виправданням сталінських злочинів щодо кримських татар та громадян інших національностей, яких депортували за національною ознакою», – сказав М. Джемільєв.

Утім, Президент В. Янукович запевнив, що новий глава кримського уряду налагодить співпрацю з кримськими татарами. За його словами, новопризначений глава уряду знайде порозуміння з кримськими татарами. «Ми маємо наміри приділити їм стільки уваги, скільки необхідно, і продовжити в цьому

напрямі традиції, започатковані Джарти. Я розмовляв з А. Могильовим, він на це налаштований», – зазначив Президент.

На думку В. Януковича, політичні заяви, які зробили кримські татари з приводу призначення А. Могильова, виглядають упередженими «і не несуть позитиву». Незважаючи на такі заяви Президента, деякі політики й експерти спрогнозували погіршення міжетнічної ситуації на півострові. Зокрема, колишній начальник кримської міліції, а нині народний депутат від опозиційної «Нашої України – Народної самооборони» Г. Москаль заявив, що кримські татари А. Могильова ненавидять.

Голова кримських комуністів Л. Грач вважає призначення А. Могильова вкрай небезпечним і негативним явищем.

Народний депутат О. Доній (НУ–НС) також вважає, що це призначення не покращить ситуацію у відносинах влади і кримських татар. «Навряд чи у Могильова вийде встановити нормальні відносини з кримськими татарами. Влада вважає, що авторитарний Могильов є хорошим керівником і він залізною рукою повинен підтримувати стабільність у регіоні», – заявив О. Доній.

Політолог В. Фесенко вважає, що В. Янукович призначив А. Могильова, оскільки його жорсткий стиль керівництва співзвучний зі стилем його попередника і він покликаний забезпечити вплив «донецьких» і Партії регіонів у Криму. «Він буде давати відсіч усім, хто спробує дестабілізувати ситуацію, незалежно чи будуть це проросійські організації, чи кримськотатарські. Навряд чи можливі протести кримських татар щось дадуть, оскільки на силу вони отримають відповідь силою. Звичайно, і мовчати татари не можуть, враховуючи минулі висловлювання Могильова на їхню адресу. Але, швидше за все, їм потрібно разом шукати взаєморозуміння», – вважає експерт.

Натомість, лідер партії «Русское единство», депутат кримського парламенту С. Аксьонов не прогнозує міжнаціонального протистояння в Криму. «Ми обговорювали це питання в парламенті, і там був один з лідерів кримських татар Р. Чубаров, у нього не було агресивності щодо А. Могильова, питання виникали тільки в економічній площині», – запевнив С. Аксьонов.

Тим часом влада намагається знайти порозуміння з кримськими татарами. 9 листопада відбулася робоча зустріч голови Ради міністрів Криму А. Могильова і глави меджлісу кримськотатарського народу М. Джемілева.

Під час зустрічі сторони обговорили ряд актуальних для Криму питань, у вирішенні яких необхідні скоординовані дії. Голова Ради міністрів АРК відзначив важливість постійного діалогу органів влади з усіма суб'єктами суспільно-політичного життя півострова. «Крим – багатонаціональний, і стабільність на півострові багато в чому залежить від міжнаціональної згоди. Наше завдання – її зміцнити, а зробити це можна у відкритому і конструктивному діалозі», – зазначив А. Могильов.

У свою чергу М. Джемілев виклав позицію меджлісу з ряду актуальних кримських проблем, включаючи питання міжконфесійних відносин і справед-

ливого наділу жителів Криму земельними ділянками. Крім того, під час зустрічі були обговорені питання міжнаціональних відносин в автономії. Сторони підтримали продовження діалогу влади з представниками всіх політичних сил і громадських організацій, що дасть змогу оптимізувати вирішення актуальних проблем кримчан і забезпечить громадянську злагоду в автономії.

Разом з тим, як відзначають експерти, серед самих татар немає єдності і є багато проблем. Нещодавно в Сімферополі відбулися одразу два мітинги: прибічників та противників лідера меджлісу М. Джемілева. Одні заявили, що він не захищає інтересів народу, інші доводять, що це все провокації. Мітинг проти представницького органу кримськотатарського народу – меджлісу мало не переріс у бійку між противниками та прибічниками цього інституту.

За інформацією ЗМІ, акцію протесту влаштували опозиційні до меджлісу кримськотатарські організації «Себат» («Наполегливість»), яка контролює деякі земельні «самозахоплення», «Міллі Фірка» («Національна партія») та «Нове покоління – Крим».

Мітинг зібрав близько 350 противників меджлісу. Опозиціонери звинуватили меджліс у небажанні вирішувати численні проблеми кримських татар, зокрема земельні. «Меджліс обкрадає свій народ! Він узурпував владу та право представляти кримських татар! Він не хоче вирішувати проблеми народу», – виступали з трибуни організатори мітингу.

Менше ніж за півгодини до місця акції прийшли прибічники меджлісу. Вони хотіли взяти слово, однак організатори мітингу не дали їм висловитись. Після того як опоненти мало не побилися, живим кордоном між ними стали два десятки бійців «Беркут». Всього ж порядок підтримували близько 100 міліціонерів.

Противники меджлісу скандували «Сором Мустафі», маючи на увазі Мустафу Джемілева, який з 1991 р. головує у меджлісі.

Його прибічники скандували «Мустафа» та «Ветан – міллет – меджліс», що перекладається як «Батьківщина – нація – меджліс». Незабаром прибічники меджлісу пішли з мітингу, а за ними – ще з півсотні мітингувальників.

Наприкінці мітингу його учасники спалили опудало М. Джемілева та ухвалили резолюцію, в якій сказано, що опозиція позбавляє його та його першого заступника Р. Чубарова представляти інтереси кримських татар.

Також опозиційні до меджлісу сили звернулись до Президента України В. Януковича з проханням звільнити всіх чиновників, яких призначили на різних рівнях за так звану квоту меджлісу, та вивести членів меджлісу з Ради представників кримськотатарського народу при Президенті.

Вони попросили Президента віднині співпрацювати тільки з цією радою та включити до складу кримської урядової Комісії з вирішення земельного питання представників організації «Себат» та вивести з неї членів меджлісу. Опозиціонери заявили про намір створити власні структури і закликали міжнародну громадськість співпрацювати з ними.

У свою чергу прибічники меджлісу зібралися на альтернативну акцію. Вони прийняли резолюцію, в якій засудили опозиціонерів, назвавши їх «провокаторами» та «розкольниками». «Зроблена чергова спроба внести розкол у кримськотатарський національний рух. Перед провокаторами та їхніми господарями стоїть задача у будь-який спосіб зруйнувати єдину систему виборних органів національного самоврядування кримськотатарського народу», – йдеться в резолюції. В ній також зазначено, що мітинг «маргінальних сил» відбувся у час, коли меджліс готує під егідою міжнародних організацій Міжнародний форум із захисту прав кримськотатарського народу. На думку лідерів меджлісу, противники відновлення прав кримськотатарського народу прагнуть, у тому числі використовуючи провокаторів, торпедувати саму можливість проведення Міжнародного форуму.

Р. Чубаров у діях противників меджлісу вбачає дві мети: спробу зірвати Міжнародний форум кримських татар, до організації якого підключилися ОБСЄ та європейські інституції, а також планомірні дії з розколу кримськотатарського електорату напередодні парламентських виборів.

За словами ж М. Джемілева, опозиційні кримськотатарські сили підтримують російські спецслужби, які прагнуть будь-що послабити національний рух кримськотатарського народу. «У Криму діє цілий координаційний штаб зі створення нової громадсько-політичної організації, що стоятиме у жорсткій опозиції до меджлісу. Все це фінансує Росія!» – зазначив М. Джемілев. «Ми в меджлісі маємо у своєму розпорядженні оперативну інформацію, яку я можу зачитати. Ось оперативні дані станом на травень 2011 р. У них говориться, що у ФСБ розроблений проект дестабілізації ситуації в Криму», – повідомив М. Джемілев.

За його словами, причиною цього є те, що кримські татари нібито є великою небезпекою російським інтересам, тому що перешкоджають намірам зробити Крим частиною Росії. «І оскільки головним противником цього задуму виступає меджліс кримськотатарського народу, вони ставлять своїм завданням розділити кримських татар, усунути главу меджлісу й включити в його склад проросійськи налаштованих, керованих з Росії активістів, які в майбутньому сприятимуть цьому процесу», – сказав М. Джемілев.

Він запевнив, що у вказаній програмі говориться, що «це буде комплексна інформаційна кампанія» (інформаційна війна), на фінансування якої виділяється окремий цільовий бюджет. Народний депутат зауважив, що для втілення цих заходів у Криму на базі проросійських організацій формується координаційний штаб, до складу якого ввійдуть декілька політичних експертів, консультантів, політтехнологів з Росії, кримських політиків, журналістів. «Робота будуватиметься за декількома основними напрямками. Готується звернення нібито від імені кримськотатарського народу до Президента країни, до Норвезького Нобелівського комітету, всесвітньої громадськості з метою не допустити нагородження М. Джемілева Нобелівською премією. До-

вкола цієї заяви створюється потужна резонансна хвиля. Створення в Криму ряду громадських кримськотатарських організацій, що мають широке розгалуження й залучають до своїх рядів нових членів як за соціальною, так і за віковою ознакою, підконтрольних Координаційному штабу Російської Федерації. Створення своїх електронних і друкованих ЗМІ. Планується створення цільового мас-медіа-холдингу (інтернет-видання, газети, листівки, передачі на ТБ), фінансування якого здійснюватиметься з Російської Федерації. Формування нового суспільно-політичного руху, який повинен узяти на себе функцію нової потужної та жорсткої опозиції меджлісу», – заявив М. Джемілев, посилаючись на документ.

Він наголосив, що в документі все розписано досить розумно та детально і йде робота з підготовки нового, проросійськи налаштованого лідера для меджлісу. «Наскільки відомо, зараз йде добір кандидатур. Крім того, ведеться робота з пошуку “темної конячки”, яка до останнього перебуватиме в тіні й спливе в найостанніший момент, а потім буде вибрана главою», – зазначив М. Джемілев.

Водночас він висловив сподівання, що це малоймовірно, враховуючи те, що новий лідер обиратиметься на курултаї, а його делегатів не одуриш.

М. Джемілев додав, що проводитиметься робота в релігійному середовищі, зокрема, як противага «турецькому» ісламу, готується посилення позицій так званого арабського ісламу. Він повідомив, що планується підняти давні кримінальні справи стосовно членів меджлісу.

Крім того, за його словами, проводитимуться перевірки підприємців із числа кримських татар, які фінансово підтримують нинішні кримськотатарські проукраїнські організації; готується ряд депутатських запитів за фактами порушень законодавства в Криму з участю кримських татар.

М. Джемілев також зауважив, що цей план розроблявся не для «галочки» і реальні події підтверджують, що він реалізується. Глава меджлісу оприлюднив інформацію, датовану жовтнем 2011 р., яка стосується проведення акцій протесту щодо невдоволення політикою меджлісу. «За цією інформацією, Координаційний штаб уже розгорнув активну роботу з повноцінного ведення інформаційної війни. Вказані основні заплановані заходи – зрив Міжнародного форуму, який готує меджліс, організація в місцях компактного проживання кримських татар провокацій у разі приїзду міжнародних експертів до Криму, зрив чергового курултаю та скликання з'їзду в новому складі», – заявив М. Джемілев.

За його словами, така інформаційна війна є вкрай небезпечною, оскільки вона направлена на підірвання стабільності в нашій державі, на підготовку відділення частини території від суверенної України. «Це – реальна загроза національній безпеці України. І це – лише початок. Як видно, ФСБ та інші спецслужби Росії почали “переорієнтацію” Криму з розколу кримських татар як найбільш проукраїнської сили в Криму, з дестабілізації ситуації на півос-

трові. Ми, може, не знаємо всіх подальших запланованих етапів. Немає сумніву, що організатори цих акцій планують надалі залучати все більш широкі верстви – проросійські організації, силові структури; на останньому етапі, можливо, армію та флот – а це вже не жарти», – підкреслив М. Джемілев.

Щоправда, представники Росії таку інформацію заперечують. Генеральний консул Росії у Сімферополі В. Андреев запевнив, що такі заяви лідерів меджлісу не відповідають дійсності. «Це смішно! І про фінансування смішно, і тим паче про замах. Це з якоїсь поганої казки. Росія не має жодного відношення до фінансування радикалів», – заявляв В. Андреев.

На запитання журналістів, звідки в нього ці «оперативні дані» і чи не в СБУ він їх отримав, М. Джемілев відповів, що «оперативні дані» отримує від «друзів, які мають відповідні зв'язки». І навіть заявив, що їх походження не українське.

Разом з тим він не відкидає, що українські спецслужби про це знають. «Бо, виходячи з того, що там написано, наші органи, зокрема податкова служба, прокуратура, теж беруть участь у цьому плані. Наприклад, у реанімації якихось старих кримінальних справ проти членів меджлісу з тим, щоб “порвати” бізнес кримських татар, які підтримують меджліс», – зазначив М. Джемілев.

При цьому сам М. Джемілев, який з 1998 р. є депутатом Верховної Ради, раніше заявив про намір піти з великої політики.

За повідомленнями ЗМІ, він зазначив, що не висуватиме свою кандидатуру на парламентських виборах наступного року та має намір покинути посаду глави меджлісу, яку обіймає з 1991 р., тобто від моменту заснування цього органу національного самоврядування. «Я вже постарішав. Хочу бачити на своєму місці молодь. Главою меджлісу я бачу свого першого заступника Р. Чубарова», – сказав він в інтерв'ю.

Як відзначають експерти, з ким меджліс йтиме у парламент, поки невідомо. Це питання перед самими виборами вирішить курултай – національний з'їзд кримських татар. Наразі відомі, принаймні, дві політичні сили, з якими меджліс веде переговори – це «Фронт змін» А. Яценюка та УДАР В. Кличка. Також відомо, що кримські татари претендують не менше ніж на два депутатські мандати.

Водночас М. Джемілев заявляє, що не планує зовсім іти з політики. «Я допомагатиму новому главі меджлісу утвердитися на посаді. Таким чином, я всім хочу довести, що національний рух кримських татар не тримається тільки на мені, як про це багато хто каже. Хочу довести, що ми міцна демократична структура», – підкреслив він.

Як відомо, М. Джемілев уже двічі, у 2007 та 2009 рр., хотів скласти повноваження глави меджлісу, однак курултай не приймав його відставки, мотивуючи це тим, що в документах національних органів самоврядування не прописана процедура самостійного складання повноважень.

Проте, за словами М. Джемілева, він знайшов спосіб вирішити цю проблему. «Справа у тому, що главу меджлісу можна обрати тільки серед делегатів

курултаю. У 2013 р. у нас пройдуть вибори до національного з'їзду, у яких я просто не братиму участь. Відтак вони не зможуть зробити мене головою меджлісу», – зазначив М. Джемілев.

На питання журналістів, чи зможе літня сесія теперішнього складу курултаю змусити його балотуватися в український парламент, як змушувала його залишатись на посаді голови меджлісу, М. Джемілев відповів ствердно: «Поки я делегат курултаю, вони можуть мене змусити».

Про серйозність намірів кримськотатарського лідера говорить і його заступник, депутат кримського парламенту Р. Ільясов. «Мустафа ага серйозно налаштований піти з посади. Що стосується депутатства, він дотримується думки, що депутатом має бути глава меджлісу. Якщо він таки піде, кримським татарам треба буде серйозно задуматися над тим, як втримати авторитет та впливовість національних органів», – сказав Р. Ільясов.

Щоправда, опоненти М. Джемілева не вірять в подібні заяви. Зокрема, депутат кримського парламенту від партії «Русское единство» С. Шувайніков зазначив, що не дуже вірить у ширість намірів глави меджлісу. «Він вже стільки раз заявляв про намір піти з посади лідера меджлісу, але кожного разу курултай його залишав. Це все схоже на політичні демарші, щоб показати співвітчизникам, що він не тримається за цю посаду», – заявив С. Шувайніков.

При цьому він вважає, що курултай та меджліс сильно не постраждають, якщо М. Джемілев таки піде з великої політики, оскільки, на його думку, кримськотатарський національний рух виховав достатньо кваліфікованих та авторитетних спеціалістів, які зможуть замінити багаторічного лідера.

Також, на думку депутата, відсутність М. Джемілева не радикалізує кримськотатарських рух, як про це багато хто говорить. «Кримські татари дуже шанобливо ставляться до українських законів. Жодної радикалізації я б не очікував», – зазначив кримський парламентар.

Більшість експертів погоджуються з такою позицією, додаючи при цьому, що з наближенням виборчої кампанії дискусія традиційно загострюється, а політики активізуються. Кримськотатарське питання в Україні до кінця не вирішене, а тому з достатньою долею упевненості можна прогнозувати спроби використати його як владу, так і її опонентами (*Могильов для кримських татар // <http://ua.korrespondent.net>. – 2011. – 9.11; Конфлікт між кримськими татарами мало не скінчився бійкою // <http://www.bbc.co.uk> – 2011. – 21.11; Джемілев: Хочу піти з великої політики // <http://www.bbc.co.uk> . – 2011. – 8.11; Не відриваючись від землі // <http://dt.ua>. – 2011. – 2.12; Могилев решил создать в Крыму казачьи станицы // <http://www.bagnet.org>. – 2011. – 4.12).*

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Президент України В. Янукович під час зустрічі з міністром закордонних справ Румунії Т. Баконскі наголосив на потребі налагодження роботи Українсько-румунської спільної комісії з питань економічного, промислового, наукового і технічного співробітництва. За словами В. Януковича, український уряд вже отримав доручення щодо підготовки її першого засідання (*Президент: Україна зацікавлена в поглибленні співпраці з Румунією // Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2011. – 10.11*).

Учені України опановують нові організаційні форми спільних досліджень у сфері міжнародного наукового співробітництва. Однією з найвідоміших європейських форм кооперації досліджень за пріоритетними напрямками є так звані рамкові програми з досліджень. На сьогодні виконується Сьома рамкова програма (РП7). Учені України брали участь, без будь-якої системи, у коопераційних європейських дослідженнях, починаючи з перших рамкових програм. Певна організаційна структура залучення вчених України до виконання коопераційних проектів з'явилася тільки в період виконання РП6, коли в Україні за підтримки Європейської комісії з'явився Національний інформаційний пункт, що сприяє участі українських учених у рамкових програмах.

Тут традиції обмежуються суто дослідницькою кооперацією. Водночас для повноцінного функціонування наукового потенціалу будь-якої країни необхідна орієнтація тематики досліджень на пріоритетні напрями технологічного розвитку. Природно, що у зв'язку з цим наукова система України, яка перебуває в стані майже повного відключення від виробничих проблем усередині країни, може бути поглинута виробничо орієнтованими науковими системами країн-партнерів. Небезпека такого повороту підтверджується даними статистики. На тлі значного зниження питомої ваги виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП з 1,36 % у 1996 р. до 0,90 % у 2010 р. спостерігається також істотне зростання частки коштів іноземних інвесторів до загальної суми витрат на інноваційну діяльність з 7,6 % у 2000 р. до 30 % у 2010 р. Якщо ж врахувати, що кошти на наукові та науково-технічні роботи в розглянутий період більше ніж наполовину витрачено на розробки, то можна з упевненістю вважати, що іноземні інвестори вкладали кошти в результати, практично готові для впровадження у виробництво.

Наведені факти свідчать про інтерес зарубіжних партнерів до результатів української науки та відповідності рівня вітчизняних учених технологічному

розвитку виробництва. Очевидно, що для підвищення ефективності вітчизняної науки та реальної інтеграції наукової системи в загальноєвропейський науковий простір необхідно зрозуміти та адаптувати до наших умов європейську організаційну систему керування науковою діяльністю. Це ж насамперед організаційна система сприяння дослідженням за проектами РП7.

Зазначена організаційна система базується на мережі так званих контактних пунктів. Така мережа почала формуватися в Україні з ініціативи Національної академії наук України на основі її інститутів у 2002 р. З 2003 р., з появою Національного інформаційного пункту (НІП) у рамках МОН України, діяльність академічних контактних пунктів почала набувати характеру планової взаємодії з Генеральним директором з питань досліджень Європейської комісії.

В останні роки процес включення України в систему діяльності РП7 набув обопільного характеру. З боку України з'явився Указ Президента України, що визначає входження України в Рамкову програму на правах асоційованого учасника та створення в Україні розвинутої системи контактних пунктів. З боку Європейської комісії було відкрито проект JSO-ERA, у рамках якого в Україні почав працювати спільний офіс підтримки інтеграції України в дослідницький простір ЄС, команда якого сформована з компетентних європейських і вітчизняних експертів.

За час дворічної діяльності офіс спільно з НДП та за підтримки Національної академії наук, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Державного агентства з науки, інновацій та інформатизації, а також інших органів виконавчої влади України провів десятки семінарів і тренінгів для організаторів міжнародної науково-технічної діяльності. На базі центру надано сотні консультацій ученим України, зацікавленим у налагодженні та розширенні контактів із зарубіжними колегами. У кількох регіонах створено представництва офісу. Завдяки ініціативній діяльності НАНУ, Держінформнауки, Національного космічного агентства ряд тематичних і регіональних контактних пунктів набули офіційного статусу і залучилися до консультаційної діяльності (*Соловійов В. Наукова інтеграція: парадокс буриданового осла // Дзеркало тижня. Україна (<http://dt.ua>). – 2011. – 4–12.11).*

Б. Патон, президент Национальной академии наук Украины, президент МААН, действительный член Российской академии наук:

«Сотрудничество ученых двух стран, безусловно, сохранилось и успешно развивается, а Российскую академию наук и Национальную академию наук Украины объединяют давние творческие и плодотворные связи. Для украинских ученых это очень важно. РАН всегда была и продолжает оставаться величайшим мировым центром фундаментальной науки. Взаимодействие в настоящее время регламентируется Соглашением о научно-техническом сотруд-

ничестве между РАН и НАН Украины от 2011 г., которое заменило Договор о сотрудничестве между обеими академиями от 1992 г., а также постановлениями, принятыми по результатам проведения совместных заседаний президиумов академий в 2002, 2003 и 2011 гг.

Ученые выполняют сейчас сотни общих научных проектов по близким или одинаковым приоритетным направлениям. Это касается, например, таких программ, как “Развитие сотрудничества в области нанотехнологии между Российской Федерацией и Украиной на 2009–2012 годы”, “Астрокосмические исследования в Приэльбрусье. 2010–2014 годы”. С 2011 г. действует программа научных исследований РАН и НАН Украины “Черное море как имитационная модель океана”. В последние годы активизировалось взаимодействие ученых-социогуманитариев обеих академий.

Тесные связи с Сибирским отделением РАН развиваются в рамках Договора о научном сотрудничестве между НАН Украины и СО РАН от 1998 г., обновленного в апреле 2011-го во время визита в Киев делегации этого отделения во главе с его председателем, вице-президентом РАН, академиком А. Асеевым.

Плодотворно взаимодействуют российские и украинские ученые и в сфере научно-технического сопровождения атомной энергетики. Совсем недавно в Севастополе завершил работу четвертый Международный научно-технический семинар-совещание “Развитие атомной энергетики – фактор постоянного межгосударственного сотрудничества”, который проводится под эгидой РАН и НАН Украины.

Для обоих государств очень перспективным является сотрудничество ученых в области нанофизики и наноэлектроники. Целесообразно также расширить взаимодействие ученых России и Украины в исследованиях космического пространства, в ядерной физике и энергетике, в использовании уникальных научных комплексов, в частности научной базы Международного центра астрономических и медико-экологических исследований, расположенной в Приэльбрусье.

Большого внимания и поддержки на межгосударственном уровне требует сфера подготовки квалифицированных специалистов, в том числе той подготовки, которую осуществляют для Украины МГУ им. М. В. Ломоносова и МФТИ.

Кроме того, еще одним приоритетным направлением сотрудничества ученых Украины и России должно стать более активное совместное участие в крупных международных научных программах и проектах. Деятельность МААН, направленная на сохранение и развитие творческих связей между учеными, получила заслуженное признание в СНГ и за его пределами. С 2003 г. ассоциация входит в перечень организаций, с которыми ЮНЕСКО поддерживает рабочие отношения. Межпарламентская ассамблея государств-участников СНГ в 2007 г. предоставила МААН статус наблюдателя при ассамблее (*Патон Б.: Академическая форма организации науки полностью себя*

оправдывает / подготовила А. Шаталова // Поиск (<http://www.poisknews.ru>). – 2011. – 18.11).

10–11 ноября в Национальной библиотеке Беларуси прошли VII Международные книговедческие чтения «Библиотеки и политика открытого доступа к информации и знаниям».

Организаторами конференции выступили Министерство культуры Республики Беларусь, Библиотечная ассамблея Евразии, Белорусская библиотечная ассоциация, Национальная библиотека Беларуси, Национальный историко-культурный музей-заповедник «Несвиж».

В мероприятия приняли участие около 300 делегатов из Беларуси, России, Украины, Литвы, Швейцарии – ведущие специалисты библиотек, музеев, архивов, издательств, образовательных и научно-исследовательских учреждений и организаций, представители законодательной сферы и органов исполнительной власти, производители программного обеспечения, технических средств и информационной продукции (*VII Международные книговедческие чтения // ГУ «Национальная библиотека Беларуси» (<http://www.nlb.by>). – 2011. – 14.11).*

10 листопада в м. Лукка (Італія) відбулася третя Міжнародна конференція з освоєння космосу, у якій взяла участь делегація ДКА України. Мета проведення – заснування Міжнародної платформи вищого рівня з освоєння космосу та проведення першого її засідання.

Завданням платформи є регулярний обмін думками з приводу політики, цілей та можливої стратегії між усіма зацікавленими представниками міжнародної космічної спільноти, оскільки подальше освоєння космосу стає викликом, що перебуває поза межами можливостей окремо взятої країни. Разом з тим досі у світі не існувало форуму для обговорення таких важливих питань у стратегічному чи політичному аспекті.

Учасники конференції, взявши за основу керівні принципи освоєння космосу людиною, розглянули потенційні напрями співробітництва, а саме, космічні транспортні системи, орбітальна інфраструктура, робототехнічні дослідження та інноваційні технології.

Українська делегація взяла участь у сесійних засіданнях конференції та парафуванні Декларації, де викладена головна мета платформи вищого рівня – надихнути людство на активніше освоєння космосу, а також на отримання від цього процесу максимальної вигоди соціального, економічного та інтелектуального характеру.

Організаторами заходу є Європейське космічне агентство, Європейська комісія, Міністерство освіти та досліджень Італії. Серед запрошених –

міністри та глави космічних агентств провідних держав світу, уповноважені представники від 41 держави світу, включаючи країни-члени Європейського Союзу (*Делегація Державного космічного агентства України взяла участь у Третій Міжнародній конференції з освоєння космосу // Державне космічне агентство України (<http://www.nkau.gov.ua>). – 2011. – 11.11).*

10 листопада в Інституті транспорту нафти відбулася заключна конференція проекту JSO-ERA «Крок до співпраці Україна – ЄС у дослідницькій сфері: досягнення та результати проекту JSO-ERA», яка проводилась у рамках проекту JSO-ERA, що фінансується Європейським Союзом.

Під час конференції були презентовані приклади успішної участі українських організацій у РП7, а також обговорені стан і подальші перспективи науково-технічного співробітництва України з Європейським Союзом.

У конференції взяли участь представники Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, керівники українських науково-дослідних установ, ректори університетів, представники Національної академії наук України, бенефіціари проекту JSO-ERA, представники національних контактних пунктів РП7, провідні українські та європейські експерти (*Україна. Крок до співпраці Україна – ЄС у дослідницькій сфері: досягнення та результати проекту JSO-ERA Міжнародна асоціація «ЗДОРОВ'Я СУСПІЛЬСТВА» (<http://healthy-society.com.ua>); Українські науковці продовжать співпрацю з ЄС // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформації України (<http://www.dknii.gov.ua>). – 2011. – 15.11).*

18 листопада у Києві в рамках щорічного Всесвітнього тижня підприємництва відбувся третій Інноваційний форум Фонду CRDF Global в Україні, який дав можливість продемонструвати передові українські технології та сприяв налагодженню співпраці науки й бізнесу.

Під час форуму презентовано 12 інформаційних проектів, відібраних українськими й американськими експертами за конкурсом Програми науково-технічного підприємництва (STEP Business Partnership Grant Program), кращі з яких отримують гранти від Фонду CRDF Global США і Державного агентства науки, інновацій і інформатизації України. У форумі беруть участь українські вчені й молоді дослідники, представники освітніх установ, комерційних компаній, місцеві та закордонні експерти з комерціалізації інноваційного продукту, захисту прав інтелектуальної власності, створення нових компаній на базі власних розробок.

Форум проводиться Фондом CRDF Global США у партнерстві з Державним агентством науки, інновацій і інформатизації України, за підтримки Аме-

рикансько-української ділової ради й компанії Sigma Bleyzer та за інформаційної підтримки Всесвітнього тижня підприємництва й Компанії OBI-Consulting Ukraine (*У Києві триває Третій Інноваційний Форум CRDF Global // Інформаційне агентство «Регіональні Новини» (<http://regionews.com.ua>). – 2011. – 18.11).*

Діяльність науково-дослідних установ

Члени президії НАН України та запрошені заслухали й обговорили доповідь директора Інституту біології клітини НАН України члена-кореспондента НАН України А. Сибірного про наукову та науково-організаційну діяльність установи у 2006–2010 рр.

Президія НАН України зазначила, що за звітний період інститутом отримано вагомі фундаментальні результати в галузі клітинної біології, молекулярної генетики та біотехнології дріжджів.

Ці результати дали змогу виконати важливі роботи науково-прикладного характеру, зокрема з біотехнологічного отримання білків, важливих для діагностики та лікування різних захворювань; створено новітні нанорозмірні матеріали для ефективної доставки ліків і нуклеїнових кислот у клітини-мішені різного походження; розробляються нові ензиматичні та біосенсорні підходи для кількісного визначення важливих аналітів.

Тривають роботи з метаболічної інженерії штамів дріжджів, здатних до ефективної алкогольної ферментації лігноцелюлозних відходів рільництва та деревообробної промисловості. Інституту вдалося отримати власні унікальні штами дріжджів, що можуть зброджувати різноманітні гідролізати, у тому числі й гідролізати із зазначеної сировини. Це є перспективним напрямом, адже виробництво альтернативних видів палива на сьогодні вкрай актуальне й важливе питання. Тому інституту потрібно зосередити більше уваги на впровадженні цих розробок та віднайти шляхи практичної їх реалізації, у першу чергу зацікавивши такими проектами вітчизняний бізнес.

Разом з тим інститут має досить вагомий авторитет у міжнародних наукових колах. Результати наукових досліджень інституту викладені в численних публікаціях, у тому числі зарубіжних.

Загалом було висловлено впевненість, що в Інституті біології клітини НАН України існують усі необхідні передумови для успішного розвитку розпочатих досліджень і для розроблення відповідних промислових технологій.

У цілому президія НАН України схвалила діяльність Інституту біології клітини НАН України (*9 листопада Президія НАН України розглянула // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2011. – 9.11).*

Аерокосмічна і авіаційна галузі

11 листопада в Національному авіаційному університеті відбувся семінар за системою EGNOS (European Geostationary Navigation Overlay Service). Семінар був організований Державним космічним агентством, Державною авіаційною службою України за ініціатииви Генерального директорату Європейської комісії «Підприємництво і промисловість» та МЗС України в рамках Ідентифікаційної місії з визначення фактичних потреб України в послугах системи EGNOS.

Семінар зібрав понад 80 учасників від міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, НАН України, науково-дослідних організацій, вищих навчальних закладів, підприємств промисловості та комерційних структур, а також представників Делегації ЄС в Україні та компанії VVA (Італія).

Ключовими питаннями семінару стали такі: чи сприяє супутникова навігація технологічному та економічному розвитку; які галузі економіки є основними для впровадження супутникової навігації в Україні, якою може бути роль європейської супутникової системи диференціальної корекції EGNOS в Україні? *(У Національному авіаційному університеті пройшов семінар по системі EGNOS // Державне космічне агентство України (<http://www.nkau.gov.ua>). – 2011. – 14.11).*

16–17 листопада в Державному космічному агентстві України відбулось чергове засідання Державної комісії з питань підготовки і проведення запуску, випробувань та експлуатації космічного апарата «Січ-2» і блоків перспективної авіоніки. На засіданні розглянуто питання щодо завершення льотних випробувань та введення в дослідну експлуатацію космічної системи «Січ-2». Введення в експлуатацію зазначеної космічної системи дасть змогу забезпечувати комплексне спостереження Землі в різноманітних спектральних діапазонах для вирішення широкого кола наукових та господарських завдань *(Відбулось чергове засідання Державної комісії з питань підготовки і проведення запуску, випробувань та експлуатації КА «Січ-2» // Державне космічне агентство України (<http://www.nkau.gov.ua>). – 2011. – 17.11).*

10 листопада на розширеному засіданні Науково-технічної ради ДКА України розглянуто проект Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми на 2013–2017 рр.

В основу проекту програми покладено такі підходи:

- трансфер космічних технологій у реальний сектор економіки держави;
- розширення сфери наукових космічних досліджень та інтенсифікація створення перспективної ракетно-космічної техніки;

– розвиток механізмів державно-приватного партнерства, поглиблення комерціалізації космічної діяльності та міжнародного співробітництва.

На відміну від чинної космічної програми передбачається відновлення виконання завдання «забезпечення промислово-технологічного розвитку», яке спрямовано на підтримку функціонування унікальних об'єктів космічної діяльності та унікальної науково-випробувальної бази *(На розширеному засіданні Науково-технічної ради ДКА України розглянуто проект космічної програми // Державне космічне агентство України (<http://www.nkau.gov.ua>). – 2011. – 17.11).*

Астрономічна наука

Відбувся перший сеанс спостережень українським радіотелескопом РТ-70 сумісно з російським космічним апаратом «Спектр-Р».

З 22.00 14 листопада до 10.30 15 листопада 2011 р. (за київським часом) з використанням Євпаторійського радіотелескопу РТ-70 проведено перший сеанс спостережень за міжнародною космічною програмою «Радіоастрон».

За програмою роботи проведені спостереження космічних радіоджерел у діапазоні 18 см в інтерферометричному сеансі спільно з російським космічним апаратом «Спектр-Р».

Запланована програма робіт виконана в повному обсязі. Технічні засоби українського радіотелескопу РТ-70 відпрацювали в штатному режимі без зауважень.

Проведенню першого сеансу спостережень передувала тривала кропітка робота співробітників ДКА України, Національного центру управління та випробувань космічних засобів, фахівців підприємств космічної галузі України і Радіоастрономічного інституту НАН України щодо модернізації та відновлення технічних систем радіотелескопу РТ-70, а також дооснащення його приймальними пристроями різних діапазонів *(Відбувся перший сеанс спостережень українським радіотелескопом РТ-70 сумісно з російським космічним апаратом «Спектр-Р» // Державне космічне агентство України (<http://www.nkau.gov.ua>). – 2011. – 15.11).*

Інформаційні технології

17–18 листопада в Києві відбувся Міжнародний науковий конгрес з розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та розбудови інформаційного суспільства в Україні.

На конгресі, у якому взяли участь близько півтисячі осіб, обговорювався сучасний стан інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в Україні та

світі, можливі напрями розширення її участі у світовому ІКТ-ринку, налагоджувалися контакти з потенційними партнерами зі створення інноваційних структур, трансферу технологій. Спеціалісти обговорили рекомендації щодо державної політики у сфері розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і формування інформаційного суспільства в Україні.

Захід організовано Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації (*Заступник міністра, керівник апарату Петро Куліков відвідав Міжнародний науковий конгрес з розвитку ІКТ та розбудови інформаційного суспільства в Україні // Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (<http://www.mon.gov.ua>). – 2011. – 18.11; Рожен О. Інформаційне суспільство в Україні: на порозі експерименту // Дзеркало тижня. Україна (<http://dt.ua>). – 2011. – 18.11).*

1–3 листопада у Києві відбулася конференція Cisco Expo.

Гасло заходу: «Створюємо інновації разом». Cisco Expo заслужено вважається одним з найбільших заходів на українському ринку мережевих рішень, які привертають увагу всіх ІТ-професіоналів. Цікава особливість Cisco Expo – участь не тільки українських, а й зарубіжних фахівців, а отже, можливість зіставити досягнення вітчизняних спеціалістів зі світовим досвідом. Вплив Cisco Expo-2011 на український ринок важко переоцінити. Уже кілька років кількість відвідувачів конференції сягає за тисячу. Одна з головних причин такої високої популярності в тому, що всі рішення, які представляються на виставці, безпосередньо стосуються бізнесу.

Три дні Cisco Expo-2011 показали, що Україна зробила великий крок уперед до досягнення нового рівня у сфері інформаційних технологій (*Руденко В. Cisco Expo-2011: хмар досягнуто? // Українська технічна газета (<http://eutg.net>). – 2011. – 25.11).*

VI Международная научно-практическая конференция «Информационные технологии в научных исследованиях и учебном процессе» прошла на базе Луганского национального университета им. Т. Шевченко.

Проблематика конференції охоплює діапазон проблем від розгляду питання використання інформаційних технологій в навчанні та управлінні навчальним процесом до психології кіберпростору. Окрема секція конференції присвячена емоційним машинам і системам (*В Луганське пройшла конференція «Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі» // City News (<http://www.citynews.net.ua>). – 2011. – 17.11).*

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Члени президії НАН України та запрошені заслухали та обговорили наукову доповідь заступника директора Морського гідрофізичного інституту НАН України члена-кореспондента НАН України О. Полонського «Про дослідження змін клімату глобального та регіонального масштабів».

У виступах відзначалось, що досліджувана проблема є актуальною для всієї світової наукової спільноти. Засоби масової інформації практично щодня повідомляють про катастрофічні явища, що виникають у результаті зміни клімату. За останні роки – це повені у Центральній Європі, Закарпатті, зсувні явища у Криму, Карпатах, селеві потоки (Крим, Кавказ), смерчі, урагани, тайфуни в країнах Карибського басейну та цунамі в Південно-Західній Азії, обледеніння, град, дуже ранні заморозки тощо.

Усе це призводить до великих матеріальних збитків і часто – до людських втрат. Причин глобальних змін клімату за останнє століття є дві: природні та антропогенні. Якщо природні чинники не дуже підлягають впливу, то щодо антропогенних – а це викиди в атмосферу, забруднення підземних і наземних вод, зменшення площ лісів, деградація екосистем тощо, потрібні невідкладні дієві заходи, щоб максимально зменшити негативний вплив життєдіяльності людини на екосистему.

Аналіз змін основних кліматичних характеристик для України за останні 50 років демонструє підвищення середньої температури повітря, зростання сезонних аномалій температури, порушення регіональних циклів опадів та ряд інших.

Однак специфіка кліматичних досліджень полягає в тому, що вони не можуть дати однозначної відповіді ні на характер змін клімату, ні на очікувані наслідки від цих змін. Тут потрібно мати потужні банки даних і постійно поповнювати їх інформацією, використовувати сучасні методики і засоби для створення кліматичних моделей з високим ступенем достовірності, а також проводити досконалі натурні спостереження.

Було зауважено, що на сьогодні практично відсутня координація наукових досліджень клімату між відповідними установами академії, Мінприроди, МОНмолодьспорту, а також інших відомств. Дуже незначною є співпраця на міжнародному рівні – українські наукові дослідження й досягнення майже не інтегруються в міжнародні програми і проекти. На сьогодні фактично відсутні відповідні програми в Україні, хоча напрацювання в цьому напрямі у Відділенні наук про Землю НАН України досить великі.

Для виправлення такої ситуації необхідно розробити Кліматичну програму України. Цю роботу повинні очолити Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут МНС та НАН України і Морський гідрофізичний інститут НАН України *(9 листопада президія НАН України розглянула // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2011. – 9.11).*

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

У рамках Державної програми економічних реформ на 2010–2014 рр. зміни чекають і на систему вищої освіти. На розгляд парламенту винесено відповідний законопроект. Крім того, урядом ухвалено Концепцію реформування аграрної освіти та план дій з її реалізації. Проте не всі положення цих документів влаштовують освітян. Задля їх обговорення та внесення власних пропозицій на базі Вінницького національного аграрного університету було проведено нараду ректорів сільськогосподарських вишів.

Одне з основних питань, винесених на обговорення, – оптимізація мережі аграрних навчальних закладів. Їх сьогодні 23. Після впровадження реформи планують залишити шість або максимум дев'ять – за кількістю природно-кліматичних зон України. Ще одне принципове положення Концепції, за словами директора департаменту науково-освітнього забезпечення та розвитку сільських територій Міністерства аграрної політики та продовольства І. Сиявської, це поєднання студентського навчання з науковими дослідженнями, які повинні взяти на озброєння сільськогосподарські підприємства.

Ректори переконані, для того аби студенти мали не просто теоретичні, а й справжні практичні знання, займалися науковою роботою та працевлаштовувались у господарстві, передавати аграрні університети в підпорядкування Міністерства освіти та науки, молоді та спорту категорично не можна. Галузевий розподіл вишів повинен зберегтись (*На базі Вінницького аграрного університету відбулася нарада ректорів сільськогосподарських вишів // Вінницька ДТРК (<http://vodtrk.com.ua>). – 2011. – 10.11.*)

Б. Патон, президент Национальной академии наук Украины, академик НАН Украины:

«...Укрепление связей науки и образования всегда было и остается одним из приоритетных направлений деятельности НАН Украины. Сейчас многоплановое сотрудничество академии с высшей школой включает проведение совместных научных исследований, круг которых достаточно широк, подготовку кадров высокой квалификации, совместное использование уникального научного оборудования, написание общими усилиями монографий, учебников, пособий. На базе как академических учреждений, так и многих университетов создаются новые и успешно работают уже существующие совместные научно-учебные структуры – факультеты, лаборатории, филиалы кафедр и т. п. Ученые нашей академии ведут активную педагогическую работу в ведущих университетах страны, что, без сомнения, способствует повышению качества подготовки студентов.

Государство в последние годы прилагает немалые усилия для развития исследований в наших вузах. Так, реализуется целевая научно-техническая и со-

циальная программа “Наука в университетах”, направленная на активизацию научной деятельности университетов. Кроме того, вузы, которые имеют весомые научные достижения, осуществляют исследовательскую и инновационную деятельность, обеспечивают интеграцию образования и науки с производством, принимают участие в реализации международных проектов и программ, могут претендовать на получение статуса исследовательского университета, который предусматривает получение ряда преференций для своего развития. Среди уже получивших такой статус – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Национальный технический университет Украины “Киевский политехнический университет”, Национальный университет “Львовская политехника”, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина.

Вместе с тем построение в Украине экономики и общества, основанных на знаниях, возможно только с более широким и глубоким привлечением к образовательному процессу современной науки. При этом интеграционные процессы должны происходить с учетом отечественных традиций развития как науки, так и образования, способствовать эффективному взаимодействию университетов с научными учреждениями академии на постоянной основе, развитию образовательной компоненты в научных учреждениях НАН Украины и научной – в университетах» (*Патон Б. Академическая форма организации науки полностью себя оправдывает / подготовила А. Шаталова // Поиск (<http://www.poisknews.ru>). – 2011. – 18.11).*

З 2–9 листопада у Києві відбулась осіння настановна сесія Всеукраїнських заочних профільних шкіл МАН. У ній узяли участь 118 школярів – членів Малої академії наук із 20 областей України та АР Крим.

Для юних науковців були організовані лекції та практичні заняття на базі провідних вищих навчальних закладів. Зокрема, Національний технічний університет України «КП» приймав у себе фізико-технічну (секція «Технічні науки») та хімічну заочні школи; Київський національний університет імені Тараса Шевченка надав свої послуги фізико-технічній (секція «Фізика та астрономія») та математичній школам, а заочну інформаційно-телекомунікаційну школу задіяв Центр післядипломної освіти ПАТ «Укртелеком».

За тиждень учні мали змогу поглибити свої знання з фізики, хімії, математики та технічних наук. Вони ознайомилися з методами підготовки наукових робіт і здійснили експериментальні дослідження з обраних тем.

У рамках сесії для керівників обласних делегацій (керівники гуртків, методисти) відбувся семінар-практикум, під час якого вчені Національної академії наук України та провідні викладачі вищих навчальних закладів читали лекції щодо перспектив розвитку сучасної науки й створення оптимальних умов для організації науково-дослідної роботи з учнями. Також під час семінару

відбувся круглий стіл з питань розвитку науково-дослідної діяльності учнів за підтримки Національного центру «Мала академія наук України» і представників територіальних відділень МАН (*Завершилася осіння настановна сесія Всеукраїнських заочних профільних шкіл Малої академії наук України // Мала Академія Наук України (<http://man.gov.ua>). – 2011. – 15.11.*

Охорона здоров'я

Директор Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона академік Б. Патон заявив, що найближчим часом співробітники його інституту продемонструють унікальну технологію – зварювання людських кісток.

Б. Патон, президент НАН України, академік НАН України, директор Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України:

Уже 10 років пройшло, як розроблено нову технологію високочастотного електрозварювання живих тканин. Інститут має відповідні свідоцтва, міжнародні сертифікати, які дозволяють проводити такі хірургічні операції безпосередньо на людині. На сьогодні освоєно до 120 методик різних операцій, які проводяться перш за все в клініках України. І ці операції проходять швидше, ніж звичайно, шви герметичні, і значно менше втрачається крові. Цей метод використовується навіть в офтальмології – сітківку зварюють в Одеському інституті імені Філатова, в Інституті отоларингології імені Коломійченка в Києві. Вже 80 тис. пацієнтів пройшли через такі операції.

На сьогодні у цій галузі Інститут співпрацює з Росією, Білоруссю, Китаєм. Створено новий інститут, якого ще не було, – китайсько-український інститут зварювання. У Китаї, який має близько 1,5 млрд населення, дуже зацікавилися саме цією технологією. А за ними у черзі – Індія, де жителів майже стільки ж.

Науковці інституту в Україні першими у світі розробили цю технологію – зварювання живих тканин. (*Патон: Українці перші в світі опанують зварювання людських кісток // Освітній портал (<http://www.osvita.org.ua>). – 2011. – 21.09.*)

Наука і влада

Президент України В. Янукович наголошує на важливості прийняття стратегії гуманітарного розвитку України. Про це він заявив під час засідання Громадської гуманітарної ради.

«Вважаю необхідним розробити механізм громадського обговорення проблем соціально-гуманітарної сфери», – зауважив глава держави. Він висловив

переконання, що ця галузь потребує підвищеної уваги, оскільки має значний вплив на загальний стан суспільства.

На думку Президента, ефективне вирішення соціально-гуманітарних проблем сприяє громадянській консолідації, культурній єдності, а також матеріальному добробуту країни. «Слід закликати до конструктивного діалогу найширші кола українського суспільства. Залучити кращі сили та найсвітліші уми для напрацювання стратегії розвитку гуманітарної сфери», – наголосив В. Янукович.

Президент нагадав, що фахівці Національної академії наук вже розробили відповідний проект. Він запропонував розіслати цей документ до Академій правових та педагогічних наук, Академії мистецтв та Спілки ректорів вищих навчальних закладів України. Глава держави попросив президії цих установ організувати широке громадське обговорення стратегії. За підсумками дискусії Президент запропонував розглянути проект стратегії на спільному засіданні президій зазначених установ.

В. Янукович переконаний, що така робота і цей документ після доопрацювання Кабінетом Міністрів України може бути внесений як законопроект на розгляд Верховної Ради. Він водночас додав, що це питання очевидно буде надто політизуватися. «Об'єднання зусиль всіх наявних інтелектуальних сил нашої країни разом з політиками дасть позитивний результат. Я в цьому переконаний», – наголосив Президент (*В. Янукович: Україні потрібна стратегія розвитку гуманітарної сфери // Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2011. – 11.11*).

Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення зміни до статті 17 Закону України «Про лікарські засоби»» (щодо забезпечення проведення фармацевтичної розробки лікарських засобів та наукових досліджень). Відповідно до Закону, незареєстровані лікарські засоби можуть ввозитися на митну територію України, у тому числі для фармацевтичної розробки.

Відповідний законопроект зареєстровано за № 8175 (Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення зміни до статті 17 Закону України «Про лікарські засоби»» (*щодо забезпечення проведення фармацевтичної розробки лікарських засобів та наукових досліджень // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua>). – 2011. – 17.11*).

Кабінет Міністрів України затвердив план заходів із залучення молодих учених до роботи в наукових установах та вищих навчальних закладах. Відповідне розпорядження схвалено на засіданні уряду.

План заходів, зокрема, передбачає: напрацювання пропозицій щодо створення при Кабінеті Міністрів України тимчасового консультативно-дорадчого орга-

ну – Всеукраїнської ради молодих учених – з метою координування діяльності самоврядних молодіжних організацій наукових установ; проведення засідання за круглим столом щодо стану та перспектив професійної та економічної привабливості наукової сфери для молодих фахівців; розробку та подання Кабінету Міністрів України проекту нормативно-правового акта щодо підвищення щомісячного розміру стипендій Президента України для молодих учених до 1200 грн та стипендій Кабінету Міністрів України для молодих учених до 1050 грн у межах коштів, передбачених для виплати таких стипендій, шляхом зменшення їх кількості; опрацювання питання щодо забезпечення в рамках державних цільових програм надання, починаючи з 2012 р., молодим ученим віком до 35 років пільгових довгострокових кредитів для будівництва (реконструкції) та придбання житла тощо. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, національним та галузевим академіям наук, відповідальним за виконання затвердженого цим розпорядженням плану заходів, подавати щороку до 1 лютого Державному агентству з питань науки, інновацій та інформатизації інформацію про стан виконання плану заходів для її узагальнення та подання до 1 березня Кабінету Міністрів України (*Уряд стимулюватиме молодих учених // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>)* – 2011. – 15.11).

Уряд схвалив Постанову «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України».

Згідно зі змінами запроваджується процедура узгодження головними розпорядниками бюджетних коштів тематичних планів прикладних наукових досліджень і розробок з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту за попереднім опрацюванням таких планів у Держінформнауки. Погодження запроваджується для перевірки відповідності тематики наукових досліджень пріоритетним напрямам розвитку науки, техніки й інноваційної діяльності. Відтак буде виключена можливість дублювання тематик наукових досліджень, що фінансуються різними державними замовниками.

На думку розробників проекту нормативно-правового акта, такий механізм забезпечить більш ефективне використання бюджетних коштів, що спрямовуються на розвиток наукової та науково-технічної діяльності в Україні (*Тематика прикладних наукових досліджень та розробок має відповідати пріоритетним напрямам розвитку науки й техніки // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>)* – 2011. – 1.11).

Кабінет Міністрів України затвердив Методику та План оптимізації (агестації) бюджетних наукових установ, які повністю або частково фінансуються за рахунок державних коштів. Відповідну постанову схвалено на засіданні уряду.

Нормативно-правовий акт передбачає оптимізацію системи бюджетних наукових установ на основі об'єктивних критеріїв оцінювання результативності їх науково-технічної діяльності. Для цього розроблено Методику оптимізації (атестації) бюджетних наукових установ та План проведення атестації бюджетних наукових установ (*Атестація бюджетних наукових установ відбуватиметься на основі загальних та об'єктивних критеріїв // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2011. – 2.11).*

8 ноября в Донецке состоялся круглый стол на тему: «Стратегические приоритеты интеграции науки и бизнеса: региональный аспект».

В работе круглого стола принимали участие представители Донецкого областного совета, вузов, научных учреждений, бизнес-структур. Обсуждались ключевые проблемы и основные приоритеты развития предпринимательства в Донецком регионе, вопросы повышения роли науки в развитии предпринимательства, усиления взаимодействия науки, бизнеса и региональной власти с целью развития предпринимательства (*В Донецке думали, как науку интегрировать в бизнес // Донбасс (<http://donbass.ua>). – 2011. – 8.11).*

До уваги держслужбовця

Н. Моїсеєнко, наук. співроб. НБУВ

Соціальний захист

Список літератури, наявної у фондах НБУВ
(1998–2011)

Міжнародне право

1. Адамик В. В. Трансформація політики конвергенції доходів населення в процесі розширення Європейського Союзу : монографія / В. В. Адамик, Р. С. Зварич. – Т. : Екон. думка ТНЕУ, 2011. – 300 с.: рис., табл. – Бібліогр.: 221 назв.

Проаналізовано теоретико-методологічні засади та середовище реалізації політики конвергенції доходів населення (КДН) у ЄС. Систематизовано критерії КДН. Розкрито сутність, основні чинники та механізми реалізації політики КДН у ЄС. На підставі аналізу особливостей і проблем соціально-економічного розвитку ЄС-15, а також процесів КДН у ЄС-27, запропоновано механізми вирішення соціально-економічних проблем у ЄС-15 та економіко-політичні важелі забезпечення оптимальних макроекономічних і соціальних

показників у нових країнах-членах ЄС. Проведено оцінювання готовності країн-аплікантів до вступу до ЄС за критерієм КДН. Обґрунтовано необхідність удосконалення соціально-економічної політики в Україні в контексті євроінтеграції.

ВА742115

2. Болотіна Н. Б. Європейська соціальна хартія (переглянута) і Україна [Електронний ресурс] / Н. Б. Болотіна, М. М. Феськов // Юрид. наука. – 2011. – № 3. – С. 36–47. – Режим доступу: http://192.168.2.2/portal/soc_gum/Jursci/2011_3/36-47.pdf. – Назва з екрана.

3. Взаимосвязь между осуществлением экономических, социальных и культурных прав и содействием осуществлению права на доступ к питьевой воде и санитарным услугам / Подкомис. по поощрению и защите прав человека. Сессия (56). – Женева : ООН, 2004. – 27 с.

E/CN.4/Sub.2/2004/20 (Фонд публікацій ООН)

4. Головка-Гавришева О. Правове регулювання соціальної політики у Європейському Союзі: теоретичні аспекти : монографія / О. Головка-Гавришева ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2008. – 220 с. – Бібліогр.: с. 192–217.

Проаналізовано правове забезпечення соціальної політики Європейського Союзу. Висвітлено конституційно-правові аспекти правового регулювання соціальної сфери, міжнародно-правові основи співробітництва держав з питань соціальної політики, правову природу ЄС та особливості правового забезпечення європейської соціальної моделі. Проаналізовано положення установчих актів Європейського Союзу та Європейського Співтовариства, Договору про запровадження Конституції для Європи, які регламентують відносини у сфері соціальної політики в межах ЄС. Акцентовано увагу на становленні правового регулювання політики ЄС у сфері захисту прав людини, зокрема соціально-економічних прав і свобод індивіда.

ВА706264

5. Гончаренко О. М. Закріплення прав дитини в загальних міжнародно-правових актах, якими регулюються права людини / О. М. Гончаренко // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федер. профспілок України. – 2009. – № 2. – С. 37–40. – Бібліогр.: 8 назв.

Класифіковано міжнародні документи, що стосуються прав дітей. Охарактеризовано особливості закріплення прав дитини в змісті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Декларації соціального розвитку, Європейській соціальній хартії.

Ж69880

6. Дікон Б. Глобальна соціальна політика. Міжнародні організації й майбутнє соціального добробуту / Б. Дікон, М. Халс, П. Стабс ; пер. А. Олійник. – К. : Основи, 1999. – 347 с. – Бібліогр.: с. 309–335.

Простежено тенденції суспільної несправедливості й синтезовано досвід різних систем соціального забезпечення, що існують у світі. Запропоновано огляд соціальної політики міжнародних організацій – Світового банку, Міжнародного валютного фонду, організацій ООН, Європейського Союзу. Доведено необхідність здійснення кардинальних реформ у соціальній сфері, боротьби з бідністю та економічним занепадом у багатьох країн світу.

BA593717

7. Доклад о работе второй сессии Социального форума: 22–23 июля 2004 г., Женева / Подкомис. по поощрению и защите прав человека. Сессия (56). – Женева : ООН, 2004. – 36 с.

E/CN.4/Sub.2/2004/26 (Фонд публікацій ООН)

8. Заблоцька Л. Г. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. Г. Заблоцька, А. Л. Федорова, Т. І. Шинкаренко. – К. : Фенікс, 2007. – 224 с. – Бібліогр.: с. 220–223.

Висвітлено історію, засади функціонування, основні напрями діяльності Ради Європи (РЄ). Розкрито особливості інституційної системи організації, охарактеризовано її основоположні міжнародно-правові інструменти. Особливу увагу приділено статутним органам РЄ, європейській комісії з боротьби з расизмом і нетерпимістю, Європейській конвенції про захист прав людини й основних свобод (1950 р.), співробітництву РЄ з іншими міжнародними організаціями, зокрема з Україною. Запропоновано класифікацію договорів РЄ, проаналізовано діяльність РЄ у сфері захисту прав людини, інформаційній, гуманітарній, соціальній і культурних сферах. Розглянуто сутність молодіжної політики РЄ.

BA696417

9. Захист соціальних та економічних прав людини: міжнародні стандарти і законодавство України : матеріали наук.-практ. конф., 12 берез. 2004 р. / ред.: О. Ф. Штанько, Н. Б. Болотіна ; Київ. юрид. ін-т МВС України. – К., 2004 –

Ч. 1. – 157 с.

Ч. 2. – 212 с.

B348250

10. Збірник міжнародних документів та нормативно-правових актів України з питань соціально-правового захисту дітей / М-во юстиції України ; гол. ред. С. Р. Станік. – 2-ге вид., доп. – К. : Логос, 2001 –

Ч. 1. – 595 с.

Ч. 2. – 442 с.

В344457

11. Збірник міжнародних правових документів, законодавчих актів і нормативних документів України з питань соціально-правового захисту дітей / М-во юстиції України ; голов. ред. С. Р. Станік. – К. : Столиця, 1998. – 516 с.

ООН/663 (Фонд публікацій ООН)

12. Зварич Р. Є. Трансформація політики конвергенції доходів населення в процесі розширення Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Р. Є. Зварич ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т., 2009. – 19 с. – Існує електронна версія. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2009/09zreres.zip>

Систематизовано критерії конвергенції доходів, виокремлено суть, основні чинники та механізми реалізації політики конвергенції доходів населення у Європейському Союзі й інституційну базу їх реалізації. Здійснено вивчення соціально-економічного розвитку ЄС-15 та процесів конвергенції доходів населення у ЄС-27, виявлено основні соціально-економічні прогалини, на основі яких запропоновано механізми вирішення соціально-економічних проблем у ЄС-15 та економіко-політичні важелі забезпечення оптимальних макроекономічних і соціальних показників у нових членів ЄС. Проведено оцінювання готовності країн-аплікантів до вступу в ЄС за критерієм конвергенції доходів населення, на основі чого запропоновано соціально-економічні зміни в Україні як передумову конвергенції доходів населення з країнами ЄС і євроінтеграції.

РА367281

13. Исследование по вопросу о недискриминации, право на которую закреплено в пункте 2 статьи 2 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах / Подкомис. поощрению и защите прав человека. Сессия (56). – Женева : ООН, 2004. – 21 с.

Е/CN.4/Sub.2/2004/24 (Фонд публікацій ООН)

14. Комітет економічних, соціальних і культурних прав / ООН, Центр прав людини, Харк. правозахис. група, Укр.-Амер. Бюро захисту прав людини. – Х., [б. р.]. – 22 с. – (Права людини ; 16).

ООН/520.16 (Фонд публікацій ООН)

15. Конвенція про права дитини та законодавство України. Роз'яснення, коментарі / О. Л. Копиленко, О. К. Сусол, Л. В. Хомін [та ін.] ; Дит. фонд ООН, Представництво ЮНІСЕФ в Україні, Республ. навч.-наук. центр «Діти-інваліди та нова інформ. технологія». – К., 2002. – 199 с. – (Серія «Майбутнє наших дітям»).

Основи законодавства України про права дитини, історико-правові основи соціального захисту дітей з особливими потребами. Висвітлено сучасні проблеми захисту прав людини в Україні.

ВА637560

16. Коррупция и ее воздействие на осуществление в полном объеме прав человека, в частности экономических, социальных и культурных прав / Подкомис по поощрению и защите прав человека. Сессия (56). – Женева : ООН, 2004. – 31 с.

E/CN.4/Sub.2/2004/23 (Фонд публікацій ООН)

17. Коррупция и ее воздействие на осуществление в полном объеме прав человека, в частности экономических, социальных и культурных прав / Подкомис. по поощрению и защите прав человека. Сессия (57) / подгот. Кристи Мбону. – Женева : ООН, 2005. – 32 с.

E/CN.4/Sub.2/2005/18 (Фонд публікацій ООН)

18. Костюк В. Л. Європейська соціальна хартія (переглянута): тенденції удосконалення правового становища суб'єктів трудового права [Електронний ресурс] / В. Л. Костюк // Юрид. наука. – 2011. – № 3. – С. 48–53. – Режим доступу: http://192.168.2.2/portal/soc_gum/Jursci/2011_3/48-53.pdf. – Назва з екрана.

19. Кутейников С. Ю. Проблемы судебной защиты социально-экономических прав человека в современном Международном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / Кутейников Сергей Юрьевич ; Рос. ун-т дружбы народов. – М., 2001. – 19 с.

РА323611

20. Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина : навч. посіб. / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Х. : Факт, 2001. – 437 с. – Бібліогр.: с. 150–153.

На основі Конституції України та чинних законодавчих актів проаналізовано відповідне національне законодавство та міжнародно-правові акти. Розглянуто найважливіші громадянські, політичні, соціально-економічні та інші права і свободи, основні обов'язки громадян, а також гарантії та механізми їх захисту.

ВА603996

21. Лаврінчук І. П. Забезпечення трудових прав за Європейськими стандартами [Електронний ресурс] / І. П. Лаврінчук // Юрид. наука. – 2011. – № 1. – С. 113–118. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Jursci/2011_1/Lavrinchuk.pdf. – Назва з екрана.

22. Мужикова Н. М. Адаптація соціальної політики та трудового законодавства України до стандартів ЄС : навч. посіб. / Н. М. Мужикова, В. Ф. Пузирний, Л. А. Семиног ; Міжнар. фонд «Відродження», Сівер. ін-т регіон. дослідж. – Чернігів : Деснян. правда, 2007. – 168 с. – Бібліогр.: 50 назв.

Висвітлено соціальні стандарти та гарантії в чинному законодавстві держави. Розглянуто питання соціального захисту населення в контексті адаптації соціальної політики і трудового законодавства країни до стандартів ЄС, впровадження міжнародних стандартів праці в законодавство європейських країн.

ВА685905

23. Пазюк А. В. Міжнародно-правовий захист права людини на приватність персоналізованої інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / А. В. Пазюк ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 19 с.

Зазначено, що правове регулювання відносин щодо використання персоналізованої інформації в праві Європейського Союзу ґрунтується на стандартах Ради Європи, має системний характер і соціально-захисну орієнтацію. Доведено, що чинне законодавство України з питань захисту приватності даної інформації не відповідає міжнародно-правовим стандартам у цій сфері. З метою запровадження європейської (соціально-захисної) моделі в Україні необхідно врегулювання відповідних правових відносин шляхом ухвалення закону, що ґрунтується на положеннях Конвенції Ради Європи № 108 «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних» 1981 р. та Директиви Європейського Союзу № 95/46/ЄС 1995 р. з урахуванням досвіду провідних європейських держав.

РА328587

24. Попеску І. Права національних меншин у законодавстві та міжнародних зобов'язаннях України / І. Попеску // Людина і політика. – 1999. – № 2. – С. 51–52.

Проаналізовано права національних меншин у законодавстві України, а також у міжнародних угодах, однією зі сторін яких є наша держава. Зазначено, що відмова від дискримінації та забезпечення прав національних меншин сприяє встановленню стабільності (політичної, соціальної, економічної) в державі. Наголошено на необхідності створення дієвого механізму реалізації прав національних меншин, їх захисту.

Ж16653

25. Порівняльна таблиця нормативних вимог Європейського кодексу соціального забезпечення (Страсбург, 16.04.1964 р., зі змінами і доповненнями) та чинного Законодавства України / упоряд. О. О. Давидюк [та ін.] ; НАН України, Центр перспектив. соц. дослідж. – К. : Університет. вид-во «Пульсари», 2003. – 128 с. – Бібліогр.: с. 126–127.

Наведено порівняльний аналіз нормативних вимог Європейського кодексу (ЄК) соціального забезпечення (СЗ) і чинного Законодавства України щодо соціального захисту населення. В основу ЄК покладено прагнення держав-членів Європейського Союзу до піднесення СЗ на більш високий рівень, ніж запропоновано в мінімальних нормах СЗ, викладених у Конвенції. Показано, що приведення українського законодавства у відповідність з нормативними вимогами ЄС є однією з передумов визначення напрямів соціальної політики та розвитку соціальної сфери в контексті євроінтеграції України.

BA665958

26. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні : монографія / Н. І. Карпачова, Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук [та ін.] ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Юрид. думка, 2007. – 424 с. – Бібліогр.: с. 394–421.

Комплексно проаналізовано сутність, структуру, особливості формування та функціонування інституту прав людини за умов демократичного розвитку. Висвітлено сучасні тенденції розвитку інституту прав людини, насамперед, взаємодію держави, суспільства й особи. Розкрито роль держави у забезпеченні прав у контексті її відповідальності перед людиною та суспільством. Розглянуто міжнародні стандарти у галузі прав людини та міжнародно-правові механізми їх захисту.

BA684339

27. 50-річчя Загальної Декларації прав людини : матеріали нац. конф., 17–18 груд. 1998 р. / Система ООН в Україні. – К. : Сфера, 1998. – 176 с.

Розглянуто міжнародно-правові стандарти прав людини в правовій системі України. Проаналізовано проблеми реалізації, забезпечення та захисту громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав людини в Українській державі. Висвітлено актуальні аспекти вдосконалення механізму законодавчого захисту прав людини, а також охарактеризовано права людини на охорону здоров'я та безпечне навколишнє середовище.

BC34501

28. Рекомендации семинара «Социальная интеграция молодых людей с инвалидностью в странах СНГ»: 22–24 дек. 2003 г., Санкт-Петербург / Спец. ком. по Всеобъемлющей единой междунар. конвенции о защите и поощрении прав и достоинства инвалидов. Сессия (3;2004;Нью-Йорк). – Нью-Йорк : ООН, 2004. – 5 с.

A/AC.265/2004/1 (Фонд публікацій ООН)

29. Семюел Л. Основні соціальні права. Практика застосування Європейської соціальної хартії / Л. Семюел. – К. : Фенікс, 2003. – 296 с.

Висвітлено основні положення Європейської соціальної хартії з питань соціальних прав на працю, створення організацій, соціального забезпечення, соціальної і медичної допомоги. Розглянуто питання щодо прав трудящих мігрантів і членів їхніх сімей, дітей і підлітків на захист і допомогу, а також прав вести колективні переговори.

BA645541

30. Сидоренко Н. С. Європейська соціальна хартія: регіональний міжнародно-правовий механізм захисту соціальних та економічних прав людини (позиція України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / Сидоренко Ніна Сергіївна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 17 с.

PA324677

31. Сидоренко Н. С. Європейська соціальна хартія: регіональний міжнародно-правовий механізм захисту соціальних та економічних прав людини (позиція України) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / Сидоренко Ніна Сергіївна ; Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 220 арк. – Бібліогр.: арк. 170–207.

ДС79506

32. Тамм А. Є. Роль Ради Європи у забезпеченні прав людини на сучасному етапі : навч. посіб. / А. Є. Тамм ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Х. : Магістр, 2010. – 322 с.

Розглянуто історію та місце Ради Європи у вирішенні проблем прав людини. Увагу приділено аналізу джерельної бази, документів Ради Європи з прав людини. Показано, що важливим інструментом здійснення соціальної політики Ради Європи є Європейська соціальна хартія 1961 р., яка визначає захист економічних і соціальних прав у багатьох державах-членах, що її ратифікували. Встановлено, що ці права, разом із громадянськими та політичними правами, які викладені у Європейській конвенції з прав людини, становлять єдине неподільне ціле та представляють далекосяжні програми для країн Європи.

BA733028

33. Торговля людьми: противодействие и защита прав женщин : сб. материалов / Междунар. жен. правозащит. центр «Ла Страда-Украина», Орг. безопасности и сотрудничества в Европе, Укр. ин-т соц. исслед., Криминол. асоц. Украины ; авт.-сост. Е. Б. Левченко. – К., 2000. – 132 с. : табл.

BA617280

34. Уманский А. М. Международные трудовые нормы и рекомендации / А. М. Уманский, В. Г. Сумцов ; Восточноукр. гос. ун-т. – Луганск, 1999. – 248 с. – Библиогр.: 16 назв.

В пособии раскрыты фундаментальные положения, утверждающие уважение прав и свобод человека и лежащие в основе законодательного обеспечения социально-трудовых отношений – международные трудовые нормы и рекомендации, которые используются при формировании и совершенствовании национального трудового законодательства большинством государств мира. Дается характеристика Международной организации труда (МОТ), которая на протяжении многих десятилетий разрабатывает актуальнейшие проблемы в сфере трудовых отношений. Приведены указатель международных правовых норм и рекомендации, краткое изложение сути положений ряда конвенций и рекомендаций МОТ, перечень конвенций МОТ, ратифицированных Украиной. В особые разделы выделены тексты Всеобщей декларации прав человека (ООН, 1948), Международного Пакта об экономических, социальных и культурных правах (ООН, 1966) и Европейской социальной хартии (Совет Европы, 1996).

BC33651

35. 60-річчя Ради Європи: осмислення звершень та перспективи діяльності у XXI ст. : матеріали міжнар. наук. конф., 9 квіт. 2009 р., Київ / ред.: Л. В. Губерський ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2009. – 224 с. – (Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. ; вип. 85, ч. 1).

Розглянуто питання становлення демократичних інституцій в Україні за умов кризи. Висвітлено проблеми інформаційної безпеки особистості в діяльності Ради Європи (РЄ), її роль в забезпеченні політичної стабільності в Україні у контексті європейської інтеграції. Розкрито аспекти співробітництва РЄ з Україною в інформаційній сфері, внесок РЄ у розробку теоретико-концептуальних засад етнополітичної конфліктології. Проаналізовано співробітництво РЄ з регіональними організаціями у сфері захисту прав людини, взаємодію РЄ та ЄС у контексті співробітництва міжнародних організацій та об'єднань держав у Європі, а також європейський досвід формування транспарентності влади.

Ж68200

36. Цушка І. І. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів : навч.-метод. посіб. / І. І. Цушка ; ред.: І. М. Трубавіна ; Укр. наук.-метод. центр практ. психології та соц. роботи, Міжнар. жін. правозахис. центр «Ла Страда-Україна». – К. : ФОП «Купріянов», 2007. – 240 с.

Викладено концептуальні правові й організаційні засади захисту прав дітей трудових мігрантів, розкрито сутність поняття фамілієцентризму, визначено зміст та основні напрями діяльності суспільних інституцій щодо розвитку та підтримки сім'ї. Розглянуто міжнародні нормативно-правові документи про захист прав дітей, зокрема, Женевську декларацію 1924 р., Загальну декла-

рацію прав людини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. (введена в дію з 1976 р.), Декларацію прав дитини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р., Конвенцію ООН про права дитини 1989 р. та основні положення чинного законодавства України про захист прав дітей трудових мігрантів.

ВА697765

37. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення : навч. посіб. / І. С. Ярошенко ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2005. –232 с.

З урахуванням положень чинного законодавства України, міжнародних правових норм розкрито державно-правові засади соціального захисту в країні, охарактеризовано організаційно-правові форми соціального забезпечення. Описано види соціальних виплат, викладено порядок їх призначення. Розглянуто питання державної допомоги малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам.

ВА672720

Підп. до друку 21.12.2011.

Формат 60x84/16. Друк офс. Папір офс. Ум. друк. арк. 5,5.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3